

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

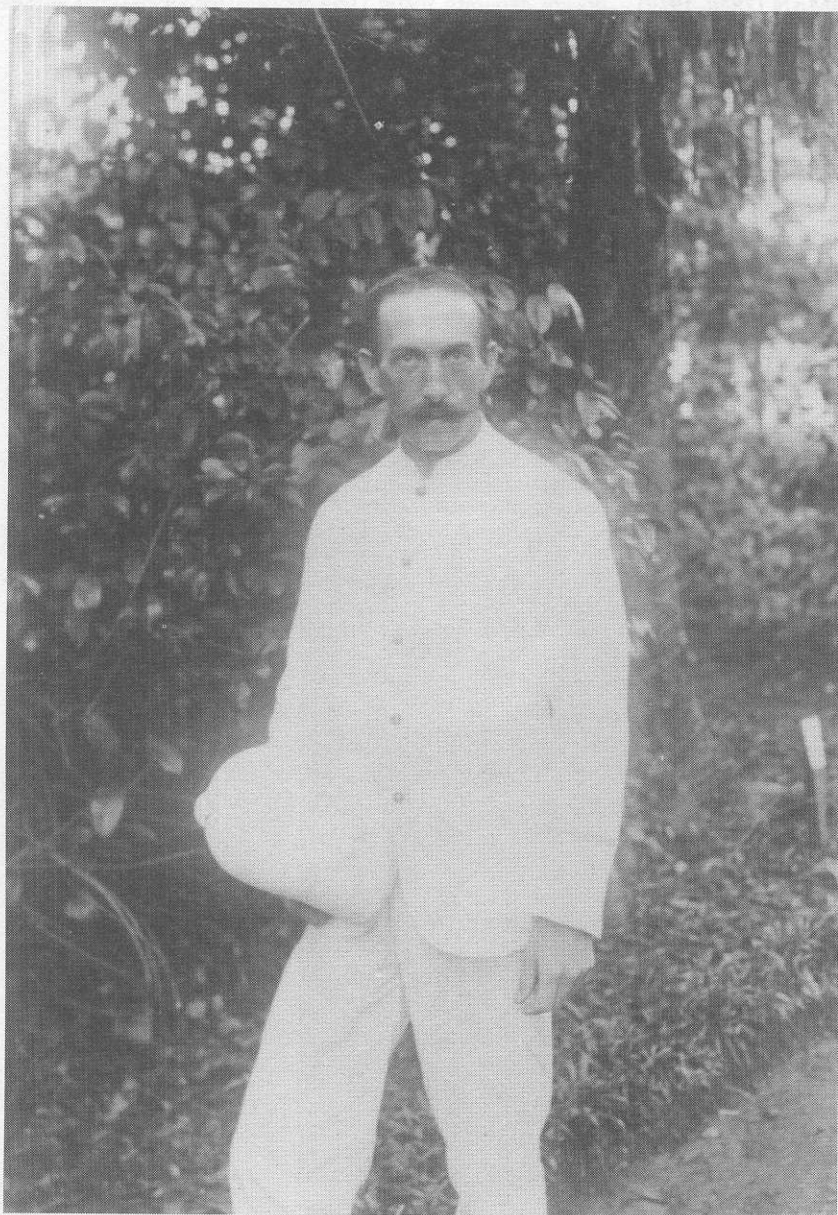
Antoni REHMAN (1840–1917) – docent geografii roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesor geografii Uniwersytetu Lwowskiego, podróżnik i zbieracz roślin w Europie, Azji i Afryce południowej.

Portret (staloryt) zamieszczony wraz z artykułem I. Szyszyłowicza pt. „Dr Antoni Rehman” w *Kłosach* 33 (852): 270–271: 1881.

Opracowała: Alicja ZEMANEK

Marian RACIBORSKI (1863–1917) – profesor Uniwersytetu Lwowskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, założyciel instytutów botaniki w tych uniwersytetach, twórca szkoły naukowej, badacz flory Polski i Jawy, współtwórca paleobotaniki w Polsce, pionier idei ochrony przyrody.

Fotografia wykonana w czasie pobytu M. Raciborskiego na Jawie (1896–1900) (prawdopodobnie w Ogrodzie Botanicznym w Bogorze), wielkość: $10,2 \times 14,8$ cm. Właściciel: Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej, Ogród Botaniczny UJ, Kraków.

Opracowała: Alicja ZEMANEK

ROZSTANIA • OBITUARIES

Dr JADWIGA STASIAK
(9 I 1942–22 XII 1996)

Dzień przed Wigilią świąt Bożego Narodzenia 1996 r. pożegnaliśmy dr Jadwigę Stasiak – naszą koleżankę – Jadzię. Dla wszystkich, którzy ją znali i z którymi pracowała przez wiele lat, Jej odejście było zupełnym zaskoczeniem. Wiedzieliśmy wprawdzie, że Jadzia od dłuższego czasu ciężko chorowała, ale całą swą postawą sprawiała, że zagrożenie wydawało się być bardzo odległe. Nigdy też nie dawała po sobie poznać, że stan Jej zdrowia był aż tak zły i ten swój najpoważniejszy problem maskowała, jakby nie chcąc nim sprawiać przykrości swym przyjaciołom. Nadal więc żyła bardzo aktywnie – dużo pracowała, prowadziła zajęcia ze studentami, przychodziła na zebrania PTB. Kiedy się spotykaliśmy, uśmiechnięta i z ożywieniem opowiadała, nad czym właśnie pracuje, co pisze, planowała dalsze badania, a zdrowotne kłopoty traktowała jako dającą się pokonać uciążliwość. Tylko coraz wolniej chodziła i częściej odpoczywała...

Jadwiga Stasiak urodziła się 9 stycznia 1942 w Gdyni; tu też ukończyła szkołę podstawową i średnią. Początkowy okres Jej życia był typowy dla wielu dziecięcych życiorysów czasu wojny oraz wczesnych lat powojennych i wiązał się z ciągłym niedostatkiem, czasem wręcz biedą, a równocześnie z uśmiałym dążeniem do zdobycia wiedzy. Po zdaniu matury w V LO w Gdyni, Jadzia przez rok pracowała w PKO, a następnie rozpoczęła studia biologiczne na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ukończyła je w 1966 r. z bardzo dobrym wynikiem, uzyskując stopień magistra zoologii na podstawie pracy *Naczynia krwionośne odnóży tylnych i pasa miednicowego u Rana catesbeiana*. Już w sierpniu tego samego roku podjęła pracę w Laboratorium Botanicznym w Delegaturze Wojewódzkiej Inspekcji Żywności w Gdańsku.

Gdy w 1967 r. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku powstała Katedra Botaniki, która dała początek obecnej Katedrze Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Gdańskiego, Jadzia była jedną z pierwszych pięciu zatrudnionych w niej osób. Ten pionierski okres Jej pracy na uczelni zasługuje na szczególne podkreślenie, gdyż wysiłek, jaki włożyła w tworzenie i funkcjonowanie Katedry był ogromny, a nie zawsze do końca doceniony. Będąc zoologiem z wykształcenia i bez dydaktycznego doświadczenia, jako pierwsza z naszego grona rozpoczęła prowadzenie zajęć z botaniki. Odbywały się one w skrajnie trudnych warunkach, gdyż Katedra nie miała żadnego zaplecza materiałowego i aparaturowego; dość wspomnieć, że pierwsze jej zebranie odbywało się na gazetach rozłożonych na podłodze i znalezionych gdzieś skrzynkach, a mikroskopy wypożyczane na ćwiczenia co tydzień trzeba było przywozić z odległej o 20 km Akademii Medycznej. W tym czasie Jadzia intensywnie uczestniczyła we wspólnym gromadzeniu materiałów dydaktycznych i licznych pracach organizacyjnych; wśród tych ostatnich zawsze nas wprawiało w podziw sprawne i skrupulatne prowadzenie finansów Katedry przez kilkanaście lat.

Od 1970 r. Jadwiga Stasiak pracowała na stanowisku starszego asystenta. W czerwcu 1975 r. na podstawie pracy pt. *Studia systematyczno-geograficzne wybranych gatunków z rodzaju Juncus L.* uzyskała stopień doktora i jeszcze w tym samym roku została mianowana adiunktem. Za bardzo wysoko ocenioną przez specjalistów pracę doktorską otrzymała nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego III stopnia. Na etacie adiunkta pracowała w naszej Katedrze do końca lutego 1991 r., a od 1 marca 1991 r. do końca – w Centrum Biologii Morza PAN w Gdyni.

Praca naukowa stanowiła wyjątkową sferę w życiu Jadzi Stasiak. To była Jej wewnętrzna potrzeba i szczególna właściwość charakteru, która z całą pewnością nie wynikała z obowiązku tworzenia dorobku z racji wykonywanego zawodu. Cecha ta dawała się najwyraźniej zauważyć wieczorem, kiedy pochłonięta rozwiązywanym problemem zupełnie traciła poczucie czasu, a w Katedrze od dawna nie było już nikogo, kto uświadomiłby Jej porę doby. Na dorobek naukowy dr Jadwigi Stasiak składa się ponad 50 prac opublikowanych i w druku (por. wykaz) oraz około 30 niepublikowanych opracowań zawierających oryginalne wyniki badań. Prace te dotyczą kilku dziedzin botaniki: taksonomii i geografii roślin, florystyki, ekologii roślin i ochrony przyrody, jednak wiodącym nurtem zainteresowań była taksonomia. Z pierwszego okresu działalności naukowej na szczególną uwagę zasługuje cykl pięciu bardzo wysoko ocenionych publikacji z zakresu zmienności populacji oraz studiów systematyczno-geograficznych nad wybranymi gatunkami z rodzaju *Juncus* w Polsce. W swoich badaniach, oprócz metod morfologiczno-anatomicznych i fitogeograficznych, dr J. Stasiak zastosowała także metody chemotaksonomiczne i numeryczne. Ten kierunek i metodyka badań są godne podkreślenia również i z tego względu, że zostały wykonane w Katedrze, gdzie nie było żadnych tradycji badań taksonomicznych. Jadzia sama musiała najpierw zorganizować sobie warsztat zaczynając od stanu zerowego, a obliczenia statystyczne wykonywać początkowo na kręciółku – prymitywnej mechanicznej maszynie do liczenia na korbkę. Zwykły kalkulator był wtedy jeszcze nieosiągalnym szczytem marzeń, a zlecenie ośrodkowi obliczeniowemu, jedynej instytucji dysponującej komputerem – nierealne z powodów finansowych. Potem dostała maszynę do liczenia, wielką, lecz o możliwościach porównywalnych z dzisiejszym najtańszym kalkulatorkiem; w trakcie pracy okazało się też, że często wszystkie wyliczenia trzeba było sprawdzać na piechotę. A Jadzia była niezwykle skrupulatna... Dostępu do literatury i kontaktów ze specjalistami, choć bardzo życzliwymi, nie ułatwiały odległości i koszty podróży. Ośrodki zagraniczne były praktycznie niedostępne, a jeśli nawet zdarzyła się możliwość wyjazdu, to w wieku 30 lat było się jeszcze na to za młodym. Te kilka faktów pozwala uzmysłowić sobie realia, w jakich Jadzia pracowała.

Kilka lat po doktoracie, Jadwiga Stasiak rozpoczęła badania nad zmiennością i chorologią taksonów kompleksu *Linaria odora* s.l. w Euroazji. W związku z tymi badaniami wyjeżdżała wielokrotnie na staże naukowe do dawnego ZSSR, głównie na Uniwersytet

Leningradzki i do Instytutu Botanicznego im. Komarowa w St. Petersburgu. Prowadziła tam intensywne studia materiałów zielnikowych i zbierała własne materiały w terenie, w tym, nieświadoma zagrożenia, na obszarach skażonych w wyniku wybuchu elektrowni jądrowej w Czarnobylu. Efektem tych prac jest rewizja systematyczna 50 taksonów z rodzaju *Linaria* z terenu całego dawnego Związku Radzieckiego, Mongolii i Afganistanu, rewizja materiałów z kilkudziesięciu kolekcji zielnikowych z wschodniej Europy i z niektórych krajów Europy północnej i zachodniej. Jej osiągnięciem jest również opisanie kilku nowych dla nauki taksonów. Całość zebranego i opracowanego materiału składała się na niemal ukończoną pracę habilitacyjną pod roboczym tytułem *Zmienność i chorologia taksonów kompleksu Linaria odora s.l. w Euroazji*. Oprócz wymienionych prac, do szeroko pojmowanej taksonomii należy zaliczyć również opracowania 11 rodzajów traw oraz całej rodziny *Juncaceae*, jakie dr Jadwiga Stasiak wykonała do II wydania 1-go tomu *Flory Polski*. To tylko niektóre efekty Jej pracy, którą zajmowała się do ostatniej chwili.

Z innych dziedzin, udziałem dr J. Stasiak jest opracowanie kilku gatunków do zbiorowego dzieła o roślinach rzadkich i zagrożonych w Polsce, a także do *Polskiej Czerwonej Księgi Roślin*. Niesposób też nie wspomnieć o oryginalnym skrypcie dla studentów pt: *Zarys systematyki okrytozalążkowych (Magnoliophytina) – Dwuliścienne (Magnoliopsida) – Cz. I*.

Ulubionym terenem badań Jadzi były wydmy nadmorskie, na których zaczynała swoją pracę i zbierała obfite materiały, np. do kilku bardzo interesujących prac na temat struktury i dynamiki populacji *Juncus balticus*, *Juncus articulatus*, *Linaria odora*, czy też antropogenicznych przemian flory wydym. Wszystkie Jej prace są powszechnie znane i cytowane, nie tylko w polskiej literaturze. Jeszcze pod koniec 1995 r. Jadzia Stasiak, wspólnie z dr Iriną Gubariewą z Uniwersytetu Kaliningradzkiego podjęła się opracowania pt. *Porównanie flor roślin naczyniowych Mierzei Wiślanej z polskiego i rosyjskiego terytorium*. Nie znamy finału tej współpracy.

Chyba równie ważna jak praca naukowa, była dla Jadzi dydaktyka. Była ona nauczycielem wymagającym w stosunku do studentów, ale i wymagająca była w stosunku do siebie; ilustruje to wiele przykładów, czasem nawet zabawnych. Ale była przy tym wszystkim i wyrozumiała. Egzaminu trwały u Niej całymi tygodniami, często z materiału podzielonego na raty, żeby studentowi było łatwiej się przygotować. Pod Jej merytoryczną opieką powstało wiele prac magisterskich, a każdy z podopiecznych, o ile tylko pracował,

nie zostawał sam ze swoimi kłopotami, zwłaszcza przed metą. Były nawet przypadki, kiedy sama przepisywała na maszynie prace swoich magistrantów, żeby tylko zdążyli na czas.

Dr Jadwiga Stasiak była cenionym pracownikiem naszej uczelni. Została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi, otrzymywała też różne nagrody i wyróżnienia; była przy tym osobą bardzo skromną.

Jako koleżankę, współpracownika, przyjaciela i człowieka znaleźmy Jadzię z codziennej, blisko 25-letniej wspólnej pracy. Katedra była naszym wspólnym, drugim domem, który współtworzyliśmy od samego początku jej istnienia. Budowaliśmy również wzajemnie siebie. Było to możliwe również i dzięki temu, że Jadzia miała charakter i swoje życiowe zasady – trwałe, a nie zależnie od koniunktury i okoliczności. Na Jadzię można było liczyć we wszystkim i w każdych okolicznościach. Gdy ktokolwiek odnosił jakiś sukces, Ona szczerze żyła jego radością czekając zawsze z kwiatami i miłym słowem, a gdy coś nie wyszło – również zawsze znajdowała jakieś argumenty łagodzące niepowodzenie. Była wspaniałym i dobrym człowiekiem. Pomaganie innym leżało w Jej naturze i dlatego robiła to w sposób cudownie prosty, naturalny i bezinteresowny. Spotykaliśmy się też nierzadko na gruncie czysto towarzyskim, gdyż Jadzia dała się lubić, doskonale tańczyła, była duszą towarzystwa i na swój niepowtarzalny sposób potrafiła bawić innych. Za te wszystkie cechy i za wiele innych ceniliśmy Ją, szanowaliśmy i lubiliśmy. I tak już pozostanie.

SPIS PUBLIKACJI DR JADWIGI STASIAK

- [1] HERBICH J., STASIAK J. 1971. Roślinność projektowanego rezerwatu „Staniszewskie Zdroje w powiecie kartuskim. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **27**(5): 24–31.
- [2] STASIAK J. 1974. Stanowisko *Galium pumilum* Murr. ssp. *pumilum* na Pojezierzu Kaszubskim w pow. kartuskim. *Fragm. Flor. Geobot.* **20**(3): 297–302.
- [3] STASIAK J. 1978. Populacyjna zmienność studia systematyczno-geograficzne nad wybranymi gatunkami rodzaju *Juncus* L. w Polsce. Cz. I. Zmienność morfologiczno-anatomiczna *Juncus compressus* Jacq. i *J. gerardi* Lois. *Fragm. Flor. Geobot.* **24**(4): 529–591.
- [4] STASIAK J. 1978. Populacyjna zmienność i studia systematyczno-geograficzne nad wybranymi gatunkami z rodzaju *Juncus* L. w Polsce. Cz. II. Zmienność morfologiczna kompleksu *Juncus bufonius* L. *Fragm. Flor. Geobot.* **24**(4): 593–619.
- [5] STASIAK J. 1978. Populacyjna zmienność i studia systematyczno-geograficzne nad wybranymi gatunkami z rodzaju *Juncus* L. w Polsce. Cz. III. Uwagi o składzie flawonoidów kilku wybranych gatunków *Juncus* L. w Polsce. *Fragm. Flor. Geobot.* **24**(4): 621–638.
- [6] STASIAK J. 1978. The chemotaxonomic variability of species chosen from the genus *Juncus* L. in Poland. *Bull. Soc. Amis Sc. Lettres Poznań*, D **18**: 95–118.
- [7] PIOTROWSKA H., STASIAK J. 1978. Vegetation of the reserve: Radunia – Ravine. Flora on the background of the habitat conditions. W: T. WOJTEWSKI (ed.), *Guide to the Polish International Excursion*. UAM, Wyd. Nauk. Biol. **11**: 126–128.
- [8] STASIAK J. 1979. Populacyjna zmienność i studia systematyczno-geograficzne nad wybranymi gatunkami *Juncus* L. w Polsce. Cz. IV. Zagadnienia systematyczne i rozmieszczenie wybranych gatunków *Juncus* L. w Polsce. *Fragm. Flor. Geobot.* **25**(2): 237–260.
- [9] MARKOWSKI R., STASIAK J. 1980. Flora umocnień brzegowych Wisły Śmiałej i Przekopu Wisły. *Zesz. Nauk. Wyd. BiNoZ UG, Biol.* **2**: 117–130.
- [10] PIOTROWSKA H., STASIAK J. 1982. Flora rezerwatu Jar rzeki Raduni na Pojezierzu Kaszubskim. W: H. PIOTROWSKA (red.), *Roślinność rezerwatu Jar rzeki Raduni na Pojezierzu Kaszubskim*. Ochr. Przyr. **44**: 28–42.
- [11] MARKOWSKI R., STASIAK J. Zbiorowiska roślinne i flora projektowanego rezerwatu z wiciokrzewem pomorskim (*Lonicera periclymenum* L.) koło Szarego Dworu na Pobrzeżu Kaszubskim. *Zesz. Nauk. Wyd. BiNoZ UG, Biol.* **4**: 59–73.
- [12] MARKOWSKI R., STASIAK J. 1984. Antropogeniczne przemiany flory obszaru przyujściowego Przekopu Wisły w ostatnim stuleciu. *Zesz. Nauk. Wyd. BiNoZ UG, Biol.* **5**: 27–59.
- [13] PIOTROWSKA H., STASIAK J. 1982(1984). Zbiorowiska na wydmach Mierzei Wiślanej i ich antropogeniczne przemiany. *Fragm. Flor. Geobot.* **28**(2): 161–180.
- [14] PIOTROWSKA H., STASIAK J. 1982(1984). Naturalne i antropogeniczne zmiany strefowe flory naczyniowej bezleśnych wydm nadmorskich Mierzei Wiślanej. *Fragm. Flor. Geobot.* **28**(3): 371–396.
- [15] PIOTROWSKA H., Stasiak J. 1984 (1986). Rośliny naczyniowe rezerwatu Jar rzeki Raduni na Pojezierzu Kaszubskim. *Zesz. Nauk. Wyd. BiNoZ UG, Biol.* **5**: 93–124.
- [16] STASIAK J. 1986. The need of psammophytes protection at the Polish Baltic shore. *Zesz. Nauk. Wyd. BGiO UG, Biol.* **7**: 47–64.
- [17] STASIAK J. 1986. The formation and development of populations of selected coastal psammophytes on the Polish coast. W: *Abstracts of lectures on 47th Congress of the Polish Botanic Society*, Łódź, Sept. 3–6, 1986: 22.
- [18] STASIAK J. 1986. The population size of *Eryngium maritimum* L. on the Polish Baltic Sea coast. *Zesz. Nauk. Wyd. BGiO UG, Biol.* **7**: 65–76.
- [19] STASIAK J. 1987. The distribution and state of maintenance of population of *Linaria odora* (Bieb.) Fisch. subsp. *loeselli* (Schweigg.) Hartl. on coastal sand-dunes in Poland. *Zesz. Nauk. Wyd. BGiO UG, Biol.* **8**: 79–88.
- [20] STASIAK J. 1988. *Agropyron junceum* (L.) P. B. subsp. *boreoatlanticum* Sim. et Guin. W: A. JASIEWICZ (red.), *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski*. Cz. I. *Fragm. Flor. Geobot.* **33**(3–4): 272–279.
- [21] STASIAK J. 1988. *Agropyron junceum* (L.) P. B. subsp.

- boreoatlanticum* Sim. et Guin. an endangered member of the Polish flora. *Zesz. Nauk. Wydz. BGiO UG, Biol.* **8**: 89–98.
- [22] STASIAK J. 1988. *Eryngium maritimum* L. W: A. JASIEWICZ (red.), *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski. Cz. I. Fragm. Flor. Geobot.* **33**(3–4): 355–368.
- [23] STASIAK J. 1988. *Polygonum oxyspermum* Meyer et Bunge ex Ledeb. W: A. JASIEWICZ (red.), *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski. Cz. I. Fragm. Flor. Geobot.* **33**(3–4): 464–467.
- [24] STASIAK J. 1988. *Linaria odora* (Bieb.) Fisch. subsp. *loeselli* (Schweigg.) Hartl. W: A. JASIEWICZ (red.), *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski. Cz. I. Fragm. Flor. Geobot.* **33**(3–4): 407–416.
- [25] MARKOWSKI R., STASIAK J. 1988. *Juncus subnodulosus* Schrank. W: A. JASIEWICZ (red.), *Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski. Cz. I. Fragm. Flor. Geobot.* **33**(3–4): 386–397.
- [26] MARKOWSKI R., STASIAK J. 1988. Wybrane problemy synantropizacji flory bezleśnych wydmy nadmorskich w obszarach przyujściowych Wisły. *Zesz. Nauk. Wydz. BGiO UG, Biol.* **8**: 43–66.
- [27] STASIAK J. 1990. Zarys systematyki roślin okrytozależnych (*Magnoliophytina*). Cz. I. Dwuliścienne (*Magnoliopsida*). Skrypt uczeln. UG, Wyd. UG, Gdańsk, ss. 228.
- [28] STASIAK J. 1990. Structure and dynamics of population *Juncus articulatus* L. subsp. *litoralis* (Buch.) Lemke in deflation fields of the Łeba Bar. *Ekol. Pol.* **38**(3–4): 413–441.
- [29] STASIAK J. 1993. *Agropyron junceum* (L.) P. B. subsp. *boreoatlanticum* Sim. et Guin. – perz sitowy. W: K. ZARZYCKI, R. KAŹMIERCZAKOWA (red.), *Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe*. Inst. Bot. im. W. Szafera PAN, Kraków: 220–222.
- [30] STASIAK J. 1993. Fenologia i dynamika wzrostu populacji *Linaria odora* (Bieb.) Fisch. subsp. *loesellii* (Schweigg.) Hartl. na wydmy nadmorskiej. *Zesz. Nauk. Wydz. BGiO UG, Biol.* **10**: 101–119.
- [31] STASIAK J. 1993. *Linaria odora* (Bieb.) Fisch. – Lnicza wonna. W: K. ZARZYCKI, R. KAŹMIERCZAKOWA (red.), *Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe*. Inst. Bot. im. W. Szafera PAN, Kraków: 161–163.
- [32] STASIAK J. 1993 (1994). Status fitocenotyczny i struktura populacji *Linaria odora* s.l. w południowo-wschodniej Europie. W: J. B. FAŁIŃSKI, Z. MIREK (red.), *Polskie badania geobotaniczne poza granicami kraju. Mater. 36 Semin. Geobot.*, Warszawa 15–16.03.1991. *Wiad. Bot.* **37**(3/4): 89–91.
- [33] STASIAK J. 1994. About findings of some annual species of genus *Linaria* (*Scrophulariaceae*) from the area of former USSR (in Russian) – *Bot. Zhurn.* **79** (4): 130–134.
- [34] STASIAK J. 1995. Age structure of *Juncus balticus* Willd. coenopopulations and changes in individuals characters during primary succession. *Ekol. Pol.* **42**(3–4): 100–207.
- [35] STASIAK J. 1995. Dynamics and structure of *Juncus balticus* Willd. coenopopulations during primary succession. *Ecol. Pol.* **42**(3–4): 209–234.
- [36] STASIAK J. 1995. Demography of *Juncus balticus* Willd. coenopopulations during primary succession in the deflations slacks (northern Poland). In: A. DEMETER, L. PEREGOVITS (red.), *Abstracts, 7th European Ecological Congress, Aug. 20–25, 1995, Budapest, Hungary* – Hungarian Biol. Soc. Budapest, p. 198.
- [37] STASIAK J. 1995. Szlaki antropogenicznej migracji *Linaria supina* (L.) Chazelles w Europie. W: Z. MIREK, J. J. WÓJCICKI (red.), *Szata roślinna Polski w procesie przemian. Materiały konferencji i sympozjów 50 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Kraków, 26.06.–01.07. 1995*: 375.
- [38] STASIAK J. 1996. Notices on some taxa nomenclature and typification of genus *Linaria* Miller (*Scrophulariaceae*) from the Pamiro-Altai. *Fragm. Flor. Geobot.* **41**(2): 775–782.
- [39] STASIAK J. w druku. Materials to study phytocoenotic scale of *Linaria odora* (Bieb.) Fisch. species from the SE Europa. *Bull. Soc. Amis Scien. Lettres, Poznań, ser. D*.
- [40] STASIAK J. w druku. *Juncaceae* Juss. – Sitowate. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [41] STASIAK J. w druku. *Ammophila* Host. – Piaskownica. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [42] STASIAK J. w druku. *Corynephorus* P. B. – Szczotlica. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [43] STASIAK J. w druku. *Elymus* L. – Wydmuchrzyca. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [44] STASIAK J. w druku. *Hordelymus* (Jess.) Harz. – Hordeolum. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [45] STASIAK J. w druku. *Briza* L. – Drżączka. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [46] STASIAK J. w druku. *Cynosurus* L. – Grzebienica. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [47] STASIAK J. w druku. *Holcus* L. – Kłosówka. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [48] STASIAK J. w druku. *Phragmites* Adans. – Trzcina. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [49] STASIAK J. w druku. *Nardus* L. – Bliźniczka. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [50] STASIAK J. w druku. *Sieglingia* Bernh. – Igrzyca. Flora Polska (wyd. II) 1.
- [51] STASIAK J. w druku. *Glyceria* R. Br. – Manna. Flora Polska (wyd. II) 1.

Ryszard MARKOWSKI, Maria HERBICHOWA,
Jacek HERBICH

KS. PROF. DR JÓZEF SZULETA
(1908–1997)

Dnia 3 I 1997 roku zmarł w Warszawie ksiądz doktor Józef Szuleta, emerytowany profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, botanik, wielo-

letni kierownik Zakładu Botaniki Ogólnej i Zakładu Anatomii i Cytologii Roślin, nestor botaników polskich.

Ksiądz Józef Szuleta urodził się 11 III 1908 roku w Jagodzińcu k. Kalisza. Naukę w gimnazjum matematyczno-przyrodniczym rozpoczął w Kaliszu, ale już po ukończeniu piątej klasy przeniósł się do gimnazjum typu neoklasycznego (z nauką łaciny i greki). Maturę uzyskał w 1928 r. i we wrześniu tego samego roku rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku. W roku 1934 otrzymał święcenia kapłańskie i już we wrześniu tegoż roku został przyjęty na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Warszawskiego. Studia ukończył z wyróżnieniem w 1938 r., uzyskując stopień magistra filozofii w zakresie botaniki. Pracę w Uniwersytecie Warszawskim rozpoczął w czasie studiów jako młodszy, a później starszy asystent w Zakładzie Botaniki Ogólnej, kierowanym przez prof. Zygmunta Wóycickiego, u którego specjalizował się w anatomii i cytologii roślin.

Wybuch wojny przerwał normalny tok pracy, Zakład przestał istnieć; to co nie zostało zniszczone w czasie wrześniowych bombardowań, Niemcy wywieźli, z dobrze zaopatrzoną biblioteką włącznie. W czasie obrony Warszawy ks. Szuleta był kapłanem wojskowym, po kapitulacji został zdemobilizowany w randze majora WP. W okresie niemieckiej

okupacji (gdy zawiodły wszelkie nadzieje na uruchomienie wyższych uczelni) przystąpiono do organizowania tajnego nauczania. Przed ks. mgr. J. Szuletą, z niewielkim jeszcze doświadczeniem dydaktycznym i naukowym, stało bardzo trudne zadanie, tym bardziej, że został sam z całego przedwojennego zespołu pracowników. Od połowy grudnia 1939 r. aż do wybuchu Powstania Warszawskiego 1944 r. ks. J. Szuleta brał czynny udział w tajnym nauczaniu. Prowadził wykłady i ćwiczenia z botaniki na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym i Farmaceutycznym tajnego Uniwersytetu Warszawskiego i tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W jednym ze swoich życiorysów Ksiądz Profesor napisał: „Ćwiczenia i wykłady dla małych grup studenckich (około 15 osób), powtarzane parę razy w tygodniu (5–7 razy), przez blisko pięć lat pozwoliły mi zdobyć duże doświadczenie dydaktyczne”. W tym samym czasie zorganizował w swoim mieszkaniu niezbędny warsztat pracy w celu prowadzenia własnych badań nad mechanizmem niszczenia drewna przez grzyby. Wyniki tych badań stały się tematem rozprawy doktorskiej. Egzamin odbył się jeszcze w ostatnim roku okupacji niemieckiej, a dyplom doktora nauk matematyczno-przyrodniczych nr 1, z wyróżnieniem „Summa cum laude”, został wręczony ks. dr. J. Szulecie w 1945 r., podczas pierwszej powojennej promocji doktorskiej w Uniwersytecie Warszawskim.

Ksiądz J. Szuleta uczestniczył w Powstaniu Warszawskim. Był kapłanem w czasie walk w Śródmieściu. Po kapitulacji przedostał się do Krakowa, skąd po krótkim pobycie wrócił do Warszawy i przystąpił do pracy w organizującym się Uniwersytecie Warszawskim. Jako starszy asystent, a od 1 I 1946 r. adiunkt, rozpoczyna ks. dr J. Szuleta organizowanie od podstaw Zakładu Anatomii i Cytologii Roślin (dawny Zakład Botaniki Ogólnej, nazwy te wymieniały się kilkakrotnie). Formalnym kuratorem Zakładu jest w tym czasie prof. K. Bassalik, a faktycznie funkcje kierownika, w tych niezwykle trudnych czasach, pełni ks. dr J. Szuleta. W dniu 1 I 1951 r. otrzymuje Ksiądz Doktor stanowisko zastępcy profesora z jednoczesnym powołaniem na kierownika Zakładu, oraz, z polecenia Rektora UW, zostaje kierownikiem dydaktycznym Sekcji Biologii (w ramach Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi). Prowadzi wykłady i ćwiczenia dla studentów I roku, anatomie i cytologię roślin dla starszych lat studiów, pracownię półdzienną (specjalną) i kieruje pracami magisterskimi. Te wszystkie zajęcia trzeba było przygotować, tzn. „zdobyć” mikroskopy, odczynniki i inne pozornie drobne przybory (np. szkiełka). Brak było również nawet podstawowych podrę-

czników. Główną pomocą dla specjalizantów i magistrantów stał się tzw. „kucharz” – kilkadziesiąt stron maszynopisu, na których Ksiądz Doktor podał podstawowe wskazówki, recepty z mikrotechniki roślin, zebrane z różnych dostępnych źródeł. Ta praca i troska o studenta spowodowały, że już do pierwszej pracowni półdiennej w roku akademickim 1946/47 zgłosiło się 12 osób oraz 3 osoby z SGGW na przeszkolenie w mikrotechnice roślin. Studenci wiedzieli, że każdego dnia Ksiądz Profesor kilkakrotnie przyjdzie do pracowni, obejrzy preparaty, wyjaśni wątpliwości i udzieli wskazówek. Często też wizytował ćwiczenia I roku, objaśniał, pomagał początkującym studentom (robił piękne, odręczne przekroje).

W latach 1946–1952 wypromował Ksiądz Profesor aż 26 magistrów. Intensywna, wymagająca wielu wyrzeczeń, ale i twórcza, dająca satysfakcję praca trwała do końca marca 1954 r. tj. do odwołania ks. prof. J. Szulety z pracy w UW, w wyniku artykułu w radzieckim dzienniku *Prawda* i pisma pewnej grupy studentów I roku biologii skierowanego do Ministra Szkolnictwa Wyższego. Był to dla całego środowiska niespodziewany cios, niezwykle przykry i krzywdzący, jedna z metod niszczenia nauki polskiej okresu stalinowskiego. W roku 1956 ci sami studenci (autorzy donosu) już starsi, nie zastraszeni i nie manipulowani przesłali Księdzu Profesorowi list przepraszający za wyrządzoną krzywdę i zapewnienie, że dalsze ich drogi „będą wolne od kłamstw, bezduszości i małodusznego wygodnictwa”. Są też w tym liście słowa wdzięczności za pracę, uczciwość i rzetelność naukową w owych strasznych czasach zakłamania.

Ksiądz Profesor zawsze i konsekwentnie bronił prawdy naukowej, wiedzą to wszyscy ci, którzy znali go w tamtych czasach. W kwietniu 1954 r., zwolniony z UW ks. dr J. Szuleta podejmuje pracę na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL), na stanowisku profesora kontraktowego. Organizuje tam, znowu od podstaw, Zakład Biologii, prowadzi wykłady i ćwiczenia. W maju 1956 r., na wniosek KUL-u, Centralna Komisja Kwalifikacyjna przyznaje ks. dr J. Szulecie tytuł profesora nadzwyczajnego. Od września 1956 r. przenosi się Ksiądz Profesor do Akademii Teologii Katolickiej (ATK) w Warszawie, gdzie organizuje następną placówkę dydaktyczną – Zakład Biologii. Zmiana miejsca pracy była spowodowana przede wszystkim bardzo męczącymi dojazdami, tym bardziej, że w tym samym okresie prowadził wykłady z wybranych zagadnień biologii w Wyższym Seminarium Duchownym w Warszawie i we Włocławku.

We wrześniu 1957 r., po październikowej odwil-

ży, ks. prof. J. Szuleta wraca do Uniwersytetu Warszawskiego, jest samodzielnym pracownikiem naukowym w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin, kierowanym przez prof. H. Teleżyńskiego. Wykłada botanikę ogólną dla I roku, prowadzi wykłady monograficzne, kieruje pracami magisterskimi i doktorskimi. W r. 1969 w wyniku reorganizacji Wydziału Biologii powstaje Zakład Botaniki Ogólnej, a jego kierownikiem zostaje ks. prof. J. Szuleta. W r. 1978 Ksiądz Profesor przechodzi na emeryturę.

W życiorysie ks. prof. J. Szulety powtarzają się słowa: organizował od podstaw. Robił to z konieczności, zawsze z ogromnym zaangażowaniem, ale przecież nie chciał zmieniać miejsc pracy. Po marcu 1954 roku napisał: „Zostałem zwolniony z pracy w Uniwersytecie Warszawskim, a tym samym oderwany od warsztatu pracy, który z tak olbrzymim wysiłkiem organizowałem”. W okresie powojennym na pierwszym miejscu ks. prof. J. Szuleta postawił organizację zakładu jako przyszłej placówki naukowo-dydaktycznej, oraz szkolenie kadr. Trudno uwierzyć, że początkowo pracował sam; wykładał, prowadził ćwiczenia i administrację Zakładu i równocześnie szkolił kadry – przyszłych asystentów. Dyplomanci ks. prof. J. Szulety przez wiele lat zasilali kadry naukowo-dydaktyczne w innych uczelniach i instytucjach naukowych. Zawsze myślał o tym, aby po przejściu na emeryturę zostawić Zakład dobrze działający, wyposażony w aparaturę i przygotowanych do pracy ludzi. Dlatego tak bardzo angażował się i prawdziwie cieszył z naszych doktoratów i habilitacji. Wypromował 69 magistrów, 3 doktorów, był recenzentem wielu prac doktorskich i habilitacyjnych. Będąc na emeryturze, do końca 1995 r. przychodził codziennie do Zakładu, zawsze chętnie pomagał i doradzał.

Własne zainteresowania naukowe ks. prof. J. Szulety koncentrowały się przed wojną na powstawaniu i lokalizacji elementów garbnikowych u roślin. Opublikował na ten temat dwie prace, trzecia przygotowana do druku została całkowicie zniszczona w czasie bombardowań we wrześniu 1939 r. Tematyka okresu wojny (niszczenie drewna przez grzyby) była ściśle związana z warunkami pracy, a zaowocowała rozprawą doktorską. Po wojnie przedmiotem jego zainteresowań było antymitotyczne działanie wyciągów i soków z wybranych roślin na strukturę i funkcje komórek roślinnych. Dalszym celem była możliwość wykorzystania niektórych substancji do walki z rakiem. Badania te stały się punktem wyjścia rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Ksiądz prof. J. Szuleta był autorem kilku publikacji naukowych cytowanych w piśmiennictwie zagranicznym, także w podręcznikach.

Nie publikował wiele, początkowo nie sprzyjały temu bardzo trudne powojenne warunki, później kilkakrotne zmiany miejsca pracy, gdzie cały warsztat trzeba było tworzyć od nowa. W ostatnich latach robił wiele obserwacji, ale już nie przygotowywał wyników do druku. Na rzeczową dyskusję naukową, uwagi i wskazówki mogli zawsze liczyć Jego uczniowie. Książd Profesor dopingował i cieszył się ich publikacjami, w tym widział swą rolę. Trzeba przy tym podkreślić, że nigdy nie dopisywał swojego nazwiska do publikacji uczniów – magistrantów, doktorantów czy współpracowników, chociaż miał do tego pełne prawo, gdyż był inicjatorem i kierownikiem prac wykonanych i opublikowanych w Zakładzie.

Książd prof. J. Szuleta miał niezwykły talent dydaktyczny i kochał tę pracę. Zawsze bardzo starannie przygotowywał się do wykładów, w tym nie było rutyny. Mówił doskonałą, piękną polszczyzną, jasno i interesująco. Stosował zasadę pogładowości, doskonale robił na tablicy odręczne schematy i rysunki, wykorzystywał różnego rodzaju tablice i modele, a także świeży materiał, gdy było to możliwe. W ostatnich kilku latach odwiedzali Książd Profesora dawni studenci, którzy z różnych powodów i w różnym czasie zdecydowali się zostać za granicą; doszli tam do wysokich stanowisk, mają poważne osiągnięcia naukowe. Ci słuchacze, czasem sprzed kilkudziesięciu lat, pamiętają wykłady, wspominają miłe, a czasem ciężkie chwile, dziękują za wszystko, także „za przekazanie nam wszystkim wartości najcenniejszych” (cytat z 1996 r.).

Za całokształt pracy Książd Profesor został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem XXX-lecia i Medalem Edukacji Narodowej – to ostatnie odznaczenie najbardziej sobie cenił. Od roku 1938 był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, później też Towarzystwa Naukowego KUL i innych Towarzystw Naukowych.

Książd prof. dr J. Szuleta był człowiekiem niezwykłej pracowitości i odpowiedzialności, tego uczył i wymagał od swoich uczniów, a jednocześnie był wzorem wielkiej skromności. Był humanistą o bardzo szerokich zainteresowaniach, bardzo wrażliwym na piękno przyrody. Gdy Mu zdrowie pozwalało lubił wędrować po Tatrach, w ostatnich latach był zauroczony Puszczą Augustowską i to zauroczenie przyrodą wzrastało.

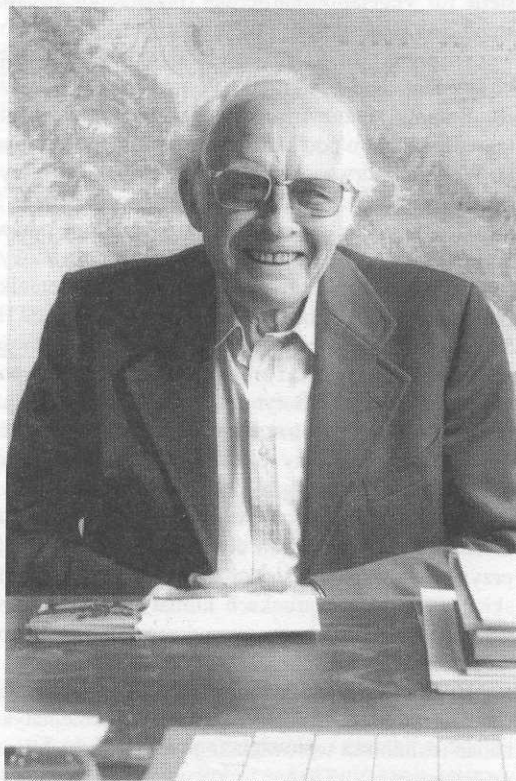
SPIS PUBLIKACJI

- [1] SZULETA J. 1937. Les cellules a tannin dans la moelle de sureau (*Sambucus nigra*). *Acad. des Sci. Compt. Rend.* 204: 711–713.

- [2] SZULETA J. 1938. Über die Gerbstoffbehälter bei *Sambucus nigra* L. *Spraw. Wyd. Tow. Nauk. Warsz.* 31: 181–210.
- [3] SZULETA J. 1947. Cyto-chemiczne zmiany drewna sosnowego pod wpływem grzybów *Poria vaporaria* Fr., *Poria Vaillantii* (De Cand.) Fr. i *Merulius lacrymans* Fr. *Acta Soc. Bot. Pol.* 18 (2): 1–21.
- [4] SZULETA J. 1950/51. W sprawie centrosomów u *Capri-foliaceae*. *Spraw. IV Wyd. Tow. Nauk Warsz.* 43: 1–4.
- [5] SZULETA J. 1961. Effects of the aqueous extract from *Poria obliqua* Bres. on the roots of *Allium cepa* L., *Vicia faba* and *Tradescantia zebrina* Loud. *Acta Soc. Bot. Pol.* 30 (3–4): 457–460.
- [6] SZULETA J. 1967. Profesor Zygmunt Wóycicki (1871–1941). *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, Ser. B*, 13: 67–86.

Jadwiga TARKOWSKA

HEINZ ELLENBERG (1913–1997)

Heinz Ellenberg zmarł dnia 2 V 1997 w Getyndze, gdzie spoczął na tamtejszym cmentarzu. Zakończył swe długie i bogate, poświęcone nauce i rodzinie życie jeden z czołowych geobotaników XX w., godny

kontynuator swych naukowych mistrzów: J. Braun-Blanqueta, R. Tüxena i H. Waltera. Poprzez swoje prace naukowe i podręczniki wywarł duży wpływ na rozwój współczesnej geobotaniki, ekologii i geografii roślin, nie tylko w Europie. Tym, którzy mieli szczęście zetknąć się z nim osobiście, pozostanie na zawsze w pamięci jego wybitna osobowość, erudycja, życzliwość i urok osobisty.

Heinz Ellenberg urodził się 1 VIII 1913 w Hamburgu; tam też uczęszczał do szkół, składając egzamin dojrzałości w r. 1932. W Montpellier (płd. Francja) przebywał na Stacji Geobotanicznej (SIGMA) kierowanej przez J. Braun-Blanqueta i studiował botanikę, zoologię, chemię i geologię. Studia kontynuował na uniwersytetach w Heidelbergu, Hanowerze i Getyndze, gdzie w r. 1938 doktoryzował go w zakresie botaniki wybitny ekolog-palinolog prof. F. Firbas. W latach 1939–1947 (z przerwą w okresie wojny, gdy służył w wojsku) był H. Ellenberg asystentem w Zentralstelle für Vegetationskartierung (przemianowane następnie na Bundesanstalt für Vegetationskunde) kierowanym przez prof. R. Tüxena. Następnie pracował jako asystent, a od 1948 r. jako Privatdozent w Instytucie Botaniki Landwirtschaftliche Hochschule Stuttgart-Hohenheim pod kierunkiem wybitnego ekologa H. Waltera, który zachęcił go do rozwijania eksperymentalnych badań z zakresu ekologii roślin. Przez 5 lat zatrudniony na uniwersytecie w Hamburgu, powołany został w r. 1958 na stanowisko profesora zwyczajnego i dyrektora znanego Instytutu Geobotaniki Politechniki w Zurichu (Geobotanisches Institut ETH, Stiftung Rübel). Rozwinął tam ożywioną działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną. W r. 1966 powrócił do rodzimej Getyngi; kierował Systematyczno-Geobotanicznym Instytutem Uniwersytetu koordynując duże projekty badawcze. Po przejściu na emeryturę (w r. 1981) przez ostatnie 16 lat swego bardzo aktywnego życia odbywał liczne podróże zagraniczne, przede wszystkim do Ameryki Południowej; przygotował piękną książkę o typach domów wiejskich w różnych warunkach klimatycznych i nowe wydanie swego klasycznego podręcznika o roślinności Europy Środkowej.

H. Ellenberg jest autorem ponad 250 publikacji (poniżej wymieniam najważniejsze). W problematykę badań roślinności wprowadzili go mistrzowie: J. Braun-Blanquet i R. Tüxen. Bardzo wcześnie wypracował jednak własną drogę badawczą. Mniej interesowało go opisywanie i klasyfikowanie zbiorowisk roślinnych, więcej czynniki ekologiczne, które kształtują ich skład i strukturę. Uwidocznili się to już w jego pracy doktorskiej na temat składu gatunkowego, eko-

logii i zdolności produkcyjnej mieszanych lasów północno-zachodnich Niemiec. Rozwijał badania z zakresu eksperymentalnej socjologii roślin i wprowadził do nauki pojęcie optimum ekologicznego i fizjologicznego. Ekspozował znaczenie konkurencji międzygatunkowej w zbiorowiskach roślinnych. Inspirujące były też prace Ellenberga na temat wskaźnikowej roli roślin; doprowadziło to do opublikowania tzw. ekologicznych liczb wskaźnikowych roślin w Europie środkowej, które znajdują szerokie zastosowanie w wielu dziedzinach. W powszechnym użyciu są także książki metodyczne Ellenberga: *Zadania i metody badań roślinności* (Ellenberg 1956) (wersja angielska Mueller-Dombois, Ellenberg 1974). Sztandarowym dziełem stała się książka o roślinności Europy środkowej, która uwzględnia aspekty ekologiczne, dynamiczne i historyczne. Dotąd ukazało się 5 stałe uzupełnianych i rozszerzanych wydań w języku niemieckim; dzieło przełożono też na język angielski. Stało się ono jedną z fundamentalnych pozycji geobotanicznych, bez których nie sposób wprost się obejść badając roślinność środkowoeuropejską.

Ellenberg nakreślił i rozwijał, znajdując współpracowników na całym świecie, program badań azotu jako czynnika ekologicznego; zainicjował w Getyndze obszerny projekt badań ekosystemowych (Soltingprojekt) w ramach międzynarodowego programu biologicznego (IBP). W niemieckiej części projektu brało udział ponad 100 badaczy. Patronował też florystycznemu kartowaniu Niemiec i długoletnim badaniom sukcesji na stałych powierzchniach w nowym ogrodzie botanicznym w Getyndze. Bliskie mu też były problemy ochrony i zagrożenia przyrody.

H. Ellenberg poznał roślinność wszystkich niemal krajów europejskich, łącznie z Islandią, zwiedził Turcję, Stany Zjednoczone, Jemen, południową Afrykę. Dłuższe wyprawy badawcze przedsięwziął wielokrotnie do Ameryki Południowej. Badał tropikalne ekosystemy Peru, Boliwii i Argentyny. Jako visiting professor wykładał na uniwersytetach w Buenos Aires (Argentyna) i La Paz (Boliwia). Bardzo wydatnie przyczynił się do ukończenia i opublikowania manuskryptu dzieła I. Horvata o roślinności południowo-wschodniej Europy (Półwyspu Bałkańskiego). W pracach i wyprawach towarzyszyła mu zazwyczaj żona Charlotte, która była jego najbardziej krytycznym – jak mówił – współpracownikiem; mieli 4 dzieci i gromadkę wnuków.

H. Ellenberg należał do grona koordynatorów Międzynarodowego interdyscyplinarnego programu biologicznego (IBP) i programu UNESCO Człowiek i Biosfera. Był członkiem licznych towarzystw nauko-

Wenn die Kraft zu Ende geht,
ist Erlösung eine Gnade.

Mit dem Dank für ein langes und reiches Leben in Wissenschaft und Familie,
auch als Freund und Helfer für viele Menschen, nehmen wir Abschied
von meinem geliebten Mann, unserem Vater und Großvater

Prof. Dr., Dr. h. c. mult.

Heinz Ellenberg

* 1. August 1913   † 2. Mai 1997

Charlotte Ellenberg
Hermann und Gunde Ellenberg
mit Ursula, Lars-Gunnar und Monika
Ludwig und Heidi Ellenberg
mit Simon, Robert und Michaela
Almut Ellenberg und Bernd Wischhöfer
Martin Cordes
mit Marita, Anna-Lena und Benjamin
Herbert und Ingrid Krabbe

37070 Göttingen, GDA-Wohnstift, B-1309

Wir haben ihn am 7. Mai 1997 in Göttingen begraben.

Bestattungshaus Bensiem, Rote Straße 32, 37073 Göttingen

wych i Akademii, członkiem honorowym m.in. British Ecological Society, doktorem *honoris causa* 4 uniwersytetów.

H. Ellenberg przez wiele lat utrzymywał żywe kontakty z polskimi geobotanikami. Kilkakrotnie odwiedził Polskę, także ze swymi studentami. Zwiedzał Mazury, Białowieżę, Wyżynę Małopolską, Tatry i Pieniny. Czytał po polsku i wykorzystywał polskie prace. W obszernym piśmiennictwie jego sztandaruwego dzieła, które jest u nas w powszechnym użyciu (*Vegetation Mitteleuropas*), cytuje 50 polskich autorów.

Ja sam ze wzruszeniem wspominam zawsze tego wybitnego geobotanika. Jego publikacje ekologiczne obudziły moje zainteresowanie konkurencją roślin. Dzięki jego poparciu mogłem przez kilka lat z rządu w czasach PRL odwiedzić Instytut Geobotaniki w Zurychu, a potem Systematyczno-Geobotaniczny Instytut w Getyndze. Wycieczki terenowe, spotkania i wykłady Ellenberga były zawsze interesujące i inspirują-

ce. Był wielkim erudytą, mówił świetnie (tylko klasnąć!). Przypominał mi nieco prof. Władysława Szafra, którego bardzo cenił.

Mogliśmy podziwiać go na uroczystym jubileuszu 80-lecia z udziałem licznych przyjaciół, kolegów i współpracowników dosłownie z całego świata. Zachował swój zapał i uśmiech do końca życia.

Kazimierz ZARZYCKI

ARTYKUŁY O H. ELLENBERGU

Ukazało się szereg artykułów i notatek o działalności H. Ellenberga. Pełny wykaz publikacji ogłoszony został w tomie prac poświęconych Mu na 70-lecie urodzin (*Verh. Ges. Ökolog.* 11: 15–25, Göttingen 1983; *Tuexenia* 3: 19–29), uzupełniony za lata 1983–1993 w tomie ofiarowanym na 80-lecie (*Scripta Geobot.* 20, Göttingen). Por. też *Progress in Botany* 57, 1966.

WAŻNIEJSZE PUBLIKACJE H. ELLENBERGA

- [1] ELLENBERG H. 1939. Über Zusammensetzung, Standort und Stoffproduktion bodenfeuchter Eichen – und Buchen-Mischwaldgesellschaften Nordwestdeutschlands. *Mitteilungen der Floristisch-soziologischen Arbeitsgemeinschaft in Niedersachsen* 5: 135 p. (Phytosociology, environmental conditions, and productivity of moist oak and beech mixed forest communities in NW Germany).
- [2] ELLENBERG H. 1950. Unkrautgemeinschaften als Zeiger für Klima und Boden. *Landwirtschaftliche Pflanzensoziologie* I. Ulmer, Stuttgart. 141 p. (Weed communities as indicators of climate and soil).
- [3] ELLENBERG H. 1952. Physiologisches und ökologisches Verhalten derselben Pflanzenarten. *Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft* 65: 350–361. (Physiological and ecological response of plant species).
- [4] ELLENBERG H., STÄHLIN A. 1952. Wiesen und Weiden und ihre standörtliche Bewertung. *Landwirtschaftliche Pflanzensoziologie* II. Ulmer, Stuttgart. 143 p. (Meadows and pastures and their ecological assessment).
- [5] ELLENBERG H. 1954. Naturgemäße Anbauplanung, Melioration und Landespflege. *Landwirtschaftliche Pflanzensoziologie* III. Ulmer, Stuttgart. 109 p. Revised reprint in 1983 under the title: *Ökologische Beiträge zur Umweltgestaltung* (Contributions of ecology to environmental planning).
- [6] ELLENBERG H. 1956. Aufgaben und Methoden der Vegetationskunde. Ulmer, Stuttgart. 136 p. (Aims and methods of vegetation ecology).
- [7] ELLENBERG H. 1958. Bodenreaktion (einschließlich Kalkfrage). *Handbuch für Pflanzenphysiologie* 4: 638–708. Springer, Berlin etc. (The acid /base status of the soil as an ecological factor).
- [8] ELLENBERG H. 1959. Typen tropischer Urwälder in Peru. *Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen* 110: 169–187. (Rainforest communities of Peru).
- [9] ELLENBERG H. 1962. Wald in der Pampa Argentinien's? *Veröffentlichungen des Geobotanischen Institutes ETH, Stiftung Rübel* 37: 39–56. (Woodland in the pampa of Argentina?).
- [10] ELLENBERG H. 1963, 1996. Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen in kausaler, dynamischer und historischer Sicht. 1/5 Aufl. Ulmer, Stuttgart. (Vegetation ecology of Central Europe with the Alps., 1st/5th ed.).
- [11] ELLENBERG H., MUELLER-DOMBOIS D. 1967. Tentative physiognomic-ecological classification of plant formations of the earth. *Berichte des Geobotanischen Institutes ETH, Stiftung Rübel* 37: 21–55.
- [12] ELLENBERG H. (ed.) 1971. Integrated experimental ecology. Methods and results of ecosystem research in the German Solling project. *Ecological Studies* 2. Springer, Berlin 214 p.
- [13] ELLENBERG H., KLÖTZLI F. 1972. Waldgesellschaften und Waldstandorte der Schweiz. *Mitteilungen der Schweizerischen Anstalt für das Forstliche Versuchswesen* 48: 587–930. (Forest communities and related environmental conditions in Switzerland).
- [14] ELLENBERG H. (ed.) 1973. *Ökosystemforschung*. Springer, Berlin etc. 280 p. (Ecosystem research).
- [15] HORVAT I., GLAVAČ V., ELLENBERG H. 1974. *Vegetation Südosteuropas*. G. Fischer, Stuttgart. 752 p. (Vegetation of South-Eastern Europe).
- [16] ELLENBERG H. u. C. 1974. *Ökologische Klimakarte Baden-Württemberg 1: 350000*. Ministerium f. Ern., Landw. u. Umwelt. Stuttgart. (Growth climate map of Baden-Württemberg, SW Germany).
- [17] MUELLER-DOMBOIS D., ELLENBERG H. 1974. *Aims and Methods of Vegetation Ecology*. Wiley New York etc. 547 p.
- [18] ELLENBERG H. 1977. Stickstoff als Standortsfaktor, insbesondere für mitteleuropäische Pflanzengesellschaften. *Oecologia Plantarum* 12: 1–22. (Nitrogen as an environmental factor in plants communities of Central Europe).
- [19] ELLENBERG H. 1979. Man's influence on tropical mountain ecosystems in South America. *Journal of Ecology* 67: 401–416.
- [20] ELLENBERG H., MAYER R., SCHAUERMANN J. (ed.) 1986. *Ergebnisse des Sollingprojekts 1966–1986*. Ulmer, Stuttgart. 507 p. (Results of the Solling IBP ecosystem research project).
- [21] ELLENBERG H. 1988. *Vegetation Ecology of Central Europe*. Cambridge Univ. Press. Cambridge. 731 p.
- [22] ELLENBERG H. 1990. Bauernhaus und Landschaft in ökologischer und historischer Sicht. Ulmer, Stuttgart. 585 p. (Farm houses and Landscape in an Ecological and Historical Perspective).
- [23] ELLENBERG H., WEBER H. E., DÜLL R., WIRTH V., WERNER W., PAULISSEN D. 1992. Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa. *Scripta Geobotanica* 18: 1–258 Göttingen. (Ecological indicator values of Central European plants species, first edition in 1974).
- [24] ELLENBERG H. 1995. Allgemeines Waldsterben – ein Konstrukt? Bedenken eines Ökologen gegen Methoden der Schadenserfassung. *Naturwissenschaftliche Rundschau* 48: 93–96. (Forest dieback in Central Europe – objections to the evaluation methods).

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

PRO MEMORIA

• 250 rocznica urodzin, 170 rocznica śmierci Jerzego Chrystiana Arnolda (I II 1747–19 XI 1827), lekarza, historyka nauk przyrodniczych, ur. w Lesznie, zm. w Warszawie, autora jednego z pierwszych opracowań na temat najstarszej polskiej literatury przyrodniczej, m.in. botanicznej: *De monumentis historiae naturalis polonae ad finem saeculi XVI* (1818).

• **150 rocznica urodzin, 70 rocznica śmierci Adama Kubaszewskiego (30 XII 1847–5 II 1927)**, ogrodnika, dendrologa, ur. w Jurkowie pow. kościański, zm. w Gołuchowie pow. pleszewski, ogrodnika w majątku J. Działyńskiego w Gołuchowie, gdzie założył park dendrologiczny, autora ok. 50 publikacji zawierających obserwacje dendrologiczne i florystyczne, m.in. *Ważniejsze elementy z dziejów aklimatyzacji drzew zagranicznych w dawnej Polsce* (1911–1912).

• **110 rocznica urodzin Adama Wodiczki (8 VIII 1887–1 VIII 1948)**, teoretyka i działacza ochrony

przyrody, ur. w Słotwinie, woj. tarnowskie, zm. w Poznaniu, profesora Uniwersytetu Poznańskiego, kierownika Katedry Botaniki Ogólnej, założyciela Zakładu Ochrony Przyrody i Uprawy Krajobrazu (1946), autora ok. 250 publikacji z anatomii, fizjologii roślin, florystyki, paleobotaniki, ochrony przyrody, twórcy pojęć „fizjotaktyka” (nauka o stosunku człowieka do przyrody) oraz „fizjocenoza” (ekologiczny kompleks krajobrazowy), współorganizatora Słowińskiego, Wielkopolskiego i Wolińskiego Parku Narodowego.

• **100 rocznica urodzin Stanisława Wóycickiego (13 X 1897–10 II 1970)**, agrobiologa, ur., zm. w War-

szawie, profesora SGGW, organizatora Katedry Roślin Ozdobnych, kierownika Zakładu Roślin Ozdobnych Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, autora prac z zakresu genetyki i hodowli roślin ozdobnych oraz podręczników *Uprawa roślin ozdobnych* (1 wyd. – 1949–1950), a także *Zarys hodowli roślin ozdobnych* (1 wyd. – 1966).

• **150 rocznica śmierci Józefa Strumiłły (1774–18 VII 1847)**, ogrodnika, botanika, ur. na Litwie, zm. w Wilnie, właściciela zakładu ogrodniczego („ogród

Strumiłły”) w Wilnie, autora publikacji poświęconych ogrodom i roślinom ozdobnym, m.in. *Ogrody północne* (Wilno, T 1–3, 1820), *Słownik kwiatowy* (Wilno 1834).

• **120 rocznica śmierci Felicjana Sypniewskiego (24 I 1822–6 IX 1877)**, przyrodnika, właściciela majątku Piotrowa k. Poznania, ur., zm. w Piotrowie, pierwszego prezesa Wydziału Przyrodniczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, autora zbiorów botanicznych, zoologicznych i mineralogicznych z obszaru Wielkopolski oraz m.in. artykułu *Okrzemki (Diatomaceae) okolic Poznania* (1860), w którym po raz pierwszy zastosował polską nazwę „okrzemka”.

• **100 rocznica śmierci Kazimierza Langie (7 IX 1839–14 III 1897)**, ekonomisty, rolnika, popularyzatora nauk przyrodniczych, działacza społecznego, autora popularnych artykułów m.in. botanicznych, ogłaszanych na łamach prasy, m.in. w *Kłosach* i *Gazecie Rolniczej*.

• **100 rocznica śmierci Kazimierza Piotrowskiego (9 I 1876–11 X 1897)**, przedwcześnie zmarłego florysty, ur. w Stodołach, pow. opatowski, zm. w Jaszczurówce k. Zakopanego, studenta Uniwersytetu Berlińskiego, badacza flory pow. opatowskiego, sandomierskiego i czarnkowskiego, współpracownika Bronisława Błockiego i Aleksandra Zalewskiego.

• **100 rocznica śmierci Antoniego Ślósarskiego (14 VII 1843–8 IX 1897)**, przyrodnika, popularyzatora biologii, m.in. botaniki, nauczyciela, ur. we Wronowicach woj. sieradzkie, zm. w Warszawie, współredaktora wielu czasopism przyrodniczych, m.in. *Wszechświata*, *Pamiętnika Fizjograficznego*, autora kilkuset popularnych artykułów o przyrodzie, opublikowanych głównie na łamach *Wszechświata*.

• **70 rocznica śmierci Stanisława Wisłoucha (24 I 1875–10 VII 1927)**, hydrobiologa, ur. w Sudkowie na Białorusi, zm. w Warszawie, profesora systematyki roślin niższych Instytutu Agronomicznego w Petersburgu, twórcy i kierownika Stacji Hydrobiologicznej w Carskim Siole, docenta botaniki farmaceutycznej Uniwersytetu Warszawskiego, autora publikacji z dziedziny hydrobiologii i algologii.

• **70 rocznica śmierci Witolda Wróblewskiego (29 VI 1839–1 XI 1927)**, popularyzatora nauk przyrodniczych, m.in. botaniki, ur. w Grodnie, zm. w Warszawie, nauczyciela, wydawcy *Pamiętnika Fizjograficznego* i *Wszechświata*, gdzie zamieszczał artykuły i notatki z zakresu botaniki, zoologii oraz sprawozdania z wypraw badawczych.

• **30 rocznica śmierci Marii Bremówny (8 XI 1906–1 VIII 1967)**, paleobotaniczki, ur. w Tarnowie, zm. w

Krakowie, adiunkta Muzeum Ziemi w Warszawie, współpracowniczkę szkoły botanicznej Władysława Szafera w Krakowie, autorki prac dotyczących flor kopalnych czwartorzędu oraz pracy metodycznej *Studia nad opadaniem pyłku drzew leśnych* (1938, wspólnie z M. Sobolewską).

• **25 rocznica śmierci Ireny Cabejszek (1 X 1910–12 IX 1972)**, fykologa, hydrobiologa, ur. w Krakowie, zm. w Warszawie, pracownika Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie, autorki prac z zakresu fizjografii i systematyki glonów, organizatorki prac zespołowych nad charakterystyką hydrobiologiczno-sanitarną środkowego biegu Wisły.

• **20 rocznica śmierci Marii Skalińskiej (27 XII 1890–18 XII 1977)**, cytologa i genetyka roślin, ur. w

Warszawie, zm. w Krakowie, profesora UJ, kierownika Katedry Anatomii i Cytologii Roślin, organizatora zespołu badawczego prowadzącego wieloletnie badania nad kariologią flory polskiej; autorki ponad 100 publikacji, w tym podręcznika *Genetyka* (1939) pionierskich prac z zakresu cytogenetyki,

dotyczących m.in. rodzaju *Aquilegia* (1935), *Valeriana* (1945, 1947), embriologii, biologii rozmnażania, a także studiów nad mechanizmami ewolucyjnymi różnicowania się taksonów apomiktycznych.

Alicja ZEMANEK

JUBILEUSZ

PROF. DR WANDY TRUSZKOWSKIEJ

Jubilee of Professor
Dr. Wanda Truszkowska birth

„... nie ma prawdziwego badacza, który by nie czuł, że poznać wiedzę – to znaczy ukończyć ją głęboko. Prawdziwa wiedza ma jedną cudowną właściwość. Jeśli jest mocna i potężna, jeśli jej źródło czyste – to ona nęci i każe się kochać”.

M. Siedlecki

Rektor Uniwersytetu im. Stefana Batorego 1919

W dniu 8 kwietnia 1997 roku minęła 80 rocznica urodzin prof. dr Wandy Truszkowskiej, wybitnego botanika i fitopatologa, wieloletniego kierownika Katedry Fitopatologii Akademii Rolniczej we Wrocławiu, honorowego członka PTB i PTFit.

Prof. Wanda Truszkowska urodziła się w 1917 r. w Sosnowcu, jako córka Celestyna i Stefanii z Chwedkowskich. W 1935 r. zdała maturę w Państwowym Gimnazjum im. E. Plater w Sosnowcu. W 1936 r. podjęła studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Druga wojna światowa przerwała studia. Od września 1939 r. pracowała w Polskim Czerwonym Krzyżu w Sosnowcu.

Również w jesieni 1939 r., wprowadzona przez siostrę, została przyjęta do ZWZ działając głównie w kolportażu prasy konspiracyjnej w Zagłębiu Dąbrowskim, przyłączonym do Rzeszy Niemieckiej. W czerwcu 1940 r. Niemcy zlikwidowali PCK pod groźbą aresztowania i wywiezienia pracowników do obozów. Rozpoczęła wówczas pod kierunkiem siostry pracę w rodzinnej aptece. W grudniu 1940 r. gestapo aresztowało siostrę, która po półrocznym pobycie w więzieniu w Mysłowicach została przewieziona do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück, gdzie pozostawała do końca wojny. Wydarzenie to spowodowało konieczność zrezygnowania W. Truszkowskiej z bezpośredniego udziału pracy podziemnej. W maju 1942 r. gestapo aresztowało najbliższego jej człowieka, studenta Politechniki we Lwowie, Włodzimierza Czapskiego, który został rozstrzelany w Oświęcimiu pod ścianą straceń. Po wojnie, pod koniec 1945 r. W. Truszkowska wróciła na studia do Poznania. W 1946 r. wykonała pracę dyplomową pod kierownictwem dr T. Dominika. Studia ukończyła w lipcu u prof. dr Adama Wodźiczki, uzyskując dyplom magistra filozofii. Od października podjęła pracę na Uniwersytecie i Politechnice we Wrocławiu, w charakterze asystenta przy Katedrze Botaniki i Farmakognozji kierowanej przez dr Józefa Mądalskiego. Prowadziła tam ćwiczenia z botaniki i farmakognozji. W latach 1948–1950 pracowała w Zakładzie Doświadczalnym Ochrony Roślin PINGW, w Oddziale we Wrocławiu. Rozpoczęła tam badania, które zaowocowały pracą doktorską. W 1950 r., pracując na etacie starszego asystenta w Katedrze Fitopatologii Wydziału Rolniczego Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, uzyskała stopień doktora nauk matematyczno-przyrodniczych, specjalności botanika na Uniwersytecie im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie. Promotorem był prof. dr Adam Paszewski. W 1954 r. dr W. Truszkowska uzyskała stopień docenta, w 1963 r. tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1973 r. prof. zwyczajnego, cały czas, aż do emerytury kierując Katedrą Fitopatologii.

Początkowo zainteresowania naukowe prof. W. Truszkowskiej rozpraszają się w zależności od miejsca pracy. Dopiero asystentura w Katedrze Fitopatologii przy Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Wrocławskiego i Politechniki we Wrocławiu pozwoliła sprecyzować jej zainteresowania i rozwijać, w miarę możliwości, działalność naukową. Zainteresowania zostały skierowane na grzyby i ich rolę w świecie roślin. Pierwsze obejmowały zagadnienie współżycia grzybów z roślinami (mikoryzy). Ponieważ jednak znaczenie i powszechność występowania grzybów

szkodliwych dla roślin czyli pasożytniczych i patologicznych narzucało się, trzeba było jednocześnie podjąć badania także na ten temat. Badania te objęły: analizowanie chorych roślin w celu wyosobnienia i określenia czynnika chorobotwórczego oraz środowiska glebowego, w którym żyją oprócz pasożytów i patogenów liczne saprofity. Rola saprofitycznych grzybów jest bardzo złożona i trudna do poznania. Dotychczas udało się wśród nich znaleźć gatunki stanowiące konkurencję dla patogenów lub nawet zagrożenie dla ich bytu przez wydzielanie substancji antybiotycznych. Najpospolitsza wydaje się konkurencja uzależniona od nagromadzenia się osobników jednego gatunku, w zależności od warunków stwarzanych przez człowieka. Niekiedy zbyt bogata populacja saprofitycznego gatunku może być niepożądana dla roślin – a tak się zdarza. Nie można wykluczyć, że saprofity w sprzyjających dla nich warunkach, przechodzą na pasożytnictwo. Dzieje się tak w zetknięciu z osłabionymi, z różnych powodów, roślinami.

Prof. W. Truszkowska starała się poznać i określać do gatunku grzyby pasożytnicze, patogeniczne i saprofityczne, ograniczając się głównie do form mikroskopijnych. Składają się na to liczne jednostki systematyczne. Poznanie ich przedstawicieli jest trudne i skomplikowane, ale fascynujące. Wyosobnienie ich z podłoża, w którym żyją, żywego czy martwego oraz hodowanie na sztucznych podłożach dostarcza wiadomości o ich cechach biotycznych. Wyjaśnia to choćby częściowo ich rolę w przyrodzie, i to właśnie przykuwało uwagę prof. W. Truszkowskiej przez 50 lat.

W obrębie tych zainteresowań zarysowały się dwa nurty. Jeden służący poznaniu występujących w Polsce grzybów, z grupy mało dotychczas w Polsce opracowanej – *Pyrenomycetes* (występują w niej pasożyty, patogeny i saprofity). Jest na ten temat cykl publikacji prof. Truszkowskiej, stanowiących materiał do opracowania *Grzyby*, zaprojektowanego i prowadzonego przez Polską Akademię Nauk. Drugi nurt, są to prace służące rodzimemu rolnictwu i ogrodnictwu, obejmujący tematykę chorób roślin uprawnych, powodowanych przez grzyby. Badania te potraktowano z punktu widzenia przyrodnika, skupiającego uwagę na ekologii i wynikającej z tego naturalnej możliwości zapobiegania chorobom roślin. Wśród zagadnień służących zapobieganiu zakaźnym chorobom roślin uprawnych zafascynowały prof. W. Truszkowską niektóre praktykowane zabiegi agrotechniczne – w tym głównie płodozmian, ponieważ przybliżył w pewnym stopniu gospodarkę człowieka do naturalnej. Zastosowanie płodozmianu, praktykowanego przez pokolenia, przyciągało swoją atrakcyjnością nawet ludzi

nie mających wykształcenia rolniczego. Wynikało to z faktu, że służyły one jednocześnie postępowi w rolnictwie, racjonalnie pojmowanemu, a także postępowi w naukach przyrodniczych, w tym ochronie przyrody. Odpowiednie doświadczenia pozwalały na śledzenie procesów biotycznych zachodzących w glebie i wśród roślin pod wpływem zabiegów agrotechnicznych, kształtujących środowisko uprawne. Zachęta prof. dr Bronisława Jabłońskiego, ucznia prof. dr B. Świętochowskiego, skłoniła prof. W. Truszkowską do podjęcia badań w Rolniczym Zakładzie Doświadczalnym w Swojcu pod Wrocławiem. Wówczas wraz ze współpracownikami zaczęła śledzić reakcje różnorodnych zbiorowisk grzybów, żyjących w ścisłym związku z roślinami uprawnymi – co decydowało o ich zdrowotności i plonie. Badania te zaowocowały licznymi publikacjami w czasopismach naukowych polskich, a także i obcych. W piśmiennictwie światowym znajdowała prof. W. Truszkowska wielokrotnie potwierdzenie walorów koncepcji wspomnianych doświadczeń B. Jabłońskiego, które dawały szerokie pole do działania dla postępu w rolnictwie przy współpracy z fitopatologami.

Wyniki prowadzonych badań prof. W. Truszkowska przedstawiła w przeszło 110 publikacjach, w tym w 90 oryginalnych rozprawach naukowych z zakresu mikologii i ekologii, 10 pracach popularnonaukowych, 6 pracach okolicznościowych, licznych recenzjach itp. Badaniom naukowym towarzyszyła zawsze dydaktyka, do której prof. W. Truszkowska przywiązywała wielką wagę. Studenci i pracownicy naukowi na różnych szczeblach mogli bezpośrednio korzystać z uzyskiwanych wyników. Dzięki temu prof. W. Truszkowska wypromowała bardzo wielu magistrów oraz doktorów i doktorów habilitowanych. Ostatnio także z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Opracowała również szereg opinii kwalifikujących przedstawicieli następnego pokolenia do tytułu profesora. Wypowiadała się także jako superrecenzent w postępowaniu o nadaniu tytułu profesora. Dzięki zaangażowaniu w sprawę nauczania, wielką satysfakcję dla prof. W. Truszkowskiej stanowią uczniowie, którzy osiągnęli tytuły profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego. Prof. W. Truszkowska bardzo sobie ceni przyjaźń z byłymi wychowankami. W okresie emerytury służy nadal jako recenzentka prac na wszystkich kolejnych szczeblach oraz prac przeznaczonych do druku w wielu wydawnictwach naukowych.

Pracy na uczelni, a także po przejściu na emeryturę, towarzyszyła zawsze prof. W. Truszkowskiej działalność w towarzystwach naukowych: Polskim Towar-

zystwie Botanicznym, Wrocławskim Towarzystwie Naukowym, Polskim Towarzystwie Fitopatologicznym, na kolejnych stanowiskach do przewodniczącej Oddziału lub Wydziału oraz członkostwo w Polskim Towarzystwie Nauk Agrotechnicznych i Towarzystwie Przyjaciół KUL. Ponadto kierując się potrzebą działalności społecznej i szerokich kontaktów z różnymi ludźmi, a często z ich potrzebami, została członkiem: Klubu Inteligencji Katolickiej, Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta, Rodziny Katyńskiej, Światowego Związku Żołnierzy AK (członek nadzwyczajny). Od 1990 r. jest członkiem Unii Wolności. Nawiązała i podtrzymuje stały kontakt ze Schroniskiem dla Bezdomnych Zwierząt, naszych „Braci Mniejszych”.

Drogiej Jubilatce, profesor Wandzie Truszkowskiej, botanicy i fitopatolodzy polscy życzą zdrowia i wielu dalszych lat pracy dla dobra nauki i przyrody.

Jerzy WAŻNY

**SESJA NAUKOWA ZORGANIZOWANA
W 30. ROCZNICĘ ŚMIERCI
PROF. DR HAB. ZYGMUNTA CZUBIŃSKIEGO
(POZNAŃ, 9–10 MAJA 1997)**

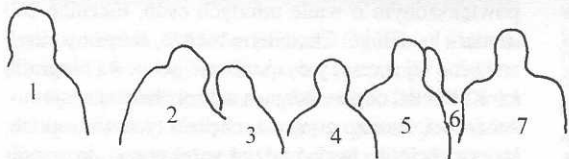
**Scientific session on 30th anniversary of Prof. dr hab.
Zbigniew Czubiński death (Poznań, 9–10 May 1997)**

Dnia 1.V 1997 r. minęła trzydziesta rocznica śmierci Prof. dr hab. Zygmunta Czubińskiego, wieloletniego kierownika Katedry Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Poznańskiego, znanego geobotanika, nauczyciela i wychowawcy kilku pokoleń botaników polskich. Sesję naukową poświęconą pamięci i zasługom Prof. Z. Czubińskiego dla rozwoju różnych dziedzin botaniki zorganizowano w Poznaniu w dniach 9–10 V 1997. W pierwszym dniu (9 V 97), po mszy świętej w kościele Matki Boskiej Różańcowej w Poznaniu, złożono na cmentarzu junikowskim wiązanki kwiatów na grobie Prof. Z. Czubińskiego (Fot.1). W Audytorium Paczoskiego w Collegium Maius przy Al. Niepodległości 14 odbyła się sesja referatowa, którą prowadził Prof. dr hab. Waldemar Żukowski. Wypowiadały się następujące osoby:

Prof. dr hab. Teresa Krotoska – „Z życiorysu Prof. dr hab. Zygmunta Czubińskiego”

Prof. dr hab. Stanisław Lisowski – „Profesor Zygmunt Czubiński jako bryolog”

Prof. dr hab. Wanda Staniewska-Zątek – „Naukowe podstawy ochrony przyrody w pracach i poglądach Prof. Zygmunta Czubińskiego”

Fot. 1. Przy grobie Prof. dr hab. Zygmunta Czubińskiego stoją:

Phot. 1. Standing by the Prof. Zygmunta Czubiński's tomb:

1 – prof. dr hab. Julian Ławrynowicz (UŁ); 2 – prof. dr hab. Maria Ławrynowicz (UŁ); 3 – Maria Karska; 4 – Marta Eon Duval; 5 – prof. dr hab. Aleksander Łukasiewicz (UAM); 6 – prof. dr hab. Wanda Staniewska-Zątek (AWF); 7 – prof. dr hab. Kazimierz Ziemiński (UAM) (Fot. P. Szkudlarz).

Prof. dr hab. Waldemar Żukowski – „Znaczenie prac Prof. Zygmunta Czubińskiego dla geografii roślin”

Prof. dr hab. Stanisław Balcerkiewicz – „Fitosocjologiczne dzieło Prof. Zygmunta Czubińskiego”

Prof. dr hab. Kazimierz Tobolski – „Paleobotanika w działalności naukowej i dydaktycznej Profesora Zygmunta Czubińskiego”

Prof. dr hab. Anna Bujakiewicz – „Zasługi Profesora Zygmunta Czubińskiego dla rozwoju mikologii”

Prof. dr hab. Janusz Bogdan Faliński – „Zygmunta Czubińskiego „zagadnienia geobotaniczne Pomorza” jako przedmiot rozważań entuzjasty”.

Sympatycznym i miłym elementem tego spotkania były spontaniczne wypowiedzi o charakterze wspomnień osób blisko związanych z Prof. Z. Czubińskim, zawdzięczającym Mu pomoc, nie tylko w

ukierunkowaniu badań naukowych, ale i w wyborze drogi życiowej. Sesję zaszczylicili obecnością członkowie rodziny: córka Prof. Z. Czubińskiego – Marta Eon Duval, mieszkająca obecnie we Francji, oraz siostra Prof. Z. Czubińskiego – Maria Karska z Kielc z synem. W czasie Sesji czynna była wystawa dorobku naukowego Prof. Z. Czubińskiego.

Drugi dzień (10 V 97) poświęcony był wyjazdowi terenowemu szlakiem rezerwatów przyrody bliskich Prof. Z. Czubińskiemu. Były to – rezerwat „Las liściasty Promno” oraz „Modrzew Polski w Noskowie”. To spotkanie botaników polskich w terenie było okazją do żywej dyskusji dotyczącej przede wszystkim form ochrony przyrody. Szczególnym akcentem była

wypowiedź Pani mgr inż. Marii Kicińskiej z Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Poznaniu na temat Parku Krajobrazowego Promno. Poza uczestnikami Sesji byli też obecni i zabierali głos w dyskusji przedstawiciele Nadleśnictwa Czerniejewo.

W sesji brało udział łącznie około 100 osób, w tym kilkanaście spoza Poznania (m.in. z Kielc, Wrocławia, Białowieży, Warszawy, Łodzi i Katowic). Wszystkim uczestnikom Sesji oraz współorganizatorom składamy gorące podziękowania. Wyrazy wdzięczności kierujemy również do tych osób, które z różnych powodów nie mogąc być razem z nami, łączyły się poprzez nadesłanie listów i telegramów. Materiały z Sesji będą publikowane.

Anna BUJAKIEWICZ, Waldemar ŻUKOWSKI

SESJA NAUKOWA W CIECHANOWCU DLA UCZCZENIA

200. ROCZNICY ŚMIERCI KS. KRZYSZTOFA KLUKA (1739–1796)

Scientific session at Ciechanowiec commemorating 200th anniversary of Rev. Krzysztof Kluk (1739–1796) death

Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu było w czerwcu 1996 r. miejscem szczególnej uroczystości, minęło bowiem 200 lat od śmierci patrona Muzeum, zarazem proboszcza tamtejszej parafii. Trudno oddać na papierze atmosferę tych trzech dni uroczystości, poświęconych ks. Klukowi – człowiekowi głęboko rozumiejącemu ludzki ból oraz różne dolegliwości i służącemu ludziom pomocą. Świadczy o tym m.in. treść etykiet roślin, które hodował w ogródku przy ciechanowskiej plebanii.

Sesja naukowa zorganizowana była pod patronatem Polskiej Akademii Nauk, ze znacznym udziałem ze strony kościoła rzymsko-katolickiego. Komitetowi honorowemu przewodniczył Jego Eminencja bp. dr Antoni Dydycz, ordynariusz drohiczyński, a Jego Eminencja Ks. Prymas Józef Glemp zaszczycił swą obecnością jeden z dni sesji. Program sesji obejmował „Dzień Kościelny” (30 czerwca), który rozpoczął się Mszą św. celebrowaną przez ks. biskupa. Została też wykonana kantata skomponowana na 100. rocznicę śmierci ks. Kluka, obchodzoną we Lwowie w 1896 r. (muz. Marian Signi; słowa Franciszek Próchnicki). W „Dniu Polskiej Akademii Nauk” (1 lipca) odbyły się: sesja naukowa pt. „Dorobek ks. Krzysztofa Kluka (1739–1796) a nauka współczesna”, zorganizowana przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN oraz

wyjazd do Zuzeli i zwiedzanie Muzeum lat dziecięcych Ks. Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Podczas sesji wygłoszono następujące referaty: „Dorobek botaniczny ks. Krzysztofa Kluka na tle rozwoju botaniki europejskiej” – dr Wanda Grębecka (Komitet Historii Nauki i Techniki PAN – Warszawa); „Zwierzęta gospodarskie w dziełach ks. K. Kluka” – prof. dr hab. Gabriel Brzęk (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej – Lublin); „Leśnictwo w dziełach ks. Krzysztofa Kluka” – dr Adam Wołk (Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Puławy); „Świat ks. Krzysztofa Kluka” – mgr Krystyna Marszałek-Młyńczyk (Warszawa); „Słownictwo dzieł ks. Krzysztofa Kluka w świetle badań dialektycznych” – prof. dr hab. Irena Myrnyińska (Warszawa); „Zasługi ks. Krzysztofa Kluka dla ziółolecznictwa” – prof. dr hab. Bohdan Drożdż (Poznań); „Współpraca ks. Krzysztofa Kluka z Anną Jabłonowską” – dr Peter Goski (Dinslaken – Niemcy); „Rękopisy kazań ks. K. Kluka w zbiorach Ossolineum we Wrocławiu” – dr Lesław Gruszczyński (Łódź). Warto przytoczyć słowa prof. Zbigniewa Wójcika (Warszawa) wypowiedziane na zakończenie tej części sesji: „Za trzy lata będziemy obchodzili, mam nadzieję że w tym samym zespole, powiększonym o wiele młodych osób, rocznicę 260 urodzin ks. Kluka. Chciałbym bardzo, żebyśmy mogli w czasie tej rocznicy dysponować już nową biografią ks. K. Kluka, odpowiadającą naszej obecnej znajomości źródeł. Bardzo gorąco zachęcam tych wszystkich, którzy chcieliby wziąć udział w tej pracy, do współpracy ze mną.” Przekazuję ten apel licznemu gronu czytelników *Wiadomości Botanicznych*.

Trzeci dzień sesji był poświęcony rocznicy zgonu ks. K. Kluka (2 lipca 1796). Uświetnił go przyjazd Ks. Prymasa Józefa Glempla, którego powitał po staropolsku chlebem i solą dyrektor muzeum mgr Kazimierz Uszyński. Ks. Prymas zabrał głos po podsumowaniu sesji, nakreślając ze znanstwem ogromne zalety tego skromnego i pracowitego proboszcza, widzianego na tle innych postaci polskiego Oświecenia.

Z uroczystościami w Ciechanowcu wiąże się jeszcze jedno wydarzenie. Przywrócony został medal im. ks. K. Kluka, wykonany według nowego projektu p. Barbary Lis-Romańczuk z Olsztyna. Obecną kapitułę powołał wojewoda łomżyński. To właśnie w trzecim dniu sesji, w obecności Ks. Prymasa, zostały wręczone medale następującym osobom: prof. Gabrielowi Brzękowi – za szczególne osiągnięcia w dziedzinie nauk przyrodniczych i ich popularyzacji; prof. Irenie Stasiewicz-Jasiukowej – za wybitną działalność naukową i propagowanie dorobku ks. K. Kluka; pani Krystynie Marszałek-Młyńczyk – za upowszechnia-

nie humanistycznych i naukowych walorów ks. K. Kluka; ks. kan. Bogusławowi Kiszeko – za kontynuowanie posługi kapłańskiej godnie wielkiego poprzednika; mgrów Kazimierzowi Uszyńskiemu – za wielostronne działanie na rzecz popularyzacji osiągnięć ks. K. Kluka i ochrony dziedzictwa kulturowego; oraz pośmiertnie drowi Pawłowi Olszewskiemu – za wybitne zasługi w dziedzinie medycyny, oświaty i kultury i drowi nauk wet. Janowi Bondarenko, za wybitne zasługi w wielostronnych działaniach społecznych.

Pod pomnikiem ks. K. Kluka na dziedzińcu ciecchanowieckiego kościoła, budowanego przez Adriana Kluka, ojca naszego przyrodnika, złożono uroczyste kwiaty. Pomnik przedstawia Księdza Kluka trzymającego w ręku okaz *Scabiosa inflexa* (wg. A. Wagi, Bibl. Warsz. 1847, tom IV, s. 496).

W odświętnie udekorowanym kościele, w którym znajduje się popiersie ks. Kluka, przy śpiewie pieśni „Gaude Mater Polonia” wykonanej przez chór parafialny, rozpoczęła się Msza św. koncelebrowana przez Księdza Prymasa. W kazaniu Prymas ukazał postać ks. K. Kluka jako prawdziwego humanisty, umiającego łączyć w jedną całość zainteresowania naukowe ze służbą Bogu, człowiekowi i ojczyźnie.

Po Mszy św. autorka biografii wielkich Polaków p. Barbara Wachowicz, podlasianka, w przepięknym artystycznym słowie, wysłuchanym przez audytorium z wielkim zainteresowaniem, jeszcze raz ukazała osobę ks. K. Kluka na tle innych wielkich Polaków tamtych czasów, jako wielkiego kapłana, kaznodzieję, uczonego i patriotę. Z głębokim wzruszeniem opuszczaliśmy wnętrze ciecchanowieckiej świątyni, podniesieni na duchu atmosferą uroczystych dni ku czci naszego Przyrodnika – Kapłana. Opisana sesja naukowa była wydarzeniem kulturalnym łączącym naukę i wiarę.

Na zakończenie pozwolę sobie na przypomnienie, że wydane w czasach PRL-u prace i monografie o ks. K. Kluku były oceniane do tego stopnia, że nigdy „ks.” nie pojawiło się w tytułach, a również w treści prawie nie występowało, obchodzono się czasem słowem „proboszcz”.

Adam WOŁK

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

XV MIĘDZYNARODOWY KONGRES
BOTANICZNY (TOKIO – JOKOHAMA,
JAPONIA, 28 SIERPNIĄ – 3 WRZEŚNIA 1993)*

15th International Botanical Congress (Tokyo –
Yokohama, Japan. 28 August – 3 September 1993)

INFORMACJA O KONGRESIE

Zorganizowany po raz pierwszy w Azji Międzynarodowy Kongres Botaniczny, którego oficjalna nazwa brzmi *Fifteenth International Botanical Congress, Tokyo*, odbył się w Congress Center of Pacifico Yokohama w mieście Jokohama. Pomimo zmiany miejsca nie zmieniono, z kilku powodów, nazwy Kongresu. Przyczyną takiej decyzji stał się fakt zaakceptowania nazwy przez XIV IBC w Berlinie (1987), ponadto przygotowania do Kongresu w Japonii trwały już kilka lat, zanim propozycja została oficjalnie ogłoszona. Kongres jako „tokijski” odnotowany został w licznych rozpowszechnionych pismach i dokumentach. Uniwersytet Tokijski był siedzibą komitetu przygotowawczego, a później organizacyjnego Kongresu. Dopiero w czasie napływu zgłoszeń w liczbie większej niż zakładano, okazało się, że wytypowana w Tokio siedziba Kongresu nie jest w stanie sprostać postawionemu zadaniu zakwaterowania wszystkich uczestników i zapewnienia odpowiednich sal. Na Kongres zgłosiło się 4 tysiące uczestników z 54 państw (8 osób z Polski). Niektóre sesje tematyczne wymagały sal mogących pomieścić 300–500 osób.

* To interesujące i obszerne sprawozdanie z XV Kongresu Botanicznego, który odbył się przed kilkoma latami, publikujemy z myślą o zbliżającym się następnym Kongresie, zaplanowanym na 1999 rok.

Zwrócono wówczas uwagę na wznoszone właśnie nowoczesne Centrum Kongresowe Pacyfiku w Jokohama, które miało być gotowe na rok przed planowanym Kongresem. Owo Centrum, chociaż nie w pełni zakończone, spełniało podstawowe warunki, wobec czego zostało udostępnione organizatorom do odbycia tej międzynarodowej imprezy. Ponieważ nie zdołano przygotować głównej auli, otwarcie Kongresu odbyło się w odpowiednio przystosowanym hallu. Pomimo licznych przeszkód, organizatorzy zdołali zdobyć kilkudziesięciu sponsorów, sprostać postawionym zadaniom, nadać prestiż i rozgłos obradom oraz sprawić, że nawet tajfun, który nawiedził w tym czasie Japonię, nie zdołał zakłócić przebiegu Kongresu.

Prezydentem Kongresu był prof. Masaki Furuya, a sekretarzem generalnym prof. Kunio Iwatsuki. Kongres zaszczyliła swoją obecnością para książęca, Jego Cesarska Wysokość Książę Następca Tronu Naruhito z Księżną Małżonką Masako. Przybyli na otwarcie i pozostali do końca pierwszego dnia obrad oraz na przyjęciu wieczorem. Książę przyjął godność honorowego prezydenta Kongresu oraz wygłosił przemówienie powitalne. Fakt ten zadecydował o tym, że wszystkie kanały telewizyjne relacjonowały obrady oraz przekazywały audycje poświęcone roślinom i znaczeniu badań botanicznych. Starannie przygotowane artykuły prasowe i audycje radiowe służyły upowszechnianiu wiedzy botanicznej nie tylko w czasie trwania Kongresu, ale również na długo przed rozpoczęciem i po jego zakończeniu.

Program naukowy otwierały dwa wykłady plenarne. Jeff Schell z Instytutu Maxa Plancka (Kolonia) wygłosił wykład pt. „Rola fitohormonów we wzroście i różnicowaniu się roślin”, zaś Peter H. Raven z Missouri Botanical Garden (St Louis) – „Rośliny i ludzkość w dwudziestym pierwszym wieku”. Tematyka ośmiu wykładów specjalnych odpowiadała problematyce następujących sekcji programowych: Systematyki i ewolucji, Metabolizmu i bioenergetyki, Ekologii i botaniki środowiskowej, Wzrostu i rozwoju, Struktury i dynamiki, Genetyki, Fitochemii i produktu naturalnego, Biotechnologii i produktywności.

Łącznie zorganizowano 211 sesji sympozjalnych oraz prezentację 1663 posterów. Dużo miejsca i uwagi poświęcono kryptogomom, m. in. glonom pro- i eukariotycznym, grzybom, zwłaszcza wodnym, ich ultrastrukturze, taksonomii i filogenezie, a także systematyce i chorologii porostów. Do ważnych należał przygotowany przez Japończyków referat nt. flory świata i jej przyszłości. W sekcji ekologii i botaniki środowiskowej przeważała tematyka dotycząca róż-

norodności biologicznej, wykorzystania zasobów roślinnych oraz wpływu zmian globalnych na procesy ekofizjologiczne. Szeroko dyskutowano zagadnienia zakwitów glonów. Relacjonowano wyniki badań fitochemicznych nad mszakami, paprotnikami i roślinami kwiatowymi oraz nad metabolitami u grzybów i porostów. Zainteresowanie wzbudzały referaty na temat zmian w roślinach pod wpływem infekcji patogenów. Referowano badania nad molekularnym mechanizmem stresów środowiskowych. Żywe dyskusje wywołały referaty na temat procesów starzenia się u roślin oraz obumierania ich części, a także nowe odkrycia dotyczące plazmidów u organizmów eukariotycznych. Specjalna sesja poświęcona była rozmnażaniu i uprawie grzybów jadalnych, w czym celują Japończycy.

Szeroki zakres tematyczny przedstawiały referaty i postery uczestników z Polski. M. Boguta (PAN) mówiła na temat mitytorybozomalnych protein NAM9 u drożdży; W. Burza (SGGW) – o badaniach nad regeneracją u *Cucumis*; D. Kwiatkowska (Uniwersytet Wrocławski) – nt. zmian ontogenetycznych u *Anagallis arvensis*; M. Ławrynowicz (Uniwersytet Łódzki) – o ekologii i chorologii grzybów podziemnych; A. Tretyn (Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu) – o studiach biochemicznych i cytologicznych nad kiełkowaniem zarodników paproci, a także o wpływie wapnia na proces kwitnienia; M. Wierzbicka (Uniwersytet Warszawski) – o zawartości ołowiu w komórkach *Biscutella laevigata*; B. Zagórska-Marek (Uniwersytet Wrocławski) – referowała wyniki własnych prac z zakresu anatomii rozwojowej i morfogenezy roślin; H. Gawrońska (SGGW) przedstawiła plakat nt. fizjologii zbóż.

Bezpośrednio przed Kongresem odbyło się spotkanie Sekcji Nomenklatury, któremu przewodniczył prof. H. M. Burdet (Genewa), a funkcję sekretarza pełnił W. Greuter (Berlin). Z uwagi na wysokie koszty uczestnictwa nie wszystkie państwa miały swoich przedstawicieli w trwających tydzień obradach. Głosy z Polski zostały przekazane prof. W. Greuterowi, który wypowiadał się również w naszym imieniu. Przyjęte przez Sekcję Nomenklatury uchwały zostały opublikowane (*Taxon* 42: 907–922, 1993). Ukazał się też nowy, tokijski kodeks nomenklatury botanicznej (Greuter W., Barrie F. R., Burdet H. M., Chaloner W. G., Demoulin V., Hawksworth D. L., Jorgensen P. M., Nicolson D. H., Silva P. C., Trehane P. & McNeill J., 1994. – *International Code of Botanical Nomenclature* (Tokyo code). Koeltz Scientific Books, Königstein, XVIII + 389 p.

Zgodnie z tradycją, Kongresowi towarzyszyły li-

czne spotkania o charakterze „workshops”, zjazdy towarzystw naukowych, a także satelitarne zjazdy i sympozja przed- i pokongresowe. Były to m.in. *Workshop of Editors of Botanical Journals*, *Workshop on a Species Plantarum Project*, *International Phycology Forum*, *Kyoto Symposium of Lichenology* i inne; łącznie ponad 40 różnych spotkań.

Program Kongresu obejmował również 24 wycieczki po Japonii oraz trzy poza granice, do Chin, Korei i Tajlandii. Wskutek szalejącego tajfunu część wycieczek została odwołana. Jedną z naszych uczestniczek, prof. B. Zagórska-Marek, brała udział w dwudniowym seminarium na temat anatomii drewna oraz miała okazję do poznania przyrody Japonii.

WRAŻENIA BOTANIKI Z PODRÓŻY DO JAPONII

Jeszcze przed rozpoczęciem Kongresu odbyło się na Uniwersytecie Hokkaido w Sapporo dwudniowe seminarium poświęcone zagadnieniom anatomii drewna. Jego organizatorem był Profesor Kazumi Fukazawa. Podczas zwiedzania Ogrodu Botanicznego tegoż Uniwersytetu oraz należącej do niego Leśnej Stacji Doświadczalnej Tomakomai, położonej na stokach aktywnego wulkanu Tarumai, można było zetknąć się z egzotyczną dla Europejczyka roślinnością wysp japońskich. W arboretum rosły dorodne japońskie modrzewie (*Larix leptolepis*) oraz okazałe wiąz mandżurskie (*Ulmus laciniata*). Prócz nich w Ogrodzie rosły buki japońskie (*Fagus japonica*), jodły todo (*Abies sachalinensis*) oraz magnolie: *Magnolia obovata* i *M. denudata*. Na wyspach japońskich występują ponadto: *M. liliiflora*, *M. sieboldii*, *M. dorsopurpurea*, *M. watsonii*, *M. glauca*, *M. salicifolia*, *M. kobus*, *M. stellata*, *M. grandiflora* i inne. Wśród roślin zielnych podziwiać można było japońską paproć, *Osmunda japonica* oraz ogromne, przekraczające wysokość człowieka liście lepiężnika, *Petasites japonicum* var. *giganteum*.

W lasach Stacji Tomakomai osobliwością był podszyt bambusowy złożony głównie z roślin z rodzaju *Sasa* (*S. nipponica*, *S. kurilensis*). Las, przeważnie liściasty, składał się z takich gatunków drzew jak: *Magnolia obovata*, *Ulmus davidiana*, *Fraxinus mandshurica*, *Quercus mongolica*, *Q. dentata*, *Kalopanax pictus* (harigiri), *Cercidiphyllum japonicum* (kastura), *Populus maximowiczii* (doro) i innych. Interesującym krzewem była częsta w tym lesie kolczasta *Aralia cordata*, właśnie kwitnąca. Szczególnie atrakcyjny widok przedstawiały wspinające się po drzewach, kwitnące białozielono i owocujące okazy *Hydrangea* sp. (zapewne *H. petiolaris* = *H. scandens*).

Wśród drzew iglastych występowały: *Larix leptolepis*, *Picea jezoensis* (ezo), *P. glehnii* (świerk sachaliński), *Taxus cuspidata*, *Abies sachalinensis*.

Zaproszenie Dr Minoru Fujity umożliwiło zwiedzenie po zakończeniu Kongresu starej stolicy Japonii, miasta Kioto i jego sławnego Uniwersytetu. W krajobrazie zwracały uwagę gaje wysokich bambusów z rodzaju *Phyllostachys* (*P. bambusoides*, *P. nigra*, *P. pubescens*). Do innych bambusów występujących w Japonii zalicza się jeszcze następujące gatunki: *Bambusa multiplex*, *Semiarundinaria fastuosa*, *Sinobambusa tootsik*, *Shibatea kumasaca*, *Tetragonalamus quadrangularis*, *Sasa veitchii*, *S. palmata*, *S. megalophylla*, *S. paniculata*.

Wśród bardziej interesujących roślin, można było zauważyć ponad to, palmy z rodzaju *Trachycarpus* (*T. fortunei*, *T. wagneranus*), japońskie drzewa sugi (*Cryptomeria japonica*) – często stare okazy ogromnych rozmiarów, japońskie wieczniezielone dęby (*Quercus acuta*, *Q. gilva*), klony (*Acer palmatum*, *A. japonicum*).

W miniaturowych ogródkach Kioto rosły figowce (*Ficus carica*), krzewy granatu (*Punica granatum*), owocowe pnącza z wiszącymi kosmatymi kiwi (*Actinidia chinensis*) lub zielonymi, granatowiejącymi podczas dojrzewania wałeczkami akebii (*Akebia quinata*). Liczne były okazy „śliwki chińskiej” (*Litchi chinensis*) z niezwykle pomarańczowoczerwonymi owocami podobnymi do morwy. Często spotkać też było można kwitnące różowo i biało drzewka *Lagerstroemia*.

Teren samego Uniwersytetu był jednym wielkim ogrodem dendrologicznym. Największe wrażenie robiła aleja potężnych, choć jeszcze stosunkowo młodych cedrów himalajskich (*Cedrus deodara*), prowadząca do bramy uniwersyteckiej. Wśród wielu innych drzew rosły tam: *Zelkova serrata*, *Podocarpus macrophylla*, *Aesculus turbinata* odznaczający się piętrowością i falistym zarazem układem komórek drewna, *Albizia julibrissin* i *Castanea crenata*.

Ostatnim akordem wspaniałej podróży była wycieczka botaniczna na zalesione wzgórza okalające Kioto, gdzie udało się spotkać słynnego makaka japońskiego. Gęsty las „hinoki”, typowy dla tego obszaru, składał się z okazałych drzew z gatunku *Chamaecyparis obtusa*, występującego w wielu odmianach. Do innych gatunków *Chamaecyparis* należą jeszcze występujące w Japonii cyprysik groszkowaty (*Ch. pisifera*) oraz sadzone, pochodzące z Ameryki Płn. – cyprysik biały (*Ch. lawsoniana*) i cyprysik alaskański (*Ch. nootkatensis*). Oprócz drzewostanu hinoki można było spotkać na szczycie wzgórz także miejsca po-

Fot. 1. Dr Peter H. Raven zaprasza do udziału w XVI Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w St Louis, Missouri, Stany Zjednoczone.

Phot. 1. Dr Peter H. Raven invites to 16th International Botanical Congress in St Louis, Missouri, USA.

rośnięte lasami sugi (*Cryptomeria japonica*). Tutaj właśnie spotkano największe okazy tego gatunku.

Nowoczesne Centrum w Jokohomie jawi się na tle przebogatej flory Japonii jak kamienna pustynia. Japończycy czynią starania, by ten przykry dla oka ludzkiego widok złagodzić. W pobliżu Centrum Kongresowego utworzono sztuczne łąki z roślinami o jaskrawych kwiatach, drogę pomiędzy budynkami ze szkła, aluminium i betonu urozmaicają różowo kwitnące drzewka *Lagerstroemia indica*. Natomiast w krajobrazie podmiejskim w Tokio, wybijają się płonąca czerwienią kwiaty *Erythrina crista-galli*.

Na zakończenie Kongresu przyjęto zaproszenie, które w imieniu botaników z Ameryki Północnej przekazał dr Peter H. Raven (Fot. 1), na XVI Międzynarodowy Kongres Botaniczny do St Louis, Missouri, USA, w dniach 1–7 sierpnia 1999 roku.

Maria ŁAWRYNOWICZ, Beata ZAGÓRSKA-MAREK

II OGÓLNOPOLSKIE SPOTKANIE NAUKOWE „TAKSONOMIA, KARIOLOGIA I ROZMIESZCZENIE TRAW W POLSCE” (KRAKÓW, 14–15 LISTOPADA 1996)

2nd National Scientific Meeting „Taxonomy,
karyology and distribution of grasses in Poland”
(Cracow, Poland, 14–15 November 1996)

Uczestnicy I Spotkania rozstawali się w listopadzie 1994 r. z nadzieją, że – zgodnie z obietnicą organizatorów i życzeniem wszystkich zebranych – spotkają się ponownie za dwa lata. Organizatorzy, czyli Pracownia Zmienności Roślin Zakładu Systematyki Roślin Naczyniowych Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie, dotrzyмали słowa i dokładnie po dwóch latach zaprosili na drugie spotkanie botaników zajmujących się trzema tytułowymi zagadnieniami w badaniach nad trawami.

Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN
Zakład Systematyki Roślin Naczyniowych
Pracownia Zmienności Roślin
ul. Lubicz 46, Kraków

II Ogólnopolskie Spotkanie Naukowe

Taksonomia, kariologia i rozmieszczenie traw w Polsce

14–15 listopada 1996 r.

Komunikat nr 2

Uczestnicy II Spotkania w liczbie około 50 osób reprezentowali 21 ośrodków naukowych z Siedlec, Poznania, Wrocławia, Torunia, Katowic, Bydgoszczy, Warszawy, Olsztyna, Kielc, Słupska i Krakowa.

Podczas dwudniowych obrad wygłoszono 16 referatów i przedstawiono 14 posterów, odnoszących się głównie do taksonomii, kariologii i rozmieszczenia traw w Polsce, ale poruszających także inne zagadnienia, nie związane ściśle z wymienionymi zasadniczymi tematami Spotkania (apofityzm i antropofityzm, czy fitosocjologia i ekologia traw). Omawiano szczegółowe i ogólne problemy z taksonomii klasycznej i numerycznej, chemotaksonomii, cytologii, genetyki, chorologii, ekologii i fitosocjologii, a nawet ewolucji, które dotyczyły przedstawicieli dużej liczby rodzajów traw rosnących w Polsce, jak na przykład: *Echinochloa*, *Agropyron*, *Elymus*, *Festuca*, *Brachypodium*, *Bromus*, *Digitaria*, *Puccinellia*, *Aira*, *Phragmites*, *Lolium*, *Agrostis*, *Phalaris*, *Leersia*, *Avena*, *Dactylis*, *Eragrostis*, *Anthoxanthum*, *Calamagrostis*. Szczególnie wiele uwagi poświęcono rozmieszczeniu, rozprzestrzenianiu się lub zanikaniu w naszym kraju, w skali lokalnej i ogólnej, niektórych gatunków (np. *Puccinellia capillaris*, *Echinochloa utilis*, *Eragrostis pilosa*, *Agrostis vinealis*, *Aira caryophyllea* czy *Avena strigosa*) zastanawiając się nad przyczynami tych zjawisk. Bardzo interesujące były także rozważania nad nomenklaturą, systematyką i filogenezą niektórych krytycznych rodzajów lub kompleksów (*Festuca-Lolium* czy *Agropyron-Elymus*) trudnych z punktu widzenia klasycznej taksonomii.

Oczywiście nie sposób omówić wszystkich wystąpień, niemniej już tych kilka przykładów pozwala na uzmysłowienie sobie, że wciąż wiele pozostaje do zbadania w tej fascynującej i ciągle tajemniczniej grupie roślin.

Można już śmiało stwierdzić, że dwa z kilku głównych celów, które przyświecały organizatorom Spotkań, zostały w jakiejś mierze zrealizowane. Po pierwsze, zaczyna się wypełniać pewna luka w propagowaniu wyników badań (zwłaszcza podstawowych) nad trawami, a po drugie, zapoczątkowano tradycję spotkań osób zainteresowanych tą problematyką. Z tego też względu materiały z drugiego Spotkania opublikowano w roku 1997 w *Fragmenta Floristica et Geobotanica*, a III Spotkanie zaplanowano na 1998 r. Uwaga z jaką wysłuchiowano poszczególnych wystąpień oraz ożywione dyskusje podczas obrad, jak też poza nimi, świadczą o tym, że nie był to czas stracony i że tego rodzaju wymiana doświadczeń jest pożyteczna. Mimo bardzo obszernego oficjalnego programu Spotkania (w pierwszym dniu sesje referatowa

i posterowa trwały z krótkimi przerwami na śniadanie i obiad od godz. 10⁰⁰ do 20⁰⁰), dyskusje toczyły się do późnego wieczora. Pozostawało to zresztą w zgodzie z żartobliwym mottem Spotkania, aforyzmem Janiny Ipohorskiej: „Zebranie to najbardziej pracowity sposób tracenia czasu”. Organizatorzy poinformowali także uczestników o rozpoczęciu tworzenia bazy danych, w oparciu o którą powstanie bibliografia prac dotyczących taksonomii, kariologii i rozmieszczenia traw w Polsce, obejmująca literaturę bieżącego stulecia, jak również o planowanym udostępnieniu tej bazy w sieci Internet.

Warto także wspomnieć, że dużym zainteresowaniem uczestników Spotkania cieszyła się wystawa wydawnictw Instytutu Botaniki PAN w Krakowie, które można było oglądać (i nabywać) przez cały czas trwania obrad.

Ludwik FREY, Marta MIZIANTY

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA ANATOMII I MORFOLOGII ROŚLIN (ST. PETERSBURG, ROSJA, 2-6 CZERWCA 1997)

**International Conference on Plant Anatomy and
Morphology (St. Petersburg, Russia, 2-6 June 1997)**

Międzynarodowa Konferencja Anatomii i Morfologii Roślin odbyła się na terenie pięknie położonego Instytutu Botaniki im. W.Ł.Komarowa w St. Petersburgu. Miejscem obrad i prezentacji posterów była aula Instytutu Botaniki. Konferencję zorganizował Oddział Anatomii i Morfologii Instytutu Botaniki im. Komarowa Rosyjskiej Akademii Nauk przy wsparciu Rosyjskiego Funduszu Badań Podstawowych. Uczestniczyło w niej blisko 200 osób z 24 ośrodków akademickich Rosji i 4 botaników z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Nie przyjechali zapowiadani wcześniej, a umieszczeni w programie Konferencji, naukowcy z Francji, Niemiec i państw będących uprzednio republikami dawnego Związku Radzieckiego. Skala absencji była znacząca, bowiem w opublikowanych materiałach konferencyjnych znalazło się ponad 370 streszczeń planowanych prezentacji. Mimo takiej absencji wygłoszono około 50 wykładów i doniesień oraz zaprezentowano ponad 100 plakatów. Konferencję dedykowano pamięci znakomitego i bardzo wszechstronnego botanika rosyjskiego, jednego z twórców Instytutu – I. P. Borodina, w 150 lecie jego urodzin. Temu uczonemu był też poświęcony obszerny wykład inauguracyjny wygłoszony przez prof. G. M. Borisowską.

Oficjalnego otwarcia Konferencji dokonał dyrektor Instytutu Botaniki Rosyjskiej Akademii Nauk – prof. Ł.J. Budancew. Słowa powitania wygłosił również prof. R. W. Kamielin – przewodniczący Rosyjskiego Towarzystwa Botanicznego.

Konferencję podzielono na 4 sekcje tematyczne: anatomii porównawczej, anatomii funkcjonalnej, anatomii ekologicznej i morfogenezy. Każda sekcja miała do dyspozycji jeden dzień, nie było więc znanego z innych konferencji problemu – co wybrać. Miłe, choć niekiedy uciążliwe było w Konferencji to, że w niektórych dniach założone ramy programu, głównie czasowe, traktowano dość ulgowo. Pozwalało to prowadzić, także bardzo młodym uczestnikom, długie niekiedy dyskusje, ale wydłużało znacznie obrady.

Najwięcej wykładów (16), zaprezentowano w sekcji anatomii porównawczej, w której przedstawili swe wyniki także Polacy (prof. K. Latowski – „Utilization of leaf epidermis features in the diagnostics of critical taxa”; dr P. Szkudlarz – „Structural variability of fruits nad seeds in *Ericaceae* and *Empetraceae* families”). Tematyka wykładów i doniesień dotyczyła m.in. cech struktury organów wegetatywnych i generatywnych, tkanek i komórek mających znaczenie w taksonomii roślin, strukturalnej adaptacji do warunków środowiska, budowy pericarpium oraz (jedno doniesienie) ontogenezy organu w ujęciu anatomicznym. Warto podkreślić, że w licznych wystąpieniach pojawiały się wątki związane z tendencjami ewolucyjnymi, na ogół poparte obszernym materiałem badawczym i odpowiednio udokumentowane.

W sekcji anatomii funkcjonalnej wygłoszono 14 referatów. Należy zaznaczyć, że wyraźnym cieniem na obrady, przede wszystkim tej sekcji, położyła się niedawna śmierć prof. M. F. Daniłowej – uczoney o bardzo dużym autorytecie, nie tylko wśród botaników rosyjskich. Profesor Daniłowa była m.in. redaktorem wielotomowego dzieła (dotychczas ukazało się 5 tomów) pt. „Porównawcza anatomia nasion”, zawierającego w swym założeniu światowy dorobek z tego zakresu.

Tematyka referatów obejmowała szeroki zakres zagadnień – od funkcjonalnej histologii począwszy, przez ultrastrukturę do poziomu molekularnego. Przedstawiono wyniki dotyczące m.in. cech aparatu fotosyntetycznego, rozwoju mikrospor, chemostymulacji wygięcia korzenia, typologii końcowych elementów floemu w świetle prowadzonych przez 25 lat badań (referaty zespołu prof. J. W. Gamaleja).

Sekcja trzecia, anatomii ekologicznej, obejmowała 12 wykładów i doniesień (w tym dwojga Polaków, mgr M. Krzesłowskiej i prof. A. Woźnego „The compounds building wall-like structures appeared in cells

of *Funaria hygrometrica* protonemata treated with lead”) i prezentowała referaty dotyczące zmian obserwowanych w strukturze organów, tkanek i komórek, a będących odpowiedzią na określone warunki środowiska – zarówno naturalnego jak i zmienionego przez człowieka. Zaprezentowano także wykład sumujący dotychczasowe wyniki, w którym wykazano, że ma miejsce niespecyficzna reakcja strukturalna roślin na czynniki stresowe (prof. E. A. Mirosławow).

Ostatni dzień konferencji poświęcony był morfogenezie (7 wykładów i doniesień). Referaty dotyczyły wielu tematów, np. integumentu roślin kwiatowych w aspekcie ewolucyjnym i strukturalnym lub inicjacji i głównych etapów rozwoju korzenia bocznego. Przedstawiono także niezwykle oryginalne i interesujące rozważanie teoretyczne o prawidłach zmienności quasi-jakościowych cech na przykładzie struktury kwiatu (prof. M. G. Agajew). Było to zupełnie nowe spojrzenie na ewolucyjną wymowę uprawianych roślin względem ich form wyjściowych, oparte na ogromnym materiale badawczym reprezentującym 15 rodzin z okrytozalążkowych.

Konferencję zakończyło wystąpienie przewodniczących sekcji i dyskusja ogólna, w której postulowano m.in. zwiększenie częstości tego typu spotkań (poprzednie odbyło się kilkanaście lat temu) oraz poszerzenie tematyki. Referaty, prezentacje posterowe i dyskusja wykazały ponad wszelką wątpliwość na jakie trudności napotykało „zaszufladkowanie” wielu z nich do utworzonych sekcji. Trudności te wynikały z interdyscyplinarnego charakteru wielu prezentacji, choć warto podkreślić, że przedstawiane prace należały do szczególnie interesujących. Dotyczyły one m.in. rozważań na temat jednorocznych i wieloletnich roślin użytkowych ważnych dla gospodarki żywieniowej, czy poświęconych roślinom leczniczym.

Zdecydowana większość doniesień obejmowała rośliny okrytozalążkowe. Nie zabrakło jednak prezentacji z innych grup systematycznych, że wymienimy glony i nagozalążkowe, a także grzyby i porosty tradycyjnie zaliczane do świata roślin.

W trakcie Konferencji zorganizowano dwie wyieczki – do historycznego, bogatego w unikatowe zbiory centrum St. Petersburga i obiektów naukowo-badawczych Instytutu.

Niezatarte wrażenie na uczestnikach pozostawiła niezwykle życzliwość gospodarzy, obsypane wielobarwnymi kwiatami drzewa i krzewy bogatej kolekcji Instytutu połączone z wspaniałą wiosenną pogodą panującą w tym czasie w St. Petersburgu.

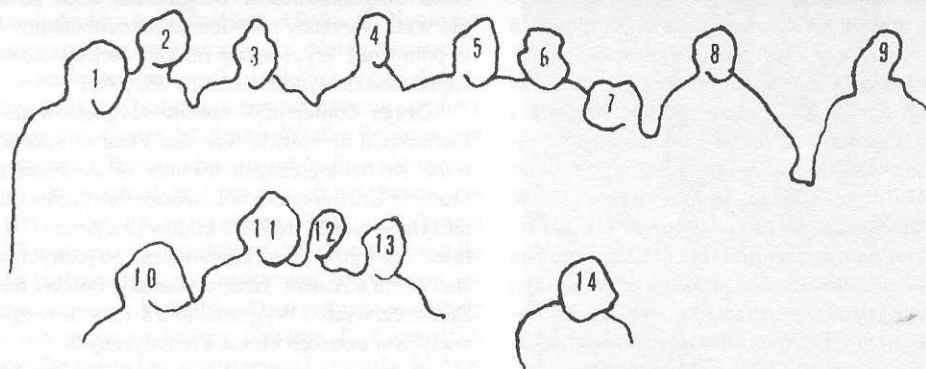
Adam WOŹNY, Karol LATOWSKI

**SEMINARIUM TOWARZYSTWA
EKOLOGICZNO-KULTURALNEGO
W BOBOLICACH
(BOBOLICE k. KOSZALINA, POLSKA,
12-14 CZERWCA 1997)**

**Seminar of Ecological-Cultural Society at Bobolice
(Bobolice near Koszalin, Poland, 12-14 June 1997)**

Towarzystwo Ekologiczno-Kulturalne w Bobolicach, małym miasteczku położonym około 50 km na

południe od Koszalina, jest zrzeszeniem działającym bardzo prężnie. W swoim gronie skupia ludzi, którym nie obcy jest los ich „małej ojczyzny”. Z inicjatywy członków Towarzystwa zajmujących się problematyką ekologiczną, od r. 1994 odbywają się co roku seminaria naukowe poświęcone ochronie przyrody Pomorza Środkowego ze szczególnym uwzględnieniem ziemi boboliczkiej. W seminariach tych oprócz członków Towarzystwa biorą również udział botanicy z krajowych ośrodków naukowych.

Fot. 1. Uczestnicy seminarium w trakcie sesji terenowej w dolinie Chocieli:

Phot. 1. Participants of the seminar on excursion to the Chociel river valley:

1 – dr Teresa Macicka-Pawlik, 2 – mgr Elżbieta Rynkiewicz, 3 – dr Wanda Bacieczko, 4 – dr hab. Stefan Friedrich, 5 – mgr inż. Marek Zalewski, 6 – dr inż. Lesław Wołejko, 7 – prof. Róża Kochanowska, 8 – mgr Zbigniew Osadowski, 9 – dr Wojciech Szwed, 10 – dr Krystyna Pender, 11 – dr Halina Ratyńska, 12 – dr hab. Małgorzata Kotańska, 13 – mgr Zofia Rybałowska, 14 – mgr Bronisław Malinowski.

Tematem 4. seminarium w Bobolicach było „Przyrodnicze znaczenie małych dolin Pomorza Środkowego (na przykładzie doliny Chocieli)”. Głównymi organizatorami seminarium byli: prezes Towarzystwa, geograf mgr Bronisław Malinowski i kierownik seminarium, nadleśniczy mgr inż. Marek Zalewski, a także prof. Róża Kochanowska z Akademii Rolniczej w Szczecinie, która prowadzi na tym terenie badania naukowe. Poza wymienionymi w seminarium wzięło udział 13 osób z różnych ośrodków naukowych w Polsce (6 osób z Akademii Rolniczej w Szczecinie, 3 z Uniwersytetu we Wrocławiu, 2 z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, 1 osoba z Akademii Rolniczej w Poznaniu i 1 osoba z Polskiej Akademii Nauk w Warszawie), a także przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Przyrody oraz Biura Planowania Przestrzennego w Koszalinie.

W pierwszym dniu w części konferencyjnej wygłoszono 7 referatów, w których m.in. omówiono znaczenie i funkcje ekologiczne łąk dolinnych, znaczenie przyrodnicze i zagrożenia ekosystemów torfowiskowych i lasów łęgowych oraz przedstawiono koncepcję czynnej ochrony rzadkich i chronionych gatunków roślin w dolinie Chocieli, a także koncepcję przyrodniczych obszarów chronionych województwa koszalińskiego. Po interesujących referatach wywiązała się dyskusja, w której zastanawiano się nad skuteczną formą ochrony zbiorowisk roślinnych i rzadkich gatunków roślin na tym terenie. W tym samym dniu, po południu, zorganizowana została sesja terenowa, w trakcie której mgr Bronisław Malinowski omówił i zaprezentował różnorodność form rzeźby młodoglacjalnej ziemi boboliczkiej.

W drugim dniu seminarium jego uczestnicy pod przewodnictwem mgr Zbigniewa Osadowskiego odbyli wycieczkę do górnej części doliny Chocieli i w obręb rynny porostekiej, gdzie spośród rzadkich i chronionych gatunków roślin mogli podziwiać rosnącego tu jeszcze masowo (choć już rzadkiego w skali kraju) pełnika europejskiego *Trollius europaeus*. W niezliczonych okazach można go było spotkać na rozciągających się na znacznej przestrzeni łąkach oraz na brzegach zarośli. Dodatkową atrakcją podczas tego wyjazdu były kopułowe torfowiska swoiste dla Pomorza Środkowego. Budowę ich zaprezentował, a następnie omówił cechy dr Lesław Wołejko. W dyskusji, która miała miejsce po zapoznaniu się w terenie z warunkami, w jakich pełnik europejski najlepiej egzystuje, zastanawiano się nad zabiegami, które pozwolą na utrzymanie się tej pięknej, podlegającej ochronie rośliny na jej naturalnych stanowiskach. Dyskutowano też, jaką formą ochrony należałoby objąć badany

teren. Większość uczestników seminarium była zdania, że w związku z licznymi zagrożeniami ze strony człowieka (budowa domków letniskowych, zanieczyszczanie wód przez turystów, budowa stawów rybnych na torfowiskach itp.), przyrodę w dolinie Chocieli należałoby chronić kompleksowo, a także połączyć trzy już istniejące, mniejsze obszary chronione, w jeden większy – Obszar Polanowsko-Szczeciński, który w przyszłości mógłby zostać przekształcony w park krajobrazowy.

Seminarium w Bobolicach było niezwykle przeżyciem zarówno dla przybyłych gości, jak i dla miejscowej społeczności, a wzmianka na jego temat znalazła się w lokalnej prasie. Stwierdzono konieczność zorganizowania podobnego seminarium w przyszłym roku.

Małgorzata KOTAŃSKA, Krystyna TOWPASZ

DRUGA KONFERENCJA „ARCHEOBOTANIKA PÓŁNOCNEJ AFRYKI” (LEICESTER, WIELKA BRYTANIA, 23–25 CZERWCA 1997)

Second Conference „Archaeobotany of northern Africa” (Leicester, Great Britain, 23–25 June 1997)

Rosnące zainteresowanie rozwojem rolnictwa na obszarze Afryki przyczyniło się do ożywienia badań nad roślinami znajdowanymi w wykopaliskach archeologicznych. Obudziło to potrzebę dyskusji specjalistycznych w gronie botaników pracujących na stanowiskach afrykańskich, w efekcie której w 1994 r. Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk zorganizował w Mogilanach koło Krakowa pierwsze warsztaty poświęcone archeobotanice Afryki północnej. Wygłoszone referaty ukazały się w czasopiśmie *Acta Palaeobotanica* 35, 1995.

Druga konferencja została zorganizowana pod kierunkiem dr Marijke van der Veen w Szkole Studiów Archeologicznych (School of Archaeological Studies) Uniwersytetu w Leicester, w Anglii. Uczestniczyło w niej 28 osób z 9 krajów (9 z Anglii, 7 z Niemiec, 3 z Egiptu, 2 z Holandii oraz po jednym przedstawicielu z Austrii, Izraela, Kanady, Polski i Stanów Zjednoczonych). Wygłoszono 18 referatów zgrupowanych w czterech blokach tematycznych.

Pierwszy z nich był poświęcony udomowieniu dzikich traw afrykańskich i procesom przechodzenia od zbieractwa do uprawy roślin. Przedstawiono rolę roślin dzikich we wczesnoneolitycznej gospodarce ludów zamieszkujących południową część Pustyni Zachodniej w Egipcie (K. Wasylińska, Polska) oraz przegląd znalezisk egipskich z neolitu świadczących

o znaczeniu dzikich traw w pożywieniu (H. Barakat, A. G. Fahmy, Egipt). Zastosowanie chromatografii gazowej do oznaczania subfazylnych ziemiaków sorga było przedmiotem referatu E. Biela (Stany Zjednoczone).

Druga grupa zagadnień dotyczyła rozwoju rolnictwa na terenach położonych na południe od Sahary. G. Thompson i R. Young (Wielka Brytania) mówiły o występowaniu sorga i *Pennisetum* w Afryce Wschodniej, C. d'Andrea (Kanada) o etnoarcheologicznych studiach nad tradycyjnym rolnictwem na wyżynach Etiopii, A. Butler (Wielka Brytania) o obserwacjach etnobotanicznych nad *Lathyrus sativus* na wyżynach Etiopii, a S. Boardman (Wielka Brytania) o szczątkach roślinnych z Axum w Etiopii. Wstępne wyniki badań archeobotanicznych przeprowadzonych w strefie Sahelu w Burkina Faso były tematem referatu S. Kahlheber (Niemcy). W tej grupie znalazł się też referat B. Zach (Niemcy) o badaniach archeobotanicznych w basenie jeziora Czad w północno-wschodniej Nigerii.

Tematyka trzeciej grupy koncentrowała się na mechanice produkcji i transportu żywności u rozwiniętych społeczności starożytnych. Omówiono podstawy utrzymania i handel w rzymskiej osadzie Berenike na wybrzeżu Morza Czerwonego w Egipcie (R. Cappers, Holandia) oraz użytkowanie akacji, mangrowe i drzewa tekowego przez jej mieszkańców (C. Vermeer, Holandia). M. van der Veen (Wielka Brytania) przedstawiła zaopatrzenie w żywność i paszę osad związanych z kamieniołomami na Pustyni Wschodniej w Egipcie, a U. Thanheiser (Austria) szczątki roślinne z obszaru osadnictwa w Kellis.

Ostatnia grupa referatów była poświęcona użytkowaniu drewna w pradziejach Afryki. K. Neumann (Niemcy) przedstawiła niektóre problemy związane z oznaczaniem i interpretacją znalezisk węgla drzewnych w oparciu o badania stanowisk z terenu sawanny w zachodniej Afryce. W. Smith (Wielka Brytania), na przykładach z Tunezji i Egiptu, omówiła wykorzystywanie jako materiał opałowy innych niż drewno surowców roślinnych (m.in. pestek oliwki), a R. Young i G. Thompson (Wielka Brytania) zreferowały wyniki badań nad materiałami opałowymi używanymi do wytopu metali w Ugandzie. Dwa referaty dotyczyły znalezisk drewna z Soba w Sudanie (C. Cartwright, Wielka Brytania) i ze starożytnego Egiptu (N. M. Wally, Egipt).

W ramach zajęć laboratoryjnych M. Klee (Niemcy) zademonstrowała stosowaną przez siebie metodę wykonywania pozytywnych odlewów z odcisków roślin na ceramice. Szereg osób przywiozło materiały roślinne z badanych przez siebie stanowisk, co

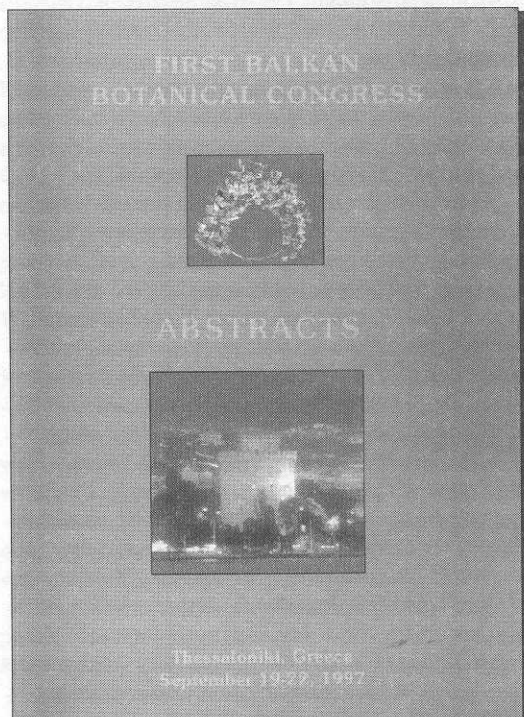
dało możliwość przedyskutowania wielu trudnych kwestii związanych z oznaczaniem owoców i nasion. Obrady uzupełniła skromna wystawa posterów, w przerwach między sesjami referatowymi sporo czasu pozostawało na indywidualne dyskusje. Materiały z konferencji ukażą się w tomie: VEEN VAN DER M. (red). *Plants and people in Africa: recent archaeological evidence*. Plenum Publishing Corporation, Nowy York.

Trzecia konferencja będzie zorganizowana w r. 2000 przez dr Katharinę Neumann z Zakładu Archeologii i Archeobotaniki Afryki Uniwersytetu Goethego we Frankfurcie nad Menem.

Krystyna WASYLIKOWA

**PIERWSZY BAŁKAŃSKI KONGRES
BOTANICZNY
(SALONIKI, GRECJA, 19-22 WRZEŚNIA 1997)**

**First Balkan Botanical Congress
(Thessaloniki, Greece, 19-22 September 1997)**

Saloniki, drugie co do wielkości miasto Grecji, stolica Macedonii, a w roku 1997 stolica kulturalna Europy było miejscem, w którym w dniach od 19-22 września odbył się Pierwszy Bałkański Kongres Bota-

niczny. Został on zorganizowany przez Zakład Botaniki Uniwersytetu im. Arystotelesa w Salonikach oraz Greckie Towarzystwo Botaniczne. Patronat nad Kongresem objęło Greckie Ministerstwo Macedonii i Tracji, Greckie Ministerstwo Edukacji oraz Uniwersytet im. Arystotelesa. Sponsorem tego ogromnego przedsięwzięcia było 29 instytucji, głównie greckich, lecz także Cambridge University Press (Londyn).

W spotkaniu uczestniczyło 380 osób z 30 krajów, również pozaeuropejskich (Chile, USA, Wenezuela). Do najliczniej reprezentowanych należeli Bułgarzy, Słowacy, Turcy no i – co jest zrozumiałe – gospodarze. Honorowym gościem Kongresu był prof. A. D. Bredshaw (Uniwersytet w Liverpool), którego wykładem na temat mechanizmów ewolucji oraz wpływem na jej przebieg toksycznych metali rozpoczął się 4-dniowy Kongres. Wygłoszono na nim ok. 100 wykładów oraz zaprezentowano 276 posterów. Tematyka wykładów była bardzo zróżnicowana. Odbływały się one w 6 sekcjach (Taksonomia, geobotanika i ewolucja; Biochemia, metabolizm i biogenetyka; Ekologia i ekofizjologia; Struktura i jej dynamika; Genetyka, hodowla roślin i biotechnologia; Wzrost, rozwój i różnicowanie się), postery natomiast były zgrupowane w dwóch sesjach: Taksonomia, geobotanika i ewolucja, oraz Biochemia, metabolizm i bioenergetyka. Referaty i postery dotyczyły roślin naczyniowych, jak również glonów, grzybów, mchów i porostów.

Mnie osobiście najbardziej interesowały doniesienia dotyczące traw, np. referat A. Georgiou z Cypru, prezentujący polimorfizm C-prązków u *Aegilops caudata* (var. *typica* i var. *polyathera*), czy też grupy badaczy z Salonik, którzy przedstawili dokładną analizę greckich gatunków tego rodzaju pod względem morfologii pyłku. W wyniku badań okazało się, że różnice w morfologii pyłku odzwierciedlały podziały dokonane na podstawie cech morfologicznych i cytologicznych. N. Jogan z Lublany prezentował badania nad *Brachypodium pinnatum* agg. w Słowenii. Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, że na terenie Słowenii w obrębie tego gatunku występują dwa mikrogatunki: *B. pinnatum* i *B. rupestre*. Moją uwagę zwróciły również doniesienia dotyczące tworzenia baz danych (A. Strid – baza danych dotycząca flory Grecji, B. Karadi – baza danych dla flory i roślinności Jugosławii), która to działalność w czasie wszechobecnej komputeryzacji i z jednej strony szybkiego napływu informacji, a z drugiej – wielkiego zapotrzebowania na szybkie otrzymywanie informacji, jest ze wszech miar pożyteczna.

Miejscem Kongresu były tereny Międzynarodowego Centrum Kongresowego HELEXPO. Świetnie

wyposażone sale wykładowe, przestronne wnętrza oraz bardzo dobra organizacja, połączona z południowo-europejskim charakterem gospodarzy, którzy byli niesłychanie życzliwi, serdeczni i bardzo dbali o dobre samopoczucie wszystkich uczestników sprawiły, że tak ogromna liczba osób, w krótkim czasie stanowiła jedną, wielką rodzinę botaniczną. Na pewno nie miały wpływ na to miały trzy uroczyste obiady, rozpoczynające się o godz. 21, na wolnym powietrzu. Podawano na nich rozmaite specjały kuchni greckiej, a serwowane wino sprzyjało ożywionej dyskusji. Szczególnie uroczysty charakter miało spotkanie przy macedońskiej muzyce w przepięknych ogrodach Prefektury. Zachęceni przez członków zespołu folklorystycznego, tańczyliśmy wszyscy.

Nieliczna grupa (ok. 30 osób) wybrała się na wycieczkę autokarową do Dion (miejscowości leżącej u stóp Olimpu, a w czasach starożytnych będącej religijnym centrum Macedonii) oraz w masyw Olimpu (do około 2000 m n.p.m.), gdzie mogliśmy podziwiać niepowtarzalny urok miejsca zamieszkania starożytnych bogów Grecji oraz wspaniałą florę tego najwyższego (po Musale w Bułgarii) szczytu Bałkanów, liczącą ok. 1700 gatunków (w tym 55 endemitów – z czego 21 to endemity lokalne). Prowadzący wycieczkę wspomnieli tragiczną śmierć prof. B. Pawłowskiego w 1971 roku na zboczach Olimpu.

Śród innych możliwości spędzenia wolnego czasu, którego było bardzo niewiele, można było podziwiać Saloniki nocą z pokładu płynącej wzdłuż wybrzeży Morza Egejskiego restauracji, odbyć 2-godzinną trasę samochodową po mieście, czy też zwiedzić Muzeum Sztuki Bizantyjskiej.

Uczestnicy otrzymali obfite materiały kongresowe, w tym tom streszczeń i dokładny rozkład poszczególnych sesji oraz wiele innych materiałów ilustracyjnych.

Na początku roku 1998 ma się ukazać 2-tomowy wydruk *Proceedings...* z tego Kongresu. Jednak, aby go otrzymać trzeba zapłacić aż 130 dolarów. Ponieważ tematyka Kongresu była bardzo obszerna, więc zapewne *Proceedings* będą stanowić bardzo cenną pozycję w prywatnych i publicznych bibliotekach. Można śmiało powiedzieć, że Kongres był prawdziwym sukcesem jeśli chodzi o interdyscyplinarne podejście do problemów botanicznych.

Ustalono, że następny Kongres odbędzie się za dwa lata, w 1999 r., a chęć jego zorganizowania zgłosiła Turcja. Zgłosiliśmy się słowami: „do zobaczenia w Istambule”

Z ŻYCIA PTB POLISH BOTANICAL SOCIETY NEWS

POLSKIE TOWARZYSTWO BOTANICZNE W 1996 R.

Polish Botanical Society in 1996

I. DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

1. Zebrania plenarne Towarzystwa

W roku sprawozdawczym odbyły się 2 posiedzenia Zarządu Głównego, wiosenne i jesienne. Poza stałymi punktami tych spotkań (sprawozdania, przyjmowanie nowych członków itp.) omawiano na nich sprawę obchodów jubileuszu 75-lecia PTB oraz okolicznościowego wydawnictwa. Tej ostatniej sprawie poświęcono ponadto specjalne spotkanie Prezydium ZG w Łodzi.

W dniu 27.11.1996 r. odbyło się w Gdańsku zebranie Zarządu i Komitetu Organizacyjnego 51. Zjazdu PTB, który odbędzie się w Gdańsku. W skład Zarządu wchodzi: prof. W. Fałtynowicz, dr hab. M. Łatałowa, oraz dr hab. J. Szejma. Powołano Komitet Organizacyjny 51. Zjazdu PTB i jako jego temat przewodni zaproponowano „Botanika polska u progu XXI wieku”

2. Zebrania Sekcji

Odbyły się następujące spotkania zorganizowane przez Sekcje Towarzystwa:

- Krajowy Zjazd Członków Sekcji Dendrologicznej 3–5.09.1996, Szczecin;
- Zjazd Sekcji Dendrologicznej. Szczecin 3–5. 09. 1996;
- Ogólnopolska Sesja Terenowa Sekcji Mikologicznej 23–26.09.1996, Zielonka k. Poznania;
- Zebranie Sekcji Ogrodów Bot. i Arboretów, Gołuchów, 16–17.05.1996;
- Posiedzenie Rady Ogrodów Bot. i Arboretów 05.96, Arboretum w Przelewicach

3. Zmiany organizacyjne.

II. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

1. Ważniejsze przedsięwzięcia planistyczno-opiniujące związane były głównie z działaniami na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.

– Współpraca z Wydziałami Ochrony Środowiska, Konserwatorami Przyrody, Wojewódzkimi Komisjami Ochrony Przyrody i in. urzędami różnego szczebla

(np. lokalnymi pracownikami urbanistycznymi) – O. Bydgoski, Gdański, Śląski, Toruński, Krakowski, Lubelski, Łódzki, Olsztyński, Poznański, Skierniewicki, Szczeciński.

– Organizowanie szkoleń dla Strażników Ochrony Przyrody – O. Bydgoski.

– Członkowie O. Gdańskiego: współpraca z radami naukowymi Parków Narodowych Słowińskiego i P. N. „Bory Tucholskie” oraz radami naukowo społecznymi parków krajobrazowych: Trójmiejskiego, Kaszubskiego i Wdzydzkiego.

– Współpraca z Komitetem Ochrony Przyrody PAN, Komisjami Państwowej Rady Ochrony Przyrody: O. Kielecki, Łódzki, Toruński.

– Współpraca z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska w Warszawie (Prof. W. Fałtynowicz oraz Prof. K. Czyżewska – opracowanie programu monitoringu porostów i mchów w Polsce do 2005 r.).

– Członkowie O. Olsztyńskiego kontynuowali ścisłą współpracę z towarzystwem „Zielone Płuca Polski” oraz z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody w Olsztynie i Suwałkach (uczestnictwo w rewizji planów urządzeń rezerwatów przyrody).

– Współpraca z różnymi organizacjami (LOP, PKE, PTPN, i in. towarzystwami naukowymi oraz fundacjami na rzecz edukacji ekologicznej i na rzecz ochrony środowiska) – Oddziały: Bydgoski, Gdański, Kielecki, Lubelski, Łódzki, Olsztyński, Poznański, Skierniewicki, Szczeciński, Toruński.

– Prace przy opracowywaniu wykazu gatunków chronionych, redagowaniu opracowań typu czerwona księga itp. – O. Krakowski, Lubelski, Szczeciński, Wrocławski.

– Współpraca ze służbami ochrony przyrody (Woj. Konserwator Przyrody i Zarząd Lasów Państwowych) – O. Gdański, Krakowski, Lubelski, Łódzki.

– Współudział w przygotowywaniu projektów rezerwatów przyrody i parków narodowych – O. Krakowski, Skierniewicki.

– Uczestnictwo w komisjach opracowujących zasady ochrony czynnej w terenach chronionych – O. Krakowski, Lubelski, Skierniewicki, Szczeciński.

– Współudział w opracowywaniu projektów udostępniania turystycznego obszarów chronionych – O. Krakowski.

– Członkostwo w radach naukowych parków narodowych i zarządach parków krajobrazowych – O. gdański, Krakowski, Lubelski, Skierniewicki, Szczeciński, Śląski, Toruński.

– Prof. I. Wojciechowski z O. Lubelskiego jest konsultantem firmy sir Alexander Gibb and Partners, projektującej sieć autostrad w Polsce.

Tabela. 1. Oddziały Polskiego Towarzystwa Botanicznego w 1996 r. (znak zapytania oznacza brak danych)

Nr	Nazwa Oddziału	Członkowie							Posiedzenia naukowe				Liczba członków wspierających
		Liczba członków			razem	przyjęto	skreślono, wystąpiło	zmarło	liczba posiedzeń	liczba referatów	Liczba prelegentów		
		zwyczajni	nadzwycz.	honorowi							krajowych	zagranicz- nych	
1.	Białostocki	0	0	0	16	0	0	0	2	5	5	0	0
2.	Bydgoski	10	25	0	35	0	0	0	1	7	1	?	0
3.	Gdański	53	8	1	62	11	0	0	9	8	8	0	0
4.	Kielecki	28	3	0	31	2	0	0	2	2	2	0	0
5.	Krakowski	126	10	1	137	2	8	1	28	33	30	5	0
6.	Lubelski	102	0	2	104	8	3	1	17	17	18	3	0
7.	Łódzki	62	38	1	101	10	0	1	14	?	9	1	1
8.	Olsztyński	33	10	0	43	3	0	0	5	4	?	?	0
9.	Poznański	141	71	0	212	3	0	0	23	23	23	0	0
10.	Skierniewicki	35	7	1	45*	0	0	1	13	13	24	1	1
11.	Szczeciński	18	22	0	40	1	0	1	4	6	6	0	2
12.	Śląski	35	26	0	61	7	0	0	11	12	11	2	0
13.	Toruński	41	13	1	55	3	1	0	16	16	12	3	0
14.	Warszawski	215	63	5	283	2	0	1	21	8	9	0	3
15.	Wrocławski	97	17	2	114	1	1	2	12	12	12	2	0
RAZEM		996	313	14	1339	53	13	8	178	166	170	17	7

2. Przykłady zakończonych, finansowanych przez Towarzystwo prac naukowo-badawczych.

Towarzystwo nie finansuje projektów badawczych – inicjuje jedynie niektóre wspólne przedsięwzięcia (np. Program badawczy „Crypto” realizowany w Puszczy Białowieskiej). Zarząd Główny koordynuje ponadto plany pracy sekcji i oddziałów.

3. Przykłady ważniejszych konferencji, sympozjów i kolokwium krajowych mających istotne znaczenie dla środowiska naukowego i rozwoju określonych dyscyplin naukowych, które współorganizowali lub w których uczestniczyli Członkowie Towarzystwa.

– 32. Zjazd Polskiego Towarzystwa Biochemicznego w Krakowie (udział członków O. Białostockiego).

– Konferencja krakowskiego oddziału PAN poświęcona zastosowaniu kultur *in vitro* w fizjologii roślin (uczestnictwo Członków Sekcji Fizjologii i Biochemii Roślin).

– IV Forum Ochrony Środowiska „Zrównoważony

rozwój naszą szansą”, Bydgoszcz 22.04.1996 (O. Bydgoski, 3 uczestników).

– II Ogólnopolskie Spotkanie Naukowe „Taksonomia, kariologia i rozmieszczenie traw w Polsce”, 14–15.11.1996 r., IB PAN Kraków (udział członków O. Bydgoskiego, Krakowskiego, Olsztyńskiego).

– Konferencja „Metody monitoringu torfowisk”, Drawno, Drawieński PN, 24–25.09.1996 (udział członków O. Gdańskiego, Łódzkiego, Olsztyńskiego).

– VI Ogólnopolska Konferencja Biologii Komórki, Lublin, 12–14.09.1996 (przewodniczący Komitetu Organizacyjnego Konferencji – prof. dr hab. Tadeusz Zawadzki z O. Lubelskiego, 400 uczestników, 28 referatów, 1 wykład, 301 posterów, 7 prelegentów zagranicznych).

– XV Międzynarodowe Sympozjum Fykologiczne „Fykologiczne rozpoznanie Roztocza – części Euroregionu Bug”, Lublin-Roztocze, 4–7.05.1996 (75 uczestników, 2 prelegentów zagranicznych, 7 refera-

Tabela 2. Sekcje Polskiego Towarzystwa Botanicznego w 1996 (znak zapytania oznacza dane niepewne lub ich brak).

Nr	Sekcja	Data wyboru obecnych władz	Liczba członków	Spotkania ogólnosekcyjne			Udział w spotkaniach międzynarodowych	
				liczba spotkań	śred. liczba uczestników	liczba referatów i posterów	liczba spotkań	liczba osób
1.	Anatomii, Cytologii i Embriologii Roślin	7.11.1992	91		?	?	?	?
2.	Briologiczna	06.1995	?	3		3	?	?
3.	Dendrologiczna	8.06.1994	120	1	80	16	?	?
4.	Fizjologii i Biochemii Roślin	15.09.1994	272	2	184	28	2	?
5.	Fykologiczna	10.05.1996	105	1	62	7	1	4
6.	Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej	03.1995	120	3	ok. 250	?	?	?
7.	Historii Botaniki	25.04.1996	30	?	?	?	1	2
8.	Kultur Tkankowych Roślin	23.09.1994			?			
9.	Lichenologiczna	28.06.1995	38	?	?	?	1	3
10.	Mikologiczna	27.06.1995	123				1	2
11.	Ogrodów Botanicznych i Arboretów	23.09.1993	67	0	0	0	1	?
12.	Paleobotaniczna	13.03.1994	35	?	?	?	9	11

tów, 24 postery, organizatorzy: prof. dr hab. Tadeusz Skowroński z O. Lubelskiego, udział członków O. Kieleckiego, Lubelskiego).

– Międzynarodowe Sympozjum Roślin Pastewnych, Radzików, 7–8.10.1996 (udział członków O. Kieleckiego).

– Krajowa Konferencja Naukowa „Ginące i zagrożone gatunki flory segetalnej”, Łódź, 20–21.06.1996 (udział członków O. Łódzkiego).

– Konferencja „Problemy kształtowania obszarów wiejskich”, SGGW Warszawa, 20–22.06.1996 (udział członków O. Łódzkiego).

– II Krajowa Konferencja z cyklu „Ochrona przyrody a turystyka”, Poznań-Puszczykowo, 9–11.09.1996 (udział członków O. Łódzkiego).

– Sympozjum zorganizowane przez Zarząd Parków Krajobrazowych w Gdańsku, Schodno, 28.09.1996 (udział członków O. Gdańskiego).

– Sympozjum Geobotaniczne na temat „Mapy roślinności rzeczywistej Polski”, Warszawa, listopad 1996 (udział członków O. Olsztyńskiego).

– Ogólnopolska Konferencja „Oddziaływanie metali śladowych na organizmy”, Instytut Ochrony Roślin w Poznaniu, 24–25.06.1996 (udział członków O. Poznańskiego).

– II Seminarium Odrzańskie poświęcone aspektom

badawczym Bramy Morawskiej, Ostrawa, 2–4.09.1996 (współuczestnictwo w organizacji – mgr J. Parusel, członek O. Śląskiego).

– Ogólnopolska Konferencja „Dwa oblicza tlenu”, Warszawa, 26.04.1996 (współorganizatorzy – członkowie Sekcji Fizjologii i Biochemii Roślin).

– Wspólne posiedzenie O. Krakowskiego PTB i Sekcji Historii Botaniki „The role of botanic garden of Leiden in the development of botany at the time of Renaissance”.

– Sesja naukowa dla uczczenia 200. rocznicy śmierci ks. Krzysztofa Kluka, Ciechanowiec, 30.06.–02.07.1996 (udział członków Sekcji Historii Botaniki).

III. DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE POPULARYZACJI WIEDZY BOTANICZNEJ

– Współorganizowanie i przeprowadzanie eliminacji Olimpiady Biologicznej (członkowie O. Białostockiego, Gdańskiego, Kieleckiego, Krakowskiego).

– Współpraca z Fundacją Edukacji Ekologicznej Wsi w Krośnie w programie edukacyjnym „Czysta Wisła i rzeki Przemyśla” – prof. W. Fałtynowicz, który jest koordynatorem monitoringu zanieczyszczenia powietrza w kraju.

- Monitoring aeropalinologiczny oraz współpraca z lekarzami w zakresie profilaktyki i leczenia alergii pyłkowych – O. Gdański.
- Szkolenia dla nauczycieli różnych typów szkół – O. Gdański, Lubelski, Łódzki.
- Prowadzenie zajęć, szkoleń i konsultacji dla nauczycieli i uczniów różnych typów szkół, studentów i słuchaczy studiów podyplomowych – O. Bydgoski, Gdański, Łódzki, Lubelski.
- Sekcja Dendrologiczna – „Dni Różaneczników i Azalii” w Arboretum Kórnickim, 1–2.06.1996 oraz O. Łódzki: XIII Konkurs Dendrologiczny „Znam drzewa i krzewy” (wraz z LOP).
- Wykłady dla leśników, strażników ochrony przyrody, przewodników PTTK, pracowników szpitali – O. Bydgoski, Gdański, Łódzki.
- Opracowanie przewodnika „Najatrakcyjniejsze jeziora lobeliowe w województwie śląskim” – O. Gdański.
- Wykłady oraz prelekcje na temat zagrożenia krajowej oraz lokalnej roślinności – O. Kielecki.
- Wycieczki botaniczne dla pracowników nauki, studentów i in., zajęcia i prowadzenie studenckich obozów naukowych – O. Kielecki, Lubelski, Łódzki.
- Udział w edukacyjnych programach telewizyjnych i audycjach radiowych, wywiady prasowe (ogólnie współpraca z mass-mediami) – O. Kielecki, Krakowski, Lubelski, Łódzki.
- Cykl popularyzatorskich wykładów zorganizowanych w Ogrodzie Botanicznym UJ – O. Krakowski.
- Produkcja i rozpowszechnianie filmów video o tematyce botanicznej – O. Krakowski.
- Wystawy – O. Lubelski (Wśród mchów i paproci), Łódzki (grzyby).
- Współpraca z Polskim Klubem Ekologicznym, LOP, Bydgoskim Centrum Edukacji Ekologicznej – O. Bydgoski, Gdański, Lubelski.

IV. WSPÓŁPRACA NAUKOWA Z ZAGRANICĄ

Oddziały:

- Międzynarodowy Kongres FESPP we Florencji (członkowie O. Białostockiego, Poznańskiego, Śląskiego, Toruńskiego, Wrocławskiego), 9–13.09.1996.
- “Launching meeting of the European Pollen Monitoring Programme”, 4–8.07.1996, Oulanka, Hailuoto, Finlandia – prof. M. Latała z O. Gdańskiego prowadziła jedną z grup dyskusyjnych.
- XIII Congress of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences, Forlì, Włochy, 8–14.09.1996 – 2 osoby z O. Gdańskiego – postery; członkowie O. Wrocławskiego.

III Symposium of International Association for Lichenology (IAL 3) „Progress and problems in lichenology in the nineties”, Salzburg, Austria, 1–7.9.1996 – 2 osoby z O. Gdańskiego, 2 postery.

Członkowie O. Gdańskiego prowadzą współpracę m. in. z: European Aeroallergene Network w Wiedniu, obejmującą regularne przysyłanie danych z monitoringu aeropalinologicznego; z Palynological Laboratory, Swedish Museum of Natural History w Sztokholmie, z Nordic Lichen Society i in.

O. Łódzki – Konferencja mikologów krajów nadbałtyckich, 06.1996, Ryga (1 referat).

„Anthropisation and Environment of rural settlements – flora and vegetation. II”, 24–28.07.1996, Tarcal, Szerencs, Tokaj, Węgry.

Prof. M. Ławrynówicz pełni funkcję prezydenta European Council for Conservation of Fungi z siedzibą w Sienie.

Ist European Phycological Congress, Cologne, 11–18.08.1996 – dr Adam Latała (prezentacja posteru).

Air Pollution and Climate Change. Effects on Forest Ecosystem. Riverside, California, USA, 5–9.02.1996 (1 osoba z O. Poznańskiego).

Stress Factors and Air Pollution. Florencia, Włochy, 14–19.09.1996 (2 osoby z O. Poznańskiego).

Udział 1 osoby z O. Poznańskiego w ekspedycji naukowej na pustyni Kyzyl-Kum, Samarkanda, Uzbekistan, 25.10–14.11.1996.

Stała współpraca z Wszechrzyjskim Instytutem Hodowli Roślin (St. Petersburg) – współautorstwo serii *Theoretical Basis of Plant Breeding* (członkowie O. Poznańskiego).

Zaprogramowanie i prowadzenie wycieczki w Dolinie Dolnej Odry dla studentów z Hochschule Eberswalde – maj 1996 – 4 członków O. Szczecińskiego.

Współpraca z Technicznym Uniwersytetem w Berlinie – wspólne badania geobotaniczne w polsko-niemieckim Parku Doliny Dolnej Odry (O. Szczeciński).

Współpraca z niemiecką Dyрекcją Parku Narodowego „Unteres Odertal” w Schwedt (O. Szczeciński).

Współpraca z Uniwersytetem w Utrechcie, Holandia – wspólne badania naukowe, publikacje (O. Szczeciński).

European Symposium of Spring Ecology and Conservation, Münster, RFN, 6–10.03.1996 (O. Szczeciński).

7th International Conference on Arabidopsis Research, Londyn 23–27.06.1996 (uczestnictwo: O. Śląski).

Mgr Ewa Gucwa z O. Śląskiego uczestniczyła w

kursie praktycznym – Techniques in Arbuscular Mycorrhiza Research, University of York, UK, 9–15.09.1996.

Prof. dr hab. Zygmunt Hejnowicz z O. Śląskiego wygłosił referat na „International Workshop on Plant Biology in Space”. Konigswinter, Niemcy 24–27.06.1996.

Ogólnopolska Wyprawa na Antarktydę (od listopada 1995, dr hab. Adam Barcikowski z O. Toruńskiego – kierownik naukowy).

Konferencja „Eurodendro 96”, Lozanna – Moudon 2–5.05.1996 (dr Andrzej Zieliński z O. Toruńskiego).

Prof. dr hab. Andrzej Tretyn z O. Toruńskiego – nawiązanie współpracy i wymiana doświadczeń z ośrodkami naukowymi w Anglii, Niemczech i Szwajcarii, przełom września i października 1996.

Prof. dr hab. Beata Zagórska-Marek z O. Wrocławskiego – wykład w Institute of Plant Genetics, Gatersleben, Niemcy, 11.1996.

IV Konferencja na temat taksonomii roślin w Barcelonie – czynny udział dr hab. Janiny Dąbrowskiej z O. Wrocławskiego, 09.1996.

Sekcje:

Członkowie Sekcji Anatomii, Cytologii i Embriologii Roślin (ok. 20 osób) są członkami International Association of Sexual Plant Reproduction Research.

Udział członków Sekcji Fizjologii i Biochemii Roślin w konferencjach i sympozjach: NATO Advanced Research Workshop, Chania, 9–13.06.1996, Kreta (6 członków Sekcji, 4 referaty, 5 doniesień plakatowych); X FESPP Congress, Florencja, 9–13.09.1996; Sekcja należy do Federacji Europejskich Towarzystw Fizjologii Roślin FESPP.

Prof. Jadwiga Siemińska i Prof. Barbara Kawecka z Sekcji Fykologicznej są członkami Zarządu International Phycological Society, a Prof. J. Siemińska jest również członkiem komitetu organizacyjnego VI International Phycological Congress, który odbędzie się w 1997 r. w Holandii. Przedstawicielem polskich fykologów w Komitecie Organizacyjnym I Kongresu Europejskich Fykologów w Kolonii (Niemcy, 1996) była Prof. J. Siemińska.

Udział członków Sekcji Historii Botaniki w sympozjum „Significato dei musei scientifici alle soglie del terzo millennio”, Neapol, Włochy, 24.09.1996, zwiedzanie zakładów naukowych prowadzących badania nad historią botaniki w Niemczech (dr hab. A. Zemanek: 3–31.10.1996, Monachium), współpraca z Ogrodami Botanicznymi w Lejdzie (Holandia) i Rzymie (Włochy) nad botaniką w czasach Renesansu – dr hab. A. Zemanek.

Sekcja Lichenologiczna współpracuje z nastę-

pującymi instytucjami i organizacjami: British Lichen Society, Nordic Lichen Society, Bryologicko-Lichenologicke Sekce CBS (Česka Botanická Společnost), Societa Lichenologica Italiana, International Association for Lichenology. Członkowie Sekcji (prof. J. Fabiszewski, mgr J. Miadlikowska, mgr B. Sagin) brali aktywny udział w III Sympozjum International Association for Lichenology.

Udział członków Sekcji Mikologicznej w programie międzynarodowym „Copernicus” (polsko-czesko-włoskim) dotyczącym grzybów występujących w dąbrowach (Profesorowie: M. Ławrynowicz, M. Lisiewska, A. Skirgiełło, W. Wojewoda); udział w sesji w Sheffield (UK). Prof. dr A. Skirgiełło – Przewodnicząca Komisji d/s Organizacyjnych Europejskich Kongresów Mikologicznych (Holandia 1995); prof. dr M. Ławrynowicz – Prezydent European Council for Conservation of Fungi (siedziba w Sienie). Udział w Konferencji mikologów krajów śródziemnomorskich oraz w Konferencji mikologów krajów bałtyckich w Rydze.

Przedstawiciele Zarządu oraz członkowie Sekcji Ogródów Botanicznych i Arboretów brali udział w II Międzynarodowym Sympozjum „Stare parki i problemy ich ochrony” – arboretum Sofiówka – Humań (Ukraina), 18–21.09.1996 oraz w obchodach 200-lecia Sofiówki (22–23.09.1996).

Udział członków Sekcji Paleobotanicznej w konferencjach i sympozjach: The Fifth Conference of the International Organisation of Paleobotany, Santa Barbara, USA, 30.06–13.07.1996, Konferencja organizacyjna Steering Committee (ELDP), Strasburg, Francja, 18–21.04.1996, IX International Palynological Congress Houston, Texas, 23–28.06.1996, ponadto udział w opracowaniu „Bibliography of European Paleobotany and Palynology 1994–1995” (doc. dr hab. E. Zastawniak – koordynator dla Polski, Czech i Słowacji), vice-przewodnictwo w Advisory Board Europejskiej Bazy Danych Palinologicznych EPD (prof. dr hab. M. Ralska-Jasiewiczowa), członek zagr. korespondent Sociedad Cubana de Alergologia – Prof. dr hab. L. Stuchlik, regularna wymiana danych aeropalinologicznych – Palynological Laboratory, Swedish Museum of Natural History – Stockholm (prof. dr hab. M. Latałowa, mgr M. Góra).

V. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

W 1996 roku Towarzystwo prowadziło działalność wydawniczą korzystając z pomocy finansowej KBN. Z funduszy przyznanych na 1996 r. wydano ogółem ok. 200 arkuszy wydawniczych:

Tabela 3. Wpływ nabytków Biblioteki PTB opracowanych w roku sprawozdawczym.

Wydawnictwa		Wymiana		Dary	Pren., wyd. PTB	Razem vol.	Wartość zł
		zagranica	polska				
zwarte	książki						
	odbitki			3		3	
ciągłe	tytuły (vol.)	124 169	7 8	1 1	6 7	138 185	15370,33
	egzemplarze	407	31	1	15	454	
	Razem					188	

- *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* vol. 65, z. 1/2 oraz 3/4 (łącznie 57 arkuszy).
- *Wiadomości Botaniczne* vol. 40, z. 1/2 i 3/4 (łącznie 31 arkuszy).
- *Acta Mycologica* vol. 31, z. 1 i 2 (łącznie 19 arkuszy).
- *Acta Agrobotanica* vol. 49, z. 1/2 (łącznie 12 arkuszy).
- *Rocznik Dendrologiczny* vol. 44 (łącznie 13 arkuszy).
- *Monographiae Botanicae* vol. 79 (łącznie 11 arkuszy).
- *Biuletyn Ogrodów Botanicznych, Muzeów i Zbiorów* (łącznie ok. 10 arkuszy).
- *Erica* vol. 7 – ok. 6 arkuszy.

Publikacje książkowe:

- praca zbiorowa: *50 lat Polskiego Towarzystwa Botanicznego na Ziemi Łódzkiej* (12 arkuszy).
- Faliński J. B., Mułenko W., Majewski T. – *Cryptogamous plants the forest communities of Białowieża National Park. I. Functional groups, analysis and general synthesis* (25 arkuszy).

Funkcje redaktorów naczelnych poszczególnych wydawnictw PTB pełnią obecnie następujące osoby:

- prof. dr hab. Jerzy Fabiszewski – *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*,
- dr hab. Bogdan Zemanek – *Wiadomości Botaniczne*,
- prof. dr Alina Skirgiełło – *Acta Mycologica*,
- prof. dr hab. Marian Saniewski – *Acta Agrobotanica*,
- prof. dr hab. Mieczysław Czekalski – *Rocznik Dendrologiczny*,
- prof. dr hab. Krystyna Czyżewska – *Monographiae Botanicae*,
- doc. dr hab. Jerzy Puchalski – *Biuletyn Ogrodów Botanicznych, Muzeów i Zbiorów*,
- prof. dr hab. Mieczysław Czekalski – *Erica*.

Działalność wydawniczą prowadziły również oddziały i sekcje Towarzystwa. Członkowie O. Krakowskiego wydali 3 numery Biuletynu Informacyjnego zawierającego programy posiedzeń „czwartkowych” oraz bieżące informacje. Podobne biuletyny wydają niektóre inne oddziały oraz sekcje.

VI. BIBLIOTEKA PTB

1. Stan księgozbioru

Opracowany księgozbiór Biblioteki wynosi:

6337 vol. wydawnictw zwartych (w tym 19 starodruków),

18023 odbitek i broszur,

19527 vol. 795 tytułów wydawnictw ciągłych,

2. Gromadzenie zbiorów

Wpływ nabytków opracowanych w roku sprawozdawczym przedstawia tabela 3.

VII. DANE LICZBOWE O DZIAŁALNOŚCI STATUTOWEJ TOWARZYSTWA W 1996 ROKU

W roku sprawozdawczym Towarzystwo liczyło 1339 członków, w tym 996 zwyczajnych, 313 nadzwyczajnych i 14 honorowych; przyjęto 53 nowych członków, skreślono lub wystąpiły z PTB 13 osoby.

Siedmiu członków Towarzystwa zmarło (mgr Zbigniew Fortuna – O. Łódzki, prof. Jan Grzybek – O. Krakowski, prof. Zygmunt Popiołek – O. Lubelski, prof. Kazimierz Słowik – O. Skierniewicki, prof. S. Tołpa – O. Wrocławski, dr Donatylla Zembruska – O. Szczeciński, mgr Leonia Kalinowska – O. Warszawski).

- Zebrania Zarządu Głównego: 2 oraz 4 spotkania Prezydium;
- Zebrania oddziałów: 178;

- Działalność naukowa została szczegółowo omówiona w tekście sprawozdania.
- Upowszechnianie nauki:
  - a/ odczyty i prelekcje (w 4 oddziałach i 1 sekcji);
  - b/ audycje radiowe, telewizyjne, artykuły prasowe (w 8 oddziałach i 4 sekcjach);
  - c/ wystawy (w 4 oddziałach i 5 sekcjach);
  - d/ kursy, konkursy, olimpiady (w 9 oddziałach i 4 sekcjach);
  - e/ wycieczki botaniczne (w 9 oddziałach i 2 sekcjach);
  - f/ konsultacje, ekspertyzy (w 2 oddziałach i 2 sekcjach);
  - g/ inne formy tej działalności (w 6 oddziałach i 2 sekcjach).
- Biblioteka PTB.

Stan księgozbioru na dzień 31 grudnia 1996:

- a/ 6337 vol. wydawnictw zwartych (w tym 19 sta-
rodruków);
- b/ 18023 odbitek i broszur;
- c/ 19527 vol. i 795 tytułów wydawnictw ciągłych;
- d/ łączna wartość księgozbioru – 15370,33 zł.

Pozostałe informacje syntetyczne zawarte są w tabelach 1 i 2.

Zbigniew MIREK, Lucyna MUSIAŁ

XVI SYMPOZJUM SEKCJI FYKOLOGICZNEJ PTB (WDZYDZE KISZEWSKIE, 9–11 MAJA 1997)

16th Symposium of the Phycological Section,
Polish Botanical Society
(Wdzydze Kiszewskie, Poland, 9–11 May 1997)

Nadzwyczajną frekwencją cieszył się ten zjazd na Kaszubach poświęcony przyczynom i skutkom zakwitów sinic i innych glonów. Na zjazd zorganizowany przez Pracownię Ekologii Roślin Morskich Instytutu Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem Rektora prof. Marcina Plińskiego, przybyły 92 osoby.

W chłodnej, pochmurnej pogodzie w przejeździe z Gdańska zwiedzono – pod przewodnictwem dr Joanny Picińskiej-Fałtynowicz – Jar Rzeki Raduni i jezioro Dobrogoszcz (i zebrano próbki glonów), w silnym wietrze zdobyto wieżę widokową na szczycie Wieżyca, a już w słonecznym rozpogodzeniu odwiedzono interesujący „Kaszubski Park Etnograficzny” usytuowany w pobliżu miejsca zakwaterowania we Wdzydzech Kiszewskich, kończąc tam zwiedzanie degustacją specjałów kaszubskiej kuchni.

Na wieczornym tradycyjnym ognisku tradycyjne

pieczenie kiełbasy miało słabe wzięcie, gdyż przedtem zaserwowano nam pieczonego dzika, którego smakowite porcje nadzwyczaj kruchego mięsa cieszyły się ogromnym powodzeniem. Zapałki do podpalenia ogniska w następnym roku przekazano ośrodkowi szczecińskiemu, na ręce dr W. Kowalskiego i prof. A. Witkowskiego.

W sobotę, 10 maja, po otwarciu obrad przez Rektora Plińskiego i Przewodniczącego Sekcji prof. Iwonę Wojciechowskiego, wspomnienie o niedawno zmarłym, ogólnie cenionym i lubianym prof. Andrzej Batce wygłosiła dr Hanna Werblan-Jakubiec.

Główna sesja zjazdu miała za cel uprzytomnienie zagrożenia, jakie niosą z sobą nasilające się coraz bardziej zakwity sinic, których toksyczne szczepy stanowią często zagrożenie dla zdrowia i życia zwierząt (w tym bydła, psów, ptaków i ryb), a także i ludzi; szkodliwe mogą też być dla roślin. Prof. Geoffrey A. Codd z Uniwersytetu w Dundee w Szkocji w swoim wiodącym referacie zestawiał liczne przypadki udowodnionych zatruć ludzi nawet śmiertelnych z Europy, Afryki, Ameryki Północnej i Południowej oraz Australii. Wykryto już obecnie ponad 20 hepatotoksyn, neurotoksyn, cytotoksyn i innych biologicznie czynnych substancji u planktonowych sinic powodujących zakwity w wodach słodkich i w morzach, często w zbiornikach zaporowych wykorzystywanych przez wodociągi. Substancje te, uwalniane zwykle przy rozkładaniu się zakwitów, są bardzo trudne do usunięcia; przechodzą przez filtry i ulegają rozkładowi dopiero po kilku miesiącach. Szereg państw, w tym Wielka Brytania, kraje skandynawskie i Australia, wprowadziło już monitorowanie powstawania zakwitów sinicowych, aby móc na czas ostrzec przed piciem skażonej wody, kąpielą i używaniem takiej wody w rolnictwie. Prowadzi się też badania nad sposobami powstrzymywania powstawania zakwitów i rozkładania toksyn, oraz kontroluje warunki prowadzące do powstawania zakwitów. Duże znaczenie przywiązuje się też do informowania społeczeństwa o możliwym niebezpieczeństwie i do sporządzania programów edukacyjnych.

Poinformowano zebranych o obserwowanych od stu lat przypadkach chorób ludzi, które były wywołane przez zakwit *Nodularia spumigena* w Zatoce Gdańskiej i w jeziorach przymorskich (prof. Pliński, mgr Anna Musiał, mgr Bogdan Ostrowski) i o obecności toksyn w latach 1993–1996 w wodzie Sulejowskiego Zbiornika zaporowego, wyprodukowanych przez zakwit *Microcystis aeruginosa* i *M. viridis* (mgr Małgorzata Tarczyńska, mgr Maciej Zalewski). Prowadzi się też badania nad przyczynami powstawania i

obumierania zakwitów *Anabaena flos-aquae* (prof. Lubomira Burchardt).

Następne dwie sesje referatowe i sesja posterowa dotyczyły rozmaitych, zawsze interesujących wiadomości „Z naszych pracowni”. Była też możliwość oglądania pod mikroskopami materiałów zebranych w czasie wycieczki, a także zebranych przy innych okazjach. Szereg osób korzystało z obecności wytrawnego diatomologa prof. Horsta Lange-Bertalota z Frankfurtu, by skonsultować lub sprawdzić swe oznaczenia trudniejszych gatunków okrzemek.

Pod wieczór odbyło się zebranie członków Sekcji, na którym m.in. uchwalono wniosek, by do Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, do Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej oraz do służb weterynaryjnych skierować wniosek o podjęcie monitorowania zakwitów sinicowych i akcji uświadamiania społeczeństwa o zagrożeniach, jakie niosą z sobą zakwity sinic. W poczet Sekcji przyjęto 13 nowych członków.

Na uroczystej kolacji przedstawiono komisyjne oceny pokazanych posterów: opracowanie dr Barbary Pawlik-Skowrońskiej, mgr Jacka Pirszla i prof. Tadeusza Skowrońskiego p.t. „Wykorzystanie właściwości sorpcyjnych glonów planktonowych do usuwania Cd, Zn, Cu i Pb” zyskało pierwsze miejsce i nagrodę „puchar prezesa”; dwa równorzędne opracowania: prof. Petriego Eloranty (z Finlandii) p.t. „Water blooms – which make them?” i dr Teresy Bednarz i doc. Aleksandry Starzeckiej p.t. „Mikrobiologiczne procesy zachodzące w Zbiorniku Dobczyckim w czasie wiosennego zakwitu glonowego” zdobyły drugie miejsce i uścisk ręki prezesa. Tańce trwały do późnych godzin nocnych.

W ostatnim dniu zjazdu, nadal przy pięknej pogodzie, odbył się rejs statkiem po Jeziorach Wdzydzkich i powrót do Gdyni trasą wiodącą przez najpiękniejsze zakątki Szwajcarii Kaszubskiej.

To bardzo udane spotkanie zostało zorganizowane przy współudziale hojnych sponsorów i ofiarodawców, którzy zostali wymienieni w wydrukowanym programie Sympozjum. Program ten, zawierający też streszczenia referatów, doniesień i posterów, a wraz z nim liczne foldery i przewodniki krajoznawcze, a też i wręczone wszystkim kaszubskie pamiątki, stanowiąc będą trwałe i przydatne przypomnienie.

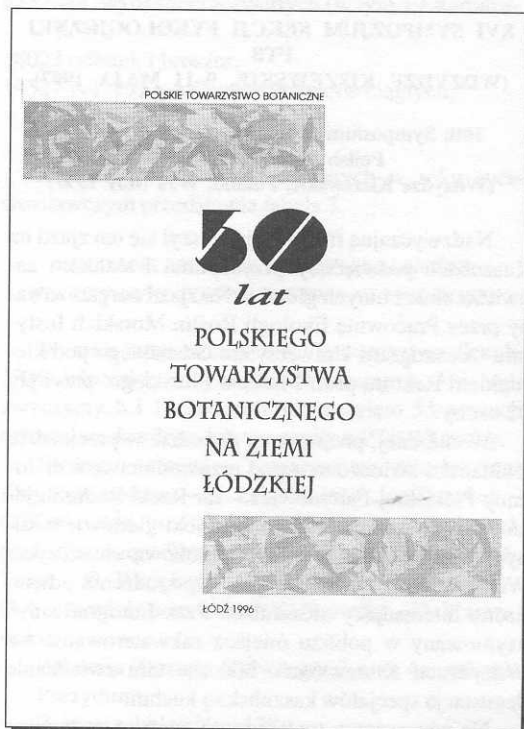
Jadwiga SIEMIŃSKA

50 LAT POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO NA ZIEMI ŁÓDZKIEJ

50 years of the Polish Botanical Society in Łódź Region

W 1995 roku botanicy łódzcy zrzeszeni w Polskim Towarzystwie Botanicznym obchodzili 50-lecie istnienia swego Oddziału, utworzonego w kilka zaledwie miesięcy od powstania Uniwersytetu Łódzkiego. Jednym z ostatnich akcentów obchodów jubileuszowych była uroczysta sesja, na której m.in. przedstawiono dorobek członków tego Oddziału [por. Jakubowska-Gabara, *Wiad. Bot.* **40**(3/4): 97–99].

Niedawno ukazały się drukiem, w specjalnym wydawnictwie PTB i Uniwersytetu Łódzkiego, materiały zaprezentowane na sesji jubileuszowej. Publikację zatytułowaną *50 lat Polskiego Towarzystwa Botanicznego na Ziemi Łódzkiej* (Łódź 1996) zredagowali Krystyna Czyżewska i Janusz Hereźniak. Na treść tej publikacji składają się artykuły kilku autorów. Rozpoczął ją M. Ławryniewicz artykułem o historii Polskiego Towarzystwa Botanicznego i jego znaczeniu na tle towarzystw naukowych w Polsce. Następny artykuł, napisany przez J. Jakubowską-Gabarę, charakteryzuje działalność Oddziału w okresie 50 lat. Dalsza część to

1. Franciszek X. Skupieński
1945 - 1961

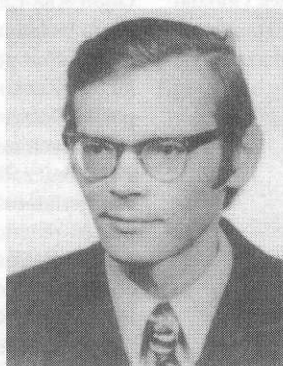
2. Waław Moycho
1961 - 1963

3. Jakub Mowszowicz
1963 - 1971

4. Waław Maciejewska-Potapczyk
1971 - 1976

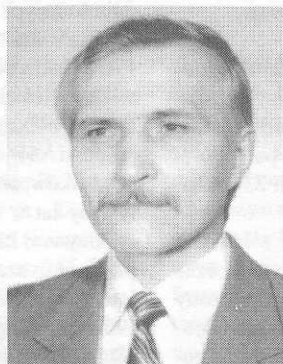
5. J. Stanisław Knypl
1976 - 1983

6. Maria Ławrynowicz
1983 - 1989

7. A. Urszula Warcholińska
1989 - 1992

8. Mirosław Godlewski
1992 - 1995

9. Janusz Hereźniak
od 1995

Fot. 1. Przewodniczący Oddziału Łódzkiego PTB.

Phot. 1. Presidents of the Łódź Division, Polish Botanical Society.

szczegółowe omówienia dokonań botaników łódzkich w kilku specjalnościach, autorstwa M. J. Olszewskiej, M. Kwiatkowskiej, J. S. Knypla, K. Czyżewskiej, E. Andrzejewskiej-Golec, W. Jaroniewskiego i J. Krzemińskiej-Fredy. Ostatni rozdział, przygotowany przez J. Hereźniaka, jest szczególnie zajmujący.

Zawarto w nim dokumentację fotograficzną złożoną ze 113 zdjęć, na których utrwalono różne wydarzenia z historii Oddziału. Tę „podróż sentymentalną” rozpoczynają fotografie dotychczasowych przewodniczących Oddziału (Fot. 1), a kończą zdjęcia z uroczystości jubileuszowych w grudniu 1995 r. Lektura tego rozdziału będzie z pewnością dla Czytelników bardzo interesująca, może nawet wzruszająca, bowiem przypomniano tu sylwetki znanych, zasłużonych botaników, wielu już, niestety, nieżyjących.

Ta starannie przygotowana, wartościowa publikacja, uzmysławia jak bardzo znaczące są osiągnięcia naukowe, organizacyjne oraz w zakresie popularyzacji wiedzy botanicznej członków Oddziału Łódzkiego PTB, przedstawia ważną rolę, jaką odgrywa Oddział w kraju, a także wkład, jaki wnieśli jego członkowie do botaniki europejskiej. Z pewnością jej ukazanie się przyczyni się do rozpowszechnienia wiedzy o bogatej historii Łódzkiego Oddziału PTB wśród botaników polskich, zwłaszcza młodszego pokolenia.

Stefania LOSTER

**SESJA NAUKOWA SEKCJI
PALEOBOTANICZNEJ PTB
ORAZ WYBORY ZARZĄDU SEKCJI
(WARSZAWA, 17 MAJA 1997)**

**Scientific Session of the Palaeobotanical Section of
the Polish Botanical Society and the election of a new
board (Warsaw, Poland, 17 May 1997)**

Sesja Naukowa Sekcji Paleobotanicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego odbyła się w Warszawie, w gościnnych progach Muzeum Ziemi Polskiej Akademii Nauk. W sesji wzięło udział 47 paleobotaników i palynologów z całej Polski, w tym 33 członków PTB.

Do programu zgłoszono 23 referaty, z których wygłoszono 22. Ze względu na liczne zgłoszenia czas poszczególnych wystąpień musiał zostać ograniczony do 15 minut, praktycznie nie było zatem czasu na dyskusję. Organizatorzy postanowili jednak zmieścić cały program w jednym dniu ze względów finansowych.

Sesję otworzyła dotychczasowa Przewodnicząca, doc. dr hab. E. Zastawniak. Przybyłych gości powitała w imieniu Dyrekcji Muzeum Ziemi PAN pani mgr Zofia Baranowska-Zarzycka. Potem zebrani uczcili minutą ciszy pamięć dwojga wybitnych paleobotaników, zmarłych w 1997 roku. Byli to doc. dr hab. Maria Reymanówna, emerytowany pracownik Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie, wybitny znawca flor mezozoiku, wieloletni sekretarz Sekcji

Paleobotanicznej PTB oraz prof. dr hab. Klemens Kępczyński, znakomity botanik, fitosocjolog i palinolog, związany z Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W pierwszej części Sesji przewodniczyła obradom dr Zofia Janczyk-Kopikowa. Pierwszą prelegentką była dr Krystyna Juchniewicz, która podsumowała 50 lat działalności Pracowni Paleobotanicznej Muzeum Ziemi PAN. Opracowanie to zostało przygotowane w związku z przypadającą w tym roku 75. rocznicą założenia Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Kolejne punkty programu obejmowały następujące komunikaty:

„Badania aeropalinologiczne w Trójmieście” (M. Góra; Kat. Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody UG), „Stan badań nad współczesnymi spektrami pyłkowymi osadów powierzchniowych południowego Bałtyku” (J. Zachowicz; PIG, Oddz. Geologii Morza, Sopot), „Dobowe wahania występowania ziarn pyłku wybranych taksonów” (I. Kasprzyk; Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie), „Badania aerobiologiczne pyłku roślin i zarodników grzybów na transekcje północ-południe w latach 1995–1996” (K. Szczepanek; Inst. Botaniki UJ), „Wstępne wyniki badań archeobotanicznych średniowiecznego Kołobrzegu” (M. Badura; Kat. Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody UG), „Badania archeobotaniczne w Elblągu (J. Jarońska; Kat. Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody UG)”, „Nowe dane o historii roślinności zapisanej w najmłodszych osadach biogenicznych z Pomorska” (I. Okuniewska-Nowaczyk; Inst. Archeologii i Etnologii PAN, Oddz. w Poznaniu), „Historia działalności człowieka w okolicach Giecza i jeziora Baba w świetle analizy pyłkowej” (K. Milecka; Inst. Badań Czwartorzędu UAM), „Zmiany szaty roślinnej pod wpływem czynników antropogenicznych w czasie ostatnich 4 tysięcy lat w okolicy Jeziora Klasztornego” (B. Norysiewicz; Inst. Geografii UMK), „Antropogeniczne przemiany szaty roślinnej w późnym holocenie w rejonie jeziora Oleczno na Pojezierzu Brodnickim” (A. Filbrandt-Czaja; Inst. Biologii i Ochrony Środowiska UMK), „Późnoglacialne zmiany roślinności w rejonie torfowisk Stare Biele (Puszcza Knyszyńska) i Żurawisko (Dolina Narwi)”, (M. Kupryjanowicz; Inst. Biologii UW, Filia Białystok).

Po przerwie przewodniczył Sesji prof. dr hab. L. Stuchlik. Przystąpiono do wyborów przedstawiciela polskich palinologów do Międzynarodowej Federacji Towarzystw Palinologicznych oraz do wyborów nowego Zarządu Sekcji. Pani prof. dr hab. A. Sadowskiej serdecznie podziękowano za wieloletnie reprezentowanie polskich palinologów w Federacji, po

czym zgłoszono na tę funkcję kandydaturę dr D. Naplecki. Kandydatura ta przeszła jednogłośnie.

Przed przystąpieniem do wyborów Zarządu Sekcji powołano Komisję Matkę w składzie dr T. Kuszell, prof. dr hab. K. Mamakowa i dr M. Ziemińska-Tworzydło (przewodnicząca) oraz Komisję Skrutacyjną (mgr W. Granoszewski, prof. dr hab. M. Latałowa, prof. dr hab. K. Szczepanek). Dotychczasowa przewodnicząca Sekcji, doc. dr hab. E. Zastawniak, krótko streściła działalność Zarządu w ostatnich latach. Zebrani udzielili absolutorium ustępującemu Zarządowi.

W wyniku tajnego głosowania wybrano Zarząd Sekcji Paleobotanicznej na następną kadencję. W skład zarządu weszły wszystkie trzy osoby z poprzedniej kadencji, to znaczy dr A. Kohlman-Adamska, mgr G. Worobiec i doc. dr hab. E. Zastawniak.

Po zakończeniu wyborów powrócono do realizacji naukowego programu Sesji. Kolejne wystąpienia poświęcone były następującym zagadnieniom: „Wstępne wyniki analizy palinologicznej osadów wytopiska „Juszki” koło Kościerzyny” (G. Miotk-Szpi-ganowicz; Kat. Geomorfologii i Geologii Czwartorzędu UG), „Warstwy jejkowickie w rejonie rybnickim GZW – wnioski z badań palinologicznych i palinofaj-calnych” (M. Oliwkiewicz-Miklasinśka; Inst. Nauk Geologicznych PAN, Kraków), „Sukcesja pyłkowa w profilu Obrzynowo – eemskie facje morskie i lądowe” (Z. Janczyk-Kopikowa; PIG, Warszawa), „Profil osadów eemskich z rejonu Góry w świetle wstępnej analizy palinologicznej” (M. Malkiewicz; Inst. Nauk Geologicznych UW), „Plejstoceny i holoceny makroszczątki roślinne na Oporowie we Wrocławiu” (W. Pyszyński; Inst. Botaniki UW), „Zbiorowiska roślinne neogenu okolic Konina” (M. Ziemińska-Tworzydło; Wydz. Geologii UW, i A. Kohlman-Adamska; Muzeum Ziemi PAN), „Nowe dane palinologiczne o morskich utworach miocenu w zapadli-sku przedkarpackim” (A. Sadowska; Inst. Nauk Geo-logicznych UW), „Nowe znaleziska szczątków typu *Calamariophyllum* Hirmer w osadach karbońskich Dolnego Śląska” (komunikat na podstawie materia-łów zmarłego Eufrozyna Sagana z Wałbrzycha przy-gotował B. Brzyski, AGH), „Epidermy kordaitów w węglu kamiennym z Górnos Śląskiego Zagłębia Wę-glowego, górny karbon” (S. Florjan; AGH), „Moje spo-tkania z przyrodą południowo-wschodnich stanów USA” (H. Winter; PIG, Warszawa).

Dzięki temu, że Sesja odbywała się w Muzeum Ziemi, przybyli goście mieli dobrą sposobność obej-rzenia trzech aktualnie prezentowanych w Muzeum wystaw. Pierwsza z nich pt. „Impresje Geologiczne”

mogła być przygotowana dzięki współpracy z Muze-um Przyrodniczym w Lipsku, skąd pochodzą intere-sujące eksponaty związane z terenem północno-za-chodniej Saksonii. Druga wystawa pt. „Korona Hima-lajów” autorstwa Krzysztofa Wielickiego, wybitnego polskiego alpinisty, prezentuje fotografie wykonane w Himalajach głównie w roku 1996, kiedy autor zdo-był, jako piąty człowiek na świecie, koronę Hima-lajów. Trzecia wystawa w sali obrad naukowych Muze-um Ziemi jest również wystawą fotograficzną. Zatytu-łowana „Mikroświaty” prezentuje fotografie różnych obiektów świata organicznego i nieorganicznego, wy-konane spod mikroskopu przez Zdzisława Wyleżyń-skiego, członka niedawno powstałego Polskiego To-warzystwa Fotografików Przyrodników.

Naukowy program Sesji mógł zostać w pełni zre-alizowany przede wszystkim dzięki doskonałej orga-nizacji, którą mamy do zawdzięczenia Dyrekcji oraz Koleżankom i Kolegom z Muzeum Ziemi PAN, a zwłaszcza z Pracowni Paleobotanicznej. Towarzyszy-ła nam bardzo gościnna i serdeczna atmosfera, jak za-wsze w Muzeum Ziemi PAN w Warszawie.

Ewa ZASTAWNIAK

„CZWARTKI BOTANICZNE” KRAKOWSKIEGO ODDZIAŁU PTB W KWIETNIU I MAJU 1997 R.

„Botanical Thursdays” in the Cracow Division of the
Polish Botanical Society, in April and May 1997

Pierwszy czwartek botaniczny kwietnia '97 r. wy-pełnił referat mgra Grzegorza Worobca (Instytut Bo-taniki PAN, Kraków) „Neogeńska flora liściowa ze stanowiska Stawek 1A Kopalni Węgla Kamiennego Bełchatów”. W następnym tygodniu (10.04) prof dr. hab. Kazimierz Szczepanek przedstawił „Badania nad zawartością pyłku i zarodników roślin w powietrzu (monitoring aerobiologiczny w latach 1995–1996)” oraz mgr Idalia Kasprzyk wygłosiła referat „Dobowe wahania pyłku wybranych taksonów w pięciu pun-ktach środkowej i południowej Polski w latach 1995–1996”. Dr hab. Ryszard Popek z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie zapoznał słuchaczy z te-matem „Badania nad taksonomią rodzaju *Rosa* L. w Polsce i innych krajach europejskich”. W następnym tygodniu Oddział Krakowski PTB gościł dr Cezarego Domańskiego z Instytut Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, który wygłosił referat „Słowo o hrabim Leszczycu-Sumińskim”, poświęco-ny odkrywcy pokolenia płciowego u paprotników. Po dwutygodniowej przerwie, 15 maja, prof. dr hab. Kry-

styna Wasylikowa zreferowała wyniki badań archeologicznego stanowiska w Nabta Playa „Paleoetnobotanika stanowiska zbieracko-łowieckiego sprzed 8 tysięcy lat w południowym Egipcie”. Posiedzenia czwartkowe w drugim kwartale zamknął 22 maja mgr Janusz Guzik referatami: „Chorologia flory Krakowa: flora synantropijna w latach 1981–1996” i „Nowi przybysze w naszym mieście”.

Józef MITKA

VARIA

POWÓDŹ W OGRODZIE ROŚLIN LECZNICZYCH AKADEMII MEDYCZNEJ WE WROCŁAWIU

Flood at the Medicinal Plants Garden, Medical
Academy, Wrocław

Powódź, jaka nawiedziła południowo-zachodnie obszary Polski, dotknęła także teren Ogrodu Roślin Lecznich. W dniu 12 lipca 1997 r. woda wdarła się z koryta Starej Odry i zalała całą powierzchnię Ogrodu. Poziom wody wahał się tu od 0,8 do 2,5 m. Na jednym z budynków istnieje tabliczka upamiętniająca powódź, jaka nawiedziła te tereny w r. 1903. Wskazuje ona na głębokość wody w tym miejscu 1,1 m. W owych czasach Stara Odra nie była obwałowana i dopiero tamta powódź spowodowała wybudowanie wałów odrzańskich, zabezpieczających prawobrzeżne dzielnice Wrocławia: Zacisze i Zalesie. W bieżącym roku głębokość wody w miejscu tablicy dawnego pomiaru wyniosła 1,70 m.

Woda stagnowała na terenie Ogrodu od 6 do 12 dni. Po tym czasie woda się wycofała odsłaniając obrzązki i szkody. Całkowicie zalane zostały pomieszczenia piwniczne w budynkach znajdujących się na terenie Ogrodu, a na parterze – woda sięgała 160 cm. Zalane były także szklarnie i pomieszczenia gospodarcze.

Stan roślin był bardzo różny. Wszystkie terofity zginęły. Części nadziemne geofitów przybrały barwę brunatną i po niedługim czasie – zginęły. Podobnie wyglądały kryptofity i hemikryptofity. Liście chamefitów zabarwiły się na brunatno. Na fanerofitach było widać wyraźnie ślady poziomu wody – pozostał popielaty muł. Natomiast części nie zalane miały normalny wygląd.

Po trzech miesiącach można było już stwierdzić, które rośliny wyginęły, a które mają szansę odzyskać.

Należało oczekiwać, że padające deszcze spłuczają przede wszystkim muł z liści i pni fanerofitów. Okazało się, że postępuje to bardzo wolno i w dalszym ciągu widać jak wysoko sięgała woda. Trawniki w większości nie ucierpiały, dziwnie zachowały się tylko w najniższym miejscu Ogrodu. W miejscu tym woda ustąpiła po 12 dniach, a po dalszych 3 dniach nastąpiło ponowne zalanie wodą podsiąkową. Woda ustąpiła z obszaru Ogrodu 30 lipca czyli po 20 dniach. Trawnik w tym najniższym miejscu uległ całkowitemu zniszczeniu. Martwe rośliny (nekromasa) przybrały barwę popielatą. Po 20 dniach można było zaobserwować początek procesu sukcesji roślinności. Rozpoczęła ją *Lysimachia nummularia*. Po dalszych 5 dniach pojawił się pięciornik *Potentilla reptans*. Oba te gatunki nie występowały w tym miejscu w większej ilości przed powodzią, ale rosły w innych miejscach Ogrodu.

Reakcja poszczególnych gatunków na zalanie była różna i zmienna w czasie. Wśród anomalii można było odnotować np. kwitnienie *Prunus padus*, ale tylko tej części, która była pod wodą. Podobnie zachowała się *Caragana arborescens*.

Obserwacje nad zachowaniem się wszystkich roślin z terenu Ogrodu Roślin Lecznich są w toku.

Eugeniusz KUŹNIEWSKI

ROŚLINY BOGÓW, HEROSÓW I ŚWIĘTYCH (ZAWARTE W VASCULAR PLANTS OF POLAND. A CHECKLIST)

Plants of gods, heroes and saints (included in
Vascular plants of Poland. A checklist)

Wiele nazw roślin użytych przez Karola Linneusza w *Species plantarum* ma bardzo długą historię. Najstarsze z nich używane były najpierw jako nazwy ludowe na terenach zamieszkałych przez starożytnych Greków, a następnie zanotowane zostały przez filozofów i lekarzy. W ciągu następnych wieków cytowane były w rozmaitych dziełach filozoficznych, medycznych i botanicznych, z których zaczerpnął je Linneusz. Wśród nazw niektóre nawiązują do imienia boga, herosa lub świętego. Sprawą filologów jest określenie źródłosłowa i znaczenia poszczególnych terminów (np. czy nazwa *Artemisia* pochodzi od greckiego 'artemes' (świeżość, zdrowie) z powodu uzdrawiającego działania rośliny [4: 19]), oraz rozstrzygnięcie kwestii pierwszeństwa, czyli czy roślina została nazwana na cześć boga lub herosa, czy też bóg od rośliny. Po przejrzaniu *Vascular plants of Poland. A checklist* [5] stwierdziłem, że w tym wykazie znalazła się grupa nazw związanych z różnymi kultami religij-

nymi. W zdecydowanej większości są to nazwy rodzajów. Niniejsze zestawienie ma na celu zwrócenie jedynie uwagi na istnienie takiej grupy i, z pewnością, nie wyczerpuje zagadnienia, tym bardziej, że autorzy przeglądniętych i cytowanych w spisie literatury prac nie byli zgodni co do pochodzenia niektórych nazw roślin, podając wykluczające się wzajemnie wyjaśnienia. Ponadto przytaczam w poniższej liście etymologię wiążącą się z bohaterami rozmaitych wierzeń; pominąłem tu całkowicie inne możliwe i istniejące interpretacje.

W dalszej części artykułu często powołuję się na kilku starożytnych filozofów i lekarzy, którzy zanotowali nazwy roślin, czasem nawet próbowali objaśniać ich pochodzenie. Byli to:

Dioskorides (urodzony przed 50 r. n.e., zmarł w 70 r. n.e.), grecki lekarz i botanik w armii rzymskiej za czasów cesarza Nerona. Jego główne dzieło botaniczne to *Materia Medica* (tytuł przekładu łacińskiego).

Galen (Galenus Claudius, 131–201 r. n.e.), grecki lekarz i botanik cesarza Marka Aureliusza. O roślinach traktuje jego dzieło *Simplicia* (tytuł przekładu łacińskiego).

Pliniusz Starszy (Caius Plinius Secundus Maior, 23–79 r. n.e.), autor *Naturalis historia* – wielkiej encyklopedii w 37 księgach, z których 12–27 poświęcone są roślinom.

Teofrast z Eresos (ok. 371 – ok. 287 r. p.n.e.), uczeń Arystotelesa, filozof, pierwszy botanik (stworzył botanikę – naukową wiedzę o roślinach). Nazwy roślin zawarte są w dziele *Historia plantarum* (tytuł przekładu łacińskiego).

NAZWY ROŚLIN

Achillea L. – Achilles, syn Peleusa, władcy Ftyi (Tesalia), i nereidy Tetydy, uczeń centaura Chejrona; wykąpany w wodach Styksu przez matkę zyskał nieśmiertelność [6: 15]. Użył po raz pierwszy przedstawiciela tego rodzaju do leczenia [1, 7: 5, 8: 25]. Nazwa wymieniona przez Pliniusza Starszego [4: 2].

Actaea L. – K. Linneusz nazwał roślinę na cześć Akteona [4: 5]. Akteon, syn Aristajosa, był zapamiętałym myśliwym spędzającym całe dnie na łowach z ogarami. Pewnego razu stał oparty o skałę w pobliżu rzeki Orchomenos, gdy wtem dostrzegł Artemidę kąpiącą się w pobliskim strumieniu. Zamiast zamknąć oczy i odejść, pozostał na miejscu i nadal się przyglądał. Artemida obawiając się, że Akteon będzie przechwalał się przed swoimi kompanami, że ukazała mu się naga, przemieniła go w jelenia i poszczuła go jego własną sforą złożoną z 50 psów, które rozszarpały go

na kawałki [2: 87]. Owe psy wyobrażają 50 dni, kiedy to roślina, której Akteon jest symbolem, całkowicie zamiera [10: 25]. W średniowieczu – ziele św. Krzysztofa [4: 5], patrona podróżnych, strzegącego ponadto przed wodą, burzą, śnieżycą, zarazą i nagłą śmiercią [3: 86–87].

Adonis L. – Adonis, bóstwo pochodzenia fenickiego lub syryjskiego. Miał być synem króla Asyrii Tejasa (lub króla Byblos, Fojniksa) i jego córki, Smyrny, albo też synem króla Cypru Kirynasa i jego córki, Myrry. Adonis był znakomitym myśliwym. Zagniewana na niego Artemida nastąpiła dzika, który podczas polowania w górach Libanu śmiertelnie go zranił. Na prośbę Afrodyty Zeus wyraził zgodę, aby Adonis spędzał z nią wiosnę i lato na ziemi, ale jesienią musiał powracać do świata zmarłych. Był więc, podobnie jak Persefona, symbolem zamierającej i odnawiającej się roślinności. Na jego cześć kobiety wiosną obchodziły święto, podczas którego w naczyniach lub skrzynkach sadziły nasiona, które zraszały ciepłą wodą, by szybko rosły – były to tzw. ogródki Adonisa [6: 17–18]. Według legendy *Adonis* miał wyrosnąć z krwi Adonisa zranionego przez knura [7: 13]. Według innej legendy *Adonis* jest Adonisem po śmierci przemienionym przez Afrodytę [4: 5–6, 8: 26]. Nazwa notowana już w starożytności.

Andromeda L. – mityczna dziewica, córka Keфеusa i Kasjopei, pary królewskiej z Etiopii. Przywiązana do skały na pożarcie morskiemu potworowi Perseusz uwolnił, by następnie poślubić [4: 15, 7: 33]. Nazwa nadana przez Linneusza.

Anemone L. – nazwa wprawdzie pochodzi od greckiego 'anemos' = wiatr, jednakże starożytna legenda wiąże powstanie tych roślin ze stokami Olimpu, siedziby bogów [4: 15, 8: 29].

Angelica L. – na cześć anioła [4: 16], ze względu na „anielską”, czyli wielką skuteczność [7: 35, 8: 29]. Nazwa średniowieczna.

Artemisia L. – Artemida, jedna z najważniejszych bogiń greckich. Nigdy nie miała ani męża, ani męskiego partnera, pozostała wiecznie młodą dziewczyną, związaną przede wszystkim z dziką przyrodą. Na jej związek ze światem roślin wskazują przydomki, m. in. Dafnaja („Laurowa”) i Kedratis („Cedrowa”). Jako pierwsza miała znaleźć i zastosować przeciw kobiecym dolegliwościom pewną roślinę nazwaną od jej imienia *Artemisia* [4: 19, 7: 49]. Nazwa używana od starożytności: Pliniusz Starszy, Dioskorides i Galen odnotowują lecznicze zastosowanie tej rośliny [4: 19]. W średniowieczu nazywana zieleń św. Jana, ponieważ roślina zrywana w dniu św. Jana miała największą moc [4: 20].

Fot. 1. Św. Kunegunda – fragment nagrobka cesarza Henryka II i jego żony św. Kunegundy w katedrze w Bambergu.

Phot. 1. St. Kunigunde – part of tomb of emperor Henry II and his wife St. Kunigunde, cathedral in Bamberg.

Asclepias L. – ze względu na lecznicze właściwości nazwany na cześć Asklepiosa, greckiego herosa i patrona medycyny [7: 51, 8: 31]. Asklepios był synem Apollona i Koronis, córki króla tesalskiego Flegyasa. Jego wychowaniem, podobnie jak Achillesa, zajmował się centaur Chejron, który nauczył go sztuki lekarskiej [6: 51]. Ponieważ ośmielił się wskrzesić zmarłego człowieka odbierając w ten sposób poddanego Hadesowi, został zabity piorunem przez Zeusa [2: 82], by z kolei samemu zostać przez niego wskrzeszonym [2: 159]. Nazwa znana już Pliniuszowi Starszemu.

Atropa L. – nazwana od imienia Atropos – jednej z Mojr [1]. W mitologii greckiej Mojr – 3 córki Nocy lub Zeusa i Temidy – były boginiami przeznaczenia i losu każdego człowieka. Atropos („Nieodwracalna”) przecinała nić ludzkiego życia w chwili śmierci [6: 269].

Barbarea R. Br. – nazwana ku czci św. Barbary, patronki artylerzystów i górników [3: 31]. Roślinę tę używano do przykładania na rany [4: 26, 7: 67, 8: 33]. Nazwa średniowieczna.

Carya L. – Karia, córka Diopna, króla Lakonii, była ukochaną Dionizosa, lecz zmarła nagle w Karii i została przez swego kochanka zamieniona w drzewo orzecha *Juglans* [2: 252, 8: 37].

Centaurea L. – rośliną należącą do tego rodzaju centaur Chejron miał leczyć sobie ranę w nodze zadaną strzałą Heraklesa [7: 120, 8: 38]. Nazwa zanotowana przez Pliniusza Starszego [4: 39].

Chenopodium bonus-Henricus L. – nazwa na cześć Dobrego Henryka. Henryki były to koboldy, których gęsie nóżki podobne były do liści *Chenopodium*. Gatunek nazwany od imienia Dobrego Henryka, króla koboldów, z powodu swej siły leczniczej, jaką posiada przeciw gnijącym ranom [4: 43].

Circaea L. – nazwana na cześć czarodziejki Kirke, żony króla Sarmatów, którego otruła [10: 167], mieszkającej na cmentarnej wyspie Ajaji leżącej na Adriatyku niedaleko ujścia Padu [2: 145]. Kirke miała znać się na roślinach trujących [8: 40]. Owoce *Circaea* pokryte hakowatymi kolcami przyczepiają się do ubrania, podobnie jak Kirke dzięki swym czarom [7: 139]. Roślinie przypisywano wielką moc i używano przeciw czarom [4: 46].

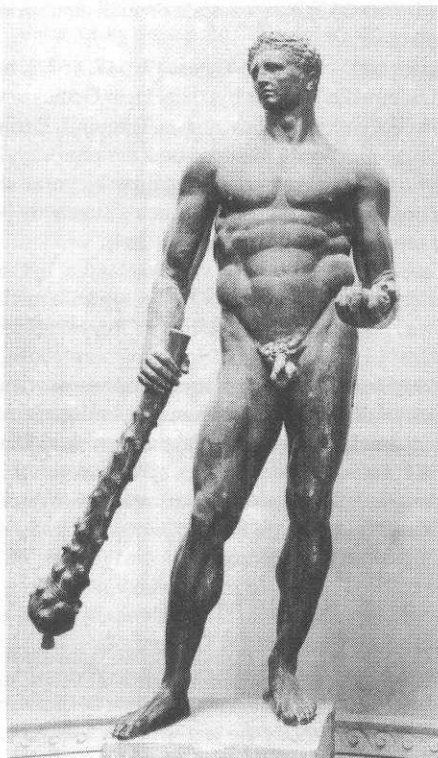
Coix lacryma-jobi L. – Job (Hiob), postać biblijna, wzór heroicznego znoszenia niezasłużonych nieszczęść [6: 175–176].

Daphne L. – grecka nimfa [8: 44], córka Gai, bogini Matki-Ziemi, i Penejosa, boga tesalskiej rzeki, lub Ladona, boga arkadyjskiej rzeki. Uciekając przed zakochanym w niej Apollonem, poprosiła swego ojca o ratunek, a ten zmienił ją w drzewo wawrzynu [6: 104]. Nazwa zanotowana przez Dioskoridesa [4: 57].

Dryas L. – rodzaj nazwany od Driad, nimf zamieszkujących drzewa i lasy (np. Eurydyka, Figalia) [6: 286]. Liście *Dryas octopetala* L. przypominają liście starych dębów. Linneusz opisując rodzaj na podstawie okazu ze Szkocji, przyjął, zgodnie ze zwyczajem szkockich klanów, tę roślinę za herb rodowy Driad i od ich imienia nadał jej nazwę [7: 201, 8: 46].

Euonymus L. – Euonyma była matką Furii [9: 1406] rzymskich duchów podziemia, utożsamianych następnie z greckimi boginiami zemsty – Eryniami [6: 134]. Nazwa zanotowana przez Teofrasta i Pliniusza Starszego [4: 69].

Eupatorium L. – Nazwa jest wynikiem pomyłki Awicenny (Ibn Sina, 980–1037), który sądził, że tę roślinę, a nie *Agrimonia eupatoria* L. użył król Mitrydates VI Eupator (ok. 132–63 r. p.n.e., panował od ok.

Fot. 2. Herakles – rzeźba, brąz; Palazzo dei Conservatori, Rzym.

Phot. 2. Heracles – bronze statue; Palazzo dei Conservatori, Rome.

111 r. p.n.e.) jako antidotum na truciznę [4: 68]. Nazwa nadana przez K. Linneusza za Awicenną [7: 229–230]. W średniowieczu roślina nazywana była zieleń św. Kunegundy i używano jej przeciw chorobom dzieci, ponieważ św. Kunegunda (Fot. 1.) była patronką dzieci strzegącą je w niebezpieczeństwie [4: 68].

Helenium L. – na cześć Heleny [7: 277, 8: 53], słynnej z urody córki Ledy i Zeusa. Helena była małżonką Menelaosa, króla Sparty, porwaną przez królewicza trojańskiego Parysa. To o nią Grecy przez 10 lat walczyli pod Troją [6: 169].

Heracleum L. – roślina poświęcona Heraklesowi [4: 81, 7: 281, 8: 53]. Herakles (Fot. 2.) był najsłynniejszym herosem greckim, synem Zeusa i Alkmeny, żony króla Teb Amfitriona [6: 171–172].

Hyacinthus L. – Hiacynt, Hyakintos – w mitologii greckiej synący z urody młodzieniec, syn Amyklesa i Diomedey. Był ulubieńcem i towarzyszem Apollona. Pewnego razu, gdy obaj rzucali dyskiem, Zefir zmie-

nił kierunek jego lotu podczas rzutu Apollona i dysk trafił Hiacynta w głowę, zabijając go na miejscu [6: 182, 7: 293]. Po śmierci Hiacynt zmienił się w kwiat *Hyacinthus* [8: 54]. Według innej legendy roślina miała wyrosnąć z krwi zabitego Hiacynta [4: 87].

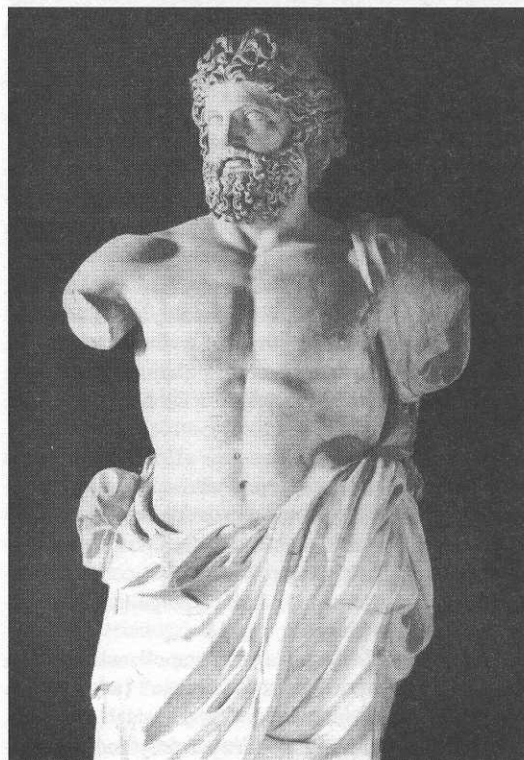
Inula L. – starożytna nazwa pochodząca od 'Helenium' [7: 302, 8: 55].

Iris L. – Iris, córka Taumasa i Elektry. Pełniła funkcje posłańca, przekazując polecenia bogów. Uosabiała też tęczę [6: 194, 8: 55].

Jovibarba Opiz – nazwana na cześć Jowisza (ryc. 3.), a raczej jego włnistej brody [1: 69]. Nazwa odnotowana już przez Pliniusza Starszego.

Juglans L. – drzewo z powodu jego piękna było poświęcone Jowiszowi (Fot. 3.), najwyższemu bogowi panteonu rzymskiego [4: 93]

Narcissus L. – Narcyz – syn Cefisusa i Liriopie, młodzieniec niezwyklej urody, który zakochawszy się w swym odbiciu dostrzeżonym w wodzie fontanny sechł z miłości, aż zmienił się w roślinę *Narcissus* [4: 120, 8: 63]

Fot. 3. Jowisz; Luwr, Paryż.

Phot. 3. Jupiter; Louvre, Paris.

Nymphaea L. – na cześć Nimf [8: 64]. Nimfy w religii greckiej były młodymi boginkami niższego rzędu. Były bóstwami przyrody i jej życiodajnych sił. Zamieszkiwały lasy, pola, wody i opiekowały się swoim miejscem. Były istotami śmiertelnymi, ale długowiecznymi i zawsze młodymi. Ponieważ były bardzo piękne, często stawały się kochankami bogów. Można je podzielić na kilka grup w zależności od miejsca ich zamieszkiwania, np.: driady (drzewa i lasy), meliady (jesiony), hamadriady (np. Titorea, w poszczególnych drzewach) [6: 286]. Nazwa notowana już przez Pliniusza Starszego [4: 123].

Osmunda L. – Osmunder – jedno z imion Thora [7: 409, 8: 65], potężnego, rudowłosego boga burzy i płodności północnych Germanów. Thor był obrońcą bogów i ludzi, pogromcą olbrzymów, starym, dobrodusznym, tęgim piwoszem i żarłokiem, o imponującej muskulaturze, ale niezbyt lotnym umyśle [6: 375].

Paonia L. – Paeon był legendarnym lekarzem greckim, który jako pierwszy miał użyć tę roślinę w medycynie [4: 130, 7: 414, 8: 65]. Nazwa notowana już przez Pliniusza Starszego.

Paris L. – Parys, syn Priama, króla Troi, miał rozstrzygnąć spór między Herą, Ateną a Afrodytą [1 179].

Parnassia L. – według legendy rośliny te miały pojawić się na stokach Parnasu [4: 132, 7: 418, 8: 65]. Nazwa notowana już przez Dioskoridesa.

Persea Gaertn. – nazwa nadana prawdopodobnie na cześć Perseusza, jednego z najbardziej znanych herosów, znana już Teofrastowi i Pliniuszowi Starszemu [4: 134, 7: 428, 8: 66].

Silene L. – Sylen, syn Hermesa lub bożka Pana, wychowawca Dionizosa. Był jowialnym, rozpustnym starcem, wyjątkowo szpetnym, o wydatnym brzuchu. Ten leśny bożek, bez przerwy pijany, roześmiany i rozśpiewany, należał do orszaku Dionizosa [4: 166, 10: 280].

Specularia speculum-veneris (L.) DC. – Wenus była przez długi czas czczona jako opiekunka roślinności i ogrodów, by następnie stać się boginią miłości i piękności i opiekunką Rzymian. 1 kwietnia Rzymianki obchodziły święto Venus Verticordia („Wenus Kierującej Sercami”), która strzegła je przez występną miłością [6: 404].

Stipa joannis Čelak. s. s. – stara czeska ludowa nazwa tej rośliny to „vousy sv. Ivana” (wasy, broda św. Jana, prawdopodobnie, Chrzciela) [11: 178]. Nazwa ta jest jednym z nielicznych przykładów wpływu ludowego nazewnictwa na botaniczne łacińskie nazwy roślin.

Syringa L. – w mitologii greckiej imię jednej z

nimf [1: 356–357], która została przemieniona w sitowie lub trzcinę.

Tagetes L. – na cześć Tagesa [7: 547, 8: 77], boga w religii etruskiej. Tages był dzieckiem Geniusza wyoranym z ziemi w okolicy miasta Tarquinii. Posiadał on od razu niezwykłą mądrość oraz dar proroczy. Nauczył Etrusków zasad sztuki wróżbiarskiej oraz składania bogom ofiar. Jego spisane nauki stanowiły podstawę etruskiego wróżbiarstwa [6: 364].

Teucrium L. – Teukros, syn Skamandra, był założycielem Troi [2: 523, 10: 292], według mitu miał zastosować jako pierwszy tę roślinę do leczenia [7: 553, 8: 77].

Verbascum L. – dziewanna. Dziewanna, wspomniana w „Kronice” J. Długosza, była domniemaną boginią słowiańską odpowiadającą rzymskiej Dianie [6: 120].

Veronica L. – nazwana na cześć św. Weroniki (1445–1497) [4: 186, 8: 80].

LITERATURA

- [1] GENAUST H. 1976. Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen. Birkhäuser Verlag, Basel – Stuttgart, ss. 390.
- [2] GRAVES R. 1992. Mity greckie. PIW, Warszawa, ss. 656.
- [3] FARMER D. H. 1988. The Oxford dictionary of saints. Wyd. II, University Press, Oxford – New York, ss. 478.
- [4] KANNGIESSER F. 1908. Die Etymologie der Phanerogamennomenclatur. Eine Erklärung der wissenschaftlichen, der deutschen, französischen, englischen und holländischen Pflanzennamen. F. von Zezschwitz, Gera, ss. XII, 191.
- [5] MIREK Z., PIEKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 1995. Vascular plants of Poland. A Checklist. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski. *Polish Botanical Studies, Guidebook Series* 15: 1–303.
- [6] PASEK Z. (red.) 1996. Bogowie, demony, herosi – leksykon. Wydawnictwo Znak, Kraków, ss. 452.
- [7] PAXTON J. 1868. Botanical dictionary comprising the names, history, and culture of all plants known in Britain [...]. Wydanie uzupełnione i poprawione przez S. Heremana. Bradbury, Evans & Co., London, ss. XII, 623.
- [8] PLOWDEN C. C. 1972. A manual of plant names. Wydanie trzecie. George Allen & Unwin Ltd. London, ss. 260.
- [9] ROSCHER W. H. (red.). 1884–1890. Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie. Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig. T. 1(1): 1406.
- [10] SCHMIDT J. 1994. Słownik mitologii greckiej i rzymskiej. Wydawnictwo „Książnica” Katowice, ss. 342.

- [11] ŠMID M. 1987. Průvodce odbornými názvy rostlin. Latinsko-český slovník. Zo ČZS Alpinky. Plzeň, ss. 352.

Piotr KÖHLER

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

23. Antoni REHMAN

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – 13 V 1840 Kraków – 13 I 1917 Lwów.
2. Rodzina – syn Anny z Piotrowskich i Józefa, mistrza kominiarskiego. Pochodził ze spolonizowanej rodziny niemieckiej, przybyłej do Krakowa z Opawy na początku XIX w. Obok oryginalnej formy nazwiska („Rehmann”), Antoni Rehman używał często formy spolszczonej („Rehman”), taką też pisownię przyjęli jego polscy biografowie.
3. Wykształcenie – po ukończeniu Gimnazjum św. Anny (Nowodworskiego) w Krakowie (1852–1860), studiował nauki przyrodnicze na Wydziale Filozoficznym UJ (1860–1863). Był uczniem Józefa Warszawicza (1812–1866) – ogrodnika krakowskiego Ogródu Botanicznego, podróżnika i zbieracza roślin w Ameryce Południowej i Środkowej, Franciszka Herbicha (1791–1865) – florysty, oraz Ignacego Rafała Czerwiakowskiego (1808–1882) – profesora katedry botaniki UJ, współzałożyciela Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego.
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – doktorat filozofii w UJ (1865) uzyskał na podstawie pracy „O życiu roślin słów kilka” (npbl., rękopis zachowany w Archiwum UJ, sygn. WF II 478). Habilitacja w UJ (1868), na podstawie pracy („O utworach żywicznych drzew szyszkowych”, druk.: *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* 39, 3 (16) (1870): 147–197), wykonanej w Uniwersytecie w Monachium pod kierunkiem Karola Naegелеgo (1817–1891) – klasyka anatomii roślin.
5. Przebieg pracy zawodowej – asystent katedry botaniki (1863–1867), docent prywatny (1868–1880, z przerwami na podróże) Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesor geografii Uniwersytetu Lwowskiego (1882–1910).
6. Podróże naukowe – w semestrze zimowym roku akademickiego 1886/1867 r. przebywał w Uniwersytecie w Monachium, gdzie prowadził badania anatomiczne pod kierunkiem Karola Naegелеgo. W 1880 r. udał się do Włoch, prowadząc badania geologiczne obszarów wulkanicznych

na zachód od Neapolu. W 1881 r., po uzyskaniu stypendium rządowego na uzupełniające studia z zakresu geografii, przebywał na uniwersytecie w Bonn (słuchał wykładów sławnego geografa Ferdynanda Richthofena) i w Wiedniu (uczęszczał m. in. na zajęcia klimatologa Juliusza Hanna i geologa Edwarda Suessa). Obok powyższych wyjazdów, bardzo ważnym rozdziałem biografii Rehmana były jego podróże eksploracyjne po Europie, Azji i Afryce, odbywane samotnie, w trudnych, pionierskich warunkach, często w obszarach bardzo słabo zbadanych przez Europejczyków. W czasie ekspedycji zbierał rośliny oraz prowadził kompleksowe badania środowiska przyrodniczego. Jego najwcześniejsze wyjazdy (1865 r.), finansowane częściowo przez Komisję Fizjograficzną AU, a po części przez Włodzimierza Dzieduszyckiego, prowadziły przez słabo zbadane florystycznie Karpaty Wschodnie oraz Podole i Pokucie. W 1868 r. przedsięwziął pierwszą dalszą wyprawę do południowo-zachodniej Rosji – na obszary Bessarabii, Podola i Guberni Chersońskiej. W latach (1870–1872) przeszedł całe pasmo Karpat, od granicy śląskiej po Siedmiogród. W 1873 r. podróżował po Kaukazie,

gdzie zdobył szczyt Kazbek (5047m), jako jeden z pierwszych Europejczyków. W 1874 r. przeszedł pieszko południowe wybrzeże Krymu, zdobywając m. in. szczyt Czatyrdach. Rośliny zebrane w tych regionach wysłał szwajcarskiemu botanikowi Edmundowi Boissierowi, który finansował częściowo jego wyprawę w głąb Rosji. Materiały zebrane przez Rehmana Boissier uwzględnił w pracy „Flora orientalis” (1867–1884, supl. 1888). Największy rozgłos przyniosły Rehmanowi dwie wyprawy do południowej Afryki. W czasie pierwszej z nich (1875–1877) przebył szlak wiodący od Przylądka Dobrej Nadziei, poprzez pustynie Karoo, Kalahari, Góry Smocze i Natal do Durbanu. W czasie drugiej ekspedycji (1879–1880) zwiedził Natal i mało wówczas znaną północno-wschodnią część Transwalu. Po powrocie do Europy odwiedził Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew (1877), w celu oznaczenia części afrykańskich zbiorów roślin. W okresie profesury w Uniwersytecie Lwowskim, podróżował głównie po ziemiach polskich i krajach ościennych, prowadząc badania nad geografią fizyczną Polski. Wyjeżdżał wówczas m. in. w Karpaty, na Litwę, Żmudź, do Finlandii.

- 7a. Zakres badań botanicznych – florystyka, systematyka roślin naczyniowych, porostów i mszaków, geografia roślin, geografia fizyczna.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych, miejsce opublikowania pełnej bibliografii, wykaz najważniejszych prac – ok. 90. Bibliografia: Olszewicz W. 1972: Antoni Rehman 1840–1917 (Szkic biograficzno – bibliograficzny). *Stud. Mater. Dziej. Nauki*, Ser. C, 16: 65–69. Ważniejsze prace: 1. O mchach i wątrobowcach Galicyi Zachodniej i stosunku ich do ogółu roślinności. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* 31 (1864) 3 (8): 257–312, tabl. I; 2. O formacjach roślinnych w Galicyi. a. Obwód Żółkiewski. *Spraw. Komis. Fizjogr.* 4(1870): (186) – (235); 3. O formacjach roślinnych w Galicyi. b. Obwód Złoczowski. *Spraw. Komis. Fizjogr.* 5(1871): (105) – (131); 4. Einige Notizen über die Vegetation der nördlichen Gestade des Schwarzen Meeres. *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn* 10(1872), odb. s. 3–84, tabl. I – II.; Ueber die Vegetations-Formationen der taurischen Halbinsel und ihre klimatischen Bedingungen. *Verhandlungen der Kaiserlich-Königlichen Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien* 1875: 373–410; 5. Geo-botanische Stosunki południowej Afryki. *Pamiętn. Akad. Umiejętn.*, Wyd.

Mat-Przyrodn. 5 (1880): 28–96, tabl. I – III, odb. wyd. 1879; Das Transvaal-gebiet des südlichen Afrika in physikalisch-geographischer Beziehung. *Mitt. Geogr. Ges. Wien.* 1883: 257–266, 321–362, 369–408, 417–443, 1 mapa, tabl. 2, odb. ss 121; 6. Tatry pod względem fizyczno-geograficznym. Lwów, 1895, Nakł. Autora, Druk. Ludowa, ss. VIII, 174, tabl. I – II; 7. Ziemia dawnej Polski i sąsiednich krajów słowiańskich opisane pod względem fizyczno – geograficznym. Cz. 1: Karpaty. Lwów, 1895, Nakł. AU, Druk. Ludowa, ss. XIV, tabl. I – III.

- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – 1. Fitogeografia – pionier polskiej geografii roślin. W swoich studiach, wzorowanych na pracach Aleksandra Humboldta i Augusta Grisebacha, poszukiwał praw rządzących rozmieszczeniem roślin na kuli ziemskiej, stąd też obserwacje florystyczne łączył zawsze z badaniami warunków środowiska. Prace Rehmana dotyczą w większości regionalnej geografii roślin różnych części świata, a jego monografie regionalne zawierają wnikliwą charakterystykę roślinności, rozpatrywaną na tle szerokich uwarunkowań, głównie klimatycznych i edaficznych. Rozwiązując różne problemy regionalne omawiał często zagadnienia należące do fitogeografii ogólnej, głównie ekologicznej. Jego opisy zbiorowisk roślinnych są tak precyzyjne, że może być uważany za prekursora fytosocjologii. Działal w strefie umiarkowanej i submediterańskiej Europy, Azji zachodniej oraz subtropikalnej części Afryki południowej. Europa środkowa (ziemie polskie) – prowadził badania roślinności i flory roślin naczyniowych, mszaków i porostów południowej części dawnych ziem polskich – Małopolski, Podola, Pokucia, Karpat zachodnich i wschodnich. Przedstawił po raz pierwszy rozmieszczenie pionowe mszaków w Tatrach, wraz z oryginalnym schematem uwzględniającym gatunki typowe dla poszczególnych pięter roślinności Tatr, Babiej Góry i Beskidów (1864). Dokonał wyróżnienia i analizy krain geobotanicznych i zbiorowisk roślinnych Galicji (1870, 1871). W „Encyklopedii polskiej” (T 1, 1912) zamieścił pierwszy w literaturze polskiej zarys fitogeografii regionalnej Polski, wraz z charakterystyką zbiorowisk roślinnych. Opracowania te stały się podstawą do późniejszych uogólnień dokonanych przez Władysława Szafera i jego uczniów. Europa południowo-wschodnia – rezultatem podróży Rehmana do południowo-wschodniej Europy, w czasie której zwiedził Po-

dole, Besarabie i Stepy Chersońskie, była monografia florystyczno-fitogeograficzna północnych wybrzeży Morza Czarnego (1872), zawierająca dane florystyczne (540 taksonów, w tym 6 nowych) oraz charakterystykę geobotaniczną. Krym – w 1875 r. ogłosił monografię fitogeograficzną Krymu, zawierającą opis formacji roślinnych w powiązaniu z warunkami środowiska. Afryka południowa – rezultatem dwóch wypraw Rehmana do Afryki była pionierska monografia fitogeograficzna (1880, odb. wyd. 1879) słabo wówczas zbadanych regionów tego kontynentu, tzn. Kraju Przylądkowego, Oranii, Gór Smoczych i Transwalu. Opierając się na topografii oraz pomiarach klimatycznych wyróżnił tu siedem krain geobotanicznych, dla których podał charakterystykę warunków środowiska wraz z opisem formacji roślinnych, przedstawionych na mapie. Praca ta należy do pierwszych opracowań z zakresu ekologicznej geografii roślin południowej Afryki. Opublikowana w języku polskim, nigdy nie zyskała szerszej recepcji na świecie. Projektowany przez Adolfa Englera przekład monografii na język niemiecki nie doczekał się realizacji, ukazało się jedynie jej krótkie streszczenie w *Botanische Centralblatt* (1880). 2. Florystyka i systematyka roślin – w opracowaniach florystycznych i fitogeograficznych zamieścił ogromną liczbę danych dotyczących flory roślin naczyniowych i mszaków Europy, Azji i Afryki; opisał po raz pierwszy ok. 25 gatunków i odmian roślin nasiennych. W zakresie poznania szaty roślinnej różnych regionów klimatycznych największe znaczenie miały jego zbiory zielnikowe, w których znalazło się kilkaset nowych gatunków, a także najwcześniejszych informacji florystycznych z wielu stanowisk na terenie Europy, Azji i Afryki. Zbiory te, zachowane prawie w całości do dnia dzisiejszego, służą uczonym całego świata do studiów systematycznych i fitogeograficznych.

8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i kolekcjonerska – prowadził w UJ wykłady monograficzne z botaniki, m.in. „Fizjologia komórki roślinnej” (1868/1869), „Histologia roślin” (1871/1872), „O rozwoju komórek i tkanek roślinnych” (1873/1874), a także ćwiczenia i wycieczki botaniczne. Wykład „Geografia roślin w głównych zarysach” (1880/1881) należał do pionierskich w Polsce. Od 1882 r. wykładał geografii fizyczną na Uniwersytecie Lwowskim oraz botanikę w Akademii Weterynaryjnej we Lwo-

wie (1884–1897). Jako jeden z pierwszych, niezwykle aktywnych członków Sekcji Botanicznej Komisji Fizjograficznej, i jej przewodniczący, zasłużył się na polu organizacji badań florystycznych ziem polskich. W 1893 r. zainicjował, wspólnie z Eustachym Wołoszczakiem, przy współudziale Władysława Dybowskiego, wydawnictwo zielnikowe roślin naczyniowych „Flora polonica exsiccata” kontynuowane do dnia dzisiejszego. Z obszaru Europy, Azji i Afryki zgromadził ogromną kolekcję roślin naczyniowych (ok. 30 tys. arkuszy, 6 tys. gatunków) i mszaków (ok. 11 tys. torebek, 3 tys. gatunków). Zbiory te, sprzedawane przez Rehmana różnym instytutom naukowym, rozproszone są dzisiaj w wielu ośrodkach Europy (m. in. Berlin, Genewa, Kew, Kraków, Lwów, Paryż, Wiedeń, Zurich), Afryki (Durban, Johannesburg, Pretoria), i Ameryki (m. in. New York, Waszyngton). W kolekcjach tych znalazło się ok. 300 nowych gatunków, opisanych m. in. przez E. Boissiera, A. Englera, I. Szyszyłowicza. Swoją bogatą księgozbiór botaniczny i geograficzny (ok. 1000 pozycji książek i broszur) ofiarował Uniwersytetowi Lwowskiemu.

9. Działalność w innych dziedzinach – Po objęciu stanowiska profesora geografii Uniwersytetu Lwowskiego zajmował się głównie geografii fizyczną. Rezultatem jego drugiej wyprawy do Afryki było pionierskie opracowanie geografii fizycznej Transwalu (1883, w języku niemieckim), zawierające mapę orograficzno-hydrograficzną. Monografia geografii fizycznej Tatr (1895) należy do klasycznych pozycji w historii poznania tego górotworu (szczególnie wysoko cenią ją część glaciologiczną). Pomnikowy charakter ma dwutomowe dzieło *Ziemie dawnej Polski i sąsiednich krajów słowiańskich* (Lwów, 1895, 1904), pierwszy syntetyczny zarys geografii fizycznej naszego kraju, niestety w niektórych partiach nie uwzględniający najnowszych koncepcji naukowych. W czasie swych ekspedycji interesował się żywo zwyczajami, tradycjami kulturowymi miejscowych plemion, studiował ich języki, stąd też jego prace zawierają cenne przyczynki do etnologii ludów Afryki, Hotentotów, Buszmenów, Kafirów i Zulusów. Ostro krytykował rasizm w Afryce. Był prawdopodobnie autorem powieści *Ksiądz Jan*, wydanej w 1911 r., pod pseudonimem Ziemowit Sęp.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach –

Fot. 1. Nagrobek na Cmentarzu Łyczakowskim, Lwów – zdjęcie z 1996 r. (fot. M. Zagulskij).

Phot. 1. A. Rehman's tomb at the Łyczaków Cemetery Lvov, Ukraine (Phot. M. Zagulskij, 1996).

dziekan Wydziału Filozoficznego (1887/1888), rektor (1897–1898) Uniwersytetu Lwowskiego, czł. zw. Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu (1860), Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (1865, przewodniczący Sekcji Botanicznej – 1869–1872), czł. Towarzystwa Ludoznawczego (1895, wiceprezes – 1896), czł. Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (czł. zarządu – 1884–1898, prezes – 1888–1889), czł. hon. Towarzystwa Tatrzańskiego (1896), wiceprezes Towarzystwa Kursów Akademickich dla Kobiet (1896), redaktor *Kosmosu* (1889–1892).

11. Wyróżnienia i odznaczenia – order Żelaznej Korony III klasy (1910), dyplom honorowy na wystawie zorganizowanej we Lwowie w czasie V Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich (1888) za pomysły przyrządów dydaktycznych do nauki geografii.

12. Inne informacje – należał do wybitnych podróżników i zbieraczy roślin swojej epoki. Wspomnienia z afrykańskich podróży opublikował w książkach: *Szkice z podróży do Południowej Afryki odbytej w latach 1875–1877* (Kraków 1881), *Echa z południowej Afryki* (Kraków 1884), a także w licznych artykułach popularnych ogłaszanych m. in. na łamach *Ateneum*, *Bluszczu*, *Gazety Polskiej*. Istnieje co najmniej 65 nazw roślin utworzonych dla uczczenia pamięci Rehmana, np. rodzaj *Rehmaniella* C. Müll., gatunki *Acacia rehmaniana* Schinc, *Bryum rehmannii* C. Müll, *Cyperus rehmannii* Boiss. Eponimy zestawione w pracy: Mirek Z. 1993: Plant names formed in commemoration of botanists of the Cracow Botanic Garden. *Polish Bot. Stud., Guidebook Series* 9: 95–111.
13. Wykaz ważniejszych źródeł – Codd L. E., Gunn M. 1982: The collecting activities of Anton Rehmann (1840–1917) in South Africa. *Bothalia* 14(1): 1–14; Mirek Z., Zemanek A. 1990: Antoni Rehman (Rehmann) (1840–1917) – the 150th anniversary of his birth. *Polish Bot. Stud.* 1: 3–6; Olszewicz W. 1972: Antoni Rehman 1840–1917 (Szkic biograficzny – bibliograficzny). *Stud. Mater. Dziej. Nauki, Ser. C*, 16: 51–72; Ruppert K. 1917: Antoni Rehman. *Spraw. Komis. Fizjogr.* 51: XXX – XXXIV; Szyszyłowicz I. 1881: Dr Antoni Rehman. *Kłosa* 33(852): 270–271; Zemanek A., Zemanek B. 1990: Antoni Rehman, a pioneer of Polish plant geography. *Polish Bot. Stud.* 1: 7–17; Zemanek A., Zemanek B. 1991: Wkład Antoniego Rehmana (1840–1917) w rozwój polskiej geografii roślin. *Kwart. Hist. Nauk. Techn.* 36(2): 1991: 51–65.
14. Materiały ikonograficzne – portret (staloryt) opublikowany przez I. Szyszyłowicza w *Kłosach* 33 (852)(1881): 270–271 (zob. s. 78), fotografia przedstawiająca uczonego pod koniec życia, opublikowana przez B. Hryniewieckiego (zob. s. 121).

Alicja ZEMANEK

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

24. Marian RACIBORSKI

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – 17 IX 1863 Brzustowa koło Ćmielowa – 24 III 1917 Zakopane.

2. Rodzina – ojciec Franciszek (1835 lub 1836–1879) urzędnik zatrudniony m.in. w fabryce fajansu i porcelany w Ćmielowie, uczestnik powstania styczniowego, matka Elżbieta z Kucharzewskich (zm. 1911).
3. Wykształcenie – uczęszczał do Szkoły Realnej w Krakowie (1874–1880), egzamin dojrzałości zdał eksternistycznie w Gimnazjum św. Anny (1886), studiował na Wydziale Filozoficznym (1881–1885) i Lekarskim (1885/1886, 1889–1891) Uniwersytetu Jagiellońskiego. W ukształtowaniu zainteresowań naukowych Raciborskiego dużą rolę odegrali nauczyciele Szkoły Realnej w Krakowie, zoolog Antoni Wierzejski (1843–1916) i geolog Stanisław Zaręczny (1848–1909). W czasie studiów w UJ jego mistrzem był Józef Rostafiński (1850–1928) – systematyk glonów i śluzowców, historyk botaniki, pod którego kierunkiem rozpoczął pracę naukową.
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – doktor filozofii (17 III 1894) Uniwersytetu w Monachium na podstawie pracy „Die Morphologie der Cabombeen und Nymphaeaceen. Inaugural Dissertation”. *Flora* 81 (1): 151–194. Pracę wykonał pod kierunkiem Karola Goebela (1855–1932) – współtwórcy morfologii fizjologicznej.
5. Przebieg pracy zawodowej – asystent katedry botaniki UJ (1 X 1885–30 IX 1892), asystent w Instytucie Fizjologii Roślin Uniwersytetu w Monachium (1893–1896), w latach 1896–1900 przebywał na Jawie (wówczas kolonii holenderskiej), gdzie pracował w Ogrodzie Botanicznym (s’-Lands Plantentuin) w Buitenzorgu (obecny Bogor) (1896–1897), a następnie w Stacji Doświadczalnej do Badań Trzciny Cukrowej (Proefstation voor Suikerriet) w Kagok pod Tegalem (Jawa zachodnia) (1897–1898) oraz w Stacji Hodowli Tytoniu w Wedi (Jawa środkowa) (1898–1900). Po powrocie do kraju – profesor botaniki Krajowych Szkół Rolniczych (od 1901 r. Akademii Rolniczej) w Dublanach (1900–1909), profesor botaniki Uniwersytetu im. J. Kazimierza we Lwowie (1903–1912), profesor botaniki i dyrektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (13 IV 1912–24 III 1917).
6. Podróże naukowe – W 1893 r. dzięki uzyskaniu od Akademii Umiejętności stypendium im. Śniadeckich, z fundacji Seweryna Gałęzowskiego – przebywał w Niemczech (Berlin, Strasburg, Tybinga, Monachium). W czasie pobytu na Jawie (1896–1900) podróżował po wyspie, odwiedził

również Krakatau i Sumatrę. W 1909 r. przebywał w Stacji Zoologicznej w Trieście.

- 7a. Zakres badań botanicznych – należał do najbardziej wszechstronnych uczonych swego czasu. Prowadził badania w zakresie florystyki i systematyki glonów, grzybów, paprotników, roślin nasiennych, fitogeografii, paleobotaniki, biologii tropikalnej, a także fizjologii i cytologii roślin, był też pionierem ochrony przyrody jako osobnej dyscypliny badawczej.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych, miejsce opublikowania pełnej bibliografii, wykaz najważniejszych prac – co najmniej 289 publikacji, w tym 200 naukowych. Bibliografia: Oleszakowa J. [w:] Kornaś J. (red.) 1986: Marian Raciborski – Studia nad życiem i działalnością naukową. Uniwersytet Jagielloński – *Varia* 210: 135–156. Ważniejsze prace: 1. Flora kopalna ogniotrwałych glinek krakowskich. I. Rodniowce. (*Archaeogoniatae*). *Pamiętn. Akad. Umiejętn.*, Wyd. Mat. – *Przyr.* (1894): 143–243, tabl. 6–27; 2. Die Pteridophyten der Flora von Buitenzorg, Leiden 1898, E. J. Brill, ss. XII, 255; 3. Parasitische Algen und Pilze Java’s. Batavia, Staatsdruckerei, Theil 1 (1900), ss. 39, Theil 2

- (1900), ss. 46, Theil 3(1900), ss. 49 (wyd. 2: *Bibliotheca Mycologica* 37 (1973) ss. 134); 4. Dzieje rozwoju roślinności Polski [w:] Encykl. Pol. 1 (1912): 312–313; 5. Mapa geobotaniczna ziem polskich i jej objaśnienie, j. w.: 356–359; Statystyka flory polskiej, j. w.: 342–348; 6. Badanie i ochrona zabytków przyrody (wspólnie z L. Sawickim) Kraków 1914, Wyd. Tow. Uniw. Lud. im. A. Mickiewicza ss. 31; 7. Flora polska. T 1. (red. wspólnie z W. Szaferem i in.), Kraków 1919, Akad. Umiejętn., ss. 427.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – 1. Florystyka i systematyka roślin – prowadził badania florystyczno-systematyczne roślin na terenie Polski (głównie w południowych i wschodnich rejonach) oraz Jawy. Opisał z tych obszarów ok. 560 nowych gatunków i odmian roślin, w tym: ok. 200 glonów, 42 śluzorośli, 227 grzybów, 22 paprotniki, 24 rośliny nasienne, 45 taksonów roślin kopalnych. Szerokie uznanie przyniosły mu prace nad glonami i pasożytniczymi grzybami Jawy. W badaniach nad szatą roślinną Polski kierował pracą zespołową nad opracowaniem pierwszych tomów wydawnictwa „Flora polska” (T 1–1919, T 14–1980), zainicjował wydawnictwa zielnikowe „Fungi parasitici Poloniae exsiccati” (1892), „Mycotheca polonica” (1909), „Phycotheca polonica” (1910); 2. Fitogeografia – prowadził studia fitogeograficzne nad pochodzeniem, składem, statystyką flory polskiej, zaproponował pierwszą koncepcję mapy krain geobotanicznych Polski (1912); 3. Paleobotanika – stworzył podstawy polskiej paleobotaniki (liczne prace dotyczące flor kopalnych mezozoiku z obszaru Polski), największe znaczenie miało opracowanie jednego z najbogatszych w świecie stanowisk roślin jurajskich z Grojca pod Krakowem (1894); 4. Fizjologia – w prowadzonych dorywczo badaniach fizjologicznych odkrył nową oksydazę roślinną – leptominę (1898), a także nowy typ wzrostu komórki tzw. „wzrost krokowy” (1907); 5. Ochrona przyrody – należał do współtwórców ochrony przyrody w Polsce, był autorem artykułu na temat teoretycznych jej podstaw (wspólnie z L. Sawickim, 1914), rozpoczął inwentaryzację obiektów przyrodniczych zasługujących na ochronę (1910), zapoczątkował jako jeden z pierwszych w świecie wykłady z ochrony przyrody (zob. pkt. 8).
8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i kolekcjonerska – Prowadził wykłady kursowe m. in. z zakresu botaniki ogólnej i systematycznej na Wydz. Filoz. Uniw. Lw., UJ, AR (Dublany), ćwiczenia z systematyki, wycieczki florystyczne oraz liczne wykłady monograficzne, m. in. pionierskie w świecie wykłady z ochrony przyrody („Zabytki przyrody”, Uniw. Lw. 1910, UJ 1913), pierwsze w Polsce wykłady z botaniki tropikalnej („Roślinność równikowa”, UJ 1912). Był wybitnym wykładowcą, jego zajęcia cechowało zwięzłe ujęcie tematu, piękny, literacki język i ogromny entuzjazm udzielający się słuchaczom. Utworzył Instytut Biologiczno-Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego (1907) oraz Instytut Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego (1913), gdzie zorganizował własną szkołę badawczą (nazwaną w XX w. krakowską szkołą geobotaniczną), kontynuowaną w Instytucie Botaniki UJ do dzisiejszego dnia. Uczniami Raciborskiego byli m. in. Władysław Szafer, Jan Marian Dobrowolski, Stanisław Kulczyński, Witold Kulesza, Flora Lilienfeldówna, Bogumił Pawłowski, Kazimierz Rouppert, Szymon Wierdak, Piotr Wiśniewski, Adam Wodiczko, Jadwiga Wołoszyńska, Antoni Żmuda. Zgromadził zbiory zielnikowe roślin Jawy (rośliny nasienne, paprotniki, grzyby) (kilka tysięcy okazów – obecnie głównie w Zielniku Instytutu Botaniki UJ w Krakowie, a także m. in. w Rijksherbarium – Lejda, Botanischer Garten und Botanisches Museum – Berlin-Dahlem, Herbarium of Royal Botanic Gardens – Kew), zbiory muzealne roślin Jawy (ok. 1000 okazów, obecnie w Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej – Ogród Botaniczny UJ), zbiory paleobotaniczne z obszaru Polski (kilka tysięcy okazów, obecnie m. in. w Instytucie Botaniki PAN oraz Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej – Ogród Botaniczny UJ).
9. Działalność w innych dziedzinach – interesował się teatrem i poezją, co znalazło odbicie w utworzeniu nazw rodzajowych opisanych przez niego jawańskich grzybów: np. *Balladyna*, *Gerwasia*, *Goplana*, *Skierkia*. W czasie pobytu na Jawie zgromadził zbiory etnograficzne (broń, przedmioty codziennego użytku, ok. 80 lalek ludowego teatru marionetek, obecnie w Muzeum Etnograficznym w Krakowie).
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – członek AU (czł. koresp. 1900, czł. czynny 1914), Towarzystwa Przyrodniczego Indii Holenderskich (Koninklijke Natuurkundige Vereniging in Nederlandsch-Indie) (1898), Towa-

- rzystwa Przyrodników im. Kopernika (przewodniczący 1904–1905), Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1913), Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (czł. honorowy 1910), przewodniczący (1915–1917) Komisji Fizjograficznej AU, przewodniczący Uniwersytetu Ludowego im. Mickiewicza (1912).
11. Wyróżnienia i odznaczenia – Nagroda AU za pracę „Flory kopalne Polski” (1893); Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta (1936, pośmiertnie).
  12. Inne informacje – należy do legendarnych postaci w historii polskiej biologii, do czego przyczynił się Władysław Szafer, autor licznych wspomnień o swym mistrzu. Biorąc pod uwagę wszechstronność zainteresowań naukowych i efektywność pracy należał według K. Goebela (1917) do fenomenów w skali światowej. Istnieje co najmniej 46 nazw roślin utworzonych dla uczczenia pamięci Raciborskiego, np. rodzaje: *Raciborskia* (śluzowce), *Raciborskiella* (porosty) oraz wiele gatunków np. *Ustilago raciborskiana* (grzyby). Eponimy zestawione przez Z. Mirka [w:] Kornaś J. (red.) (1986): Marian Raciborski – studia nad życiem i działalnością naukową [...], s. 46–47.
  13. Wykaz ważniejszych źródeł – Kornaś J. (red.) (1986): Marian Raciborski – studia nad życiem i działalnością naukową. Uniwersytet Jagielloński – *Varia* 210, ss. 160; Szafer W. 1935: Twórczość naukowa Mariana Raciborskiego. Jej źródła i drogi rozwoju. *Nauka Pol.* 20: 27–48; Szafer W. 1948: Marian Raciborski. Obraz życia, twórczości naukowej i pracy społecznej. Warszawa „Wiedza”, ss. 87. Działalność Raciborskiego na Jawie przedstawił w literackiej formie B. Mrówczyński w powieści dla młodzieży pt. „Dutur z rajskiego ogrodu”. Warszawa, Nasza Księgarnia, wyd. 1–1958, ss. 279, wyd. 2–1985, ss. 255. Bibliografię prac o M. Raciborskim zebrała J. Oleszakowa [w:] Kornaś J. (red.) (1986): Marian Raciborski – studia nad życiem i działalnością naukową. Uniwersytet Jagielloński – *Varia* 210: 157–160.
  14. Materiały ikonograficzne – 3 oryginalne fotografie M. Raciborskiego (1. W stroju tropikalnym, zob. s. 77, 2. Portret z profilu, zob. s. 124, 3. Portret en face) znajdują się w Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej – Ogród Botaniczny UJ. Ponadto istnieją 4 portrety: 1. P. Stachiewicz, czerwony pastel (Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN), 2. J. Bą-

kowski, olej (Biblioteka Instytutu Botaniki UJ i PAN), 3. J. J. Grosse, 1917, węgiel (Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN), 4. Autor nieznany, ołówek (Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej – Ogród Botaniczny UJ), 5. K. Roman, olej (na podstawie fotografii), 1983 (Tatrzańska Stacja Terenowa ZO-PiZN PAN w Zakopanem). Portrety Raciborskiego opublikowane przez Z. Mirka [w:] Kornaś J. (red.) (1986): Marian Raciborski – studia nad życiem i działalnością naukową [...], s. 49–56. Popiersie M. Raciborskiego w Ogrodzie Botanicznym UJ, odsłonięte w 1949 r., na podstawie projektu T. Błotnickiego.

Alicja ZEMANEK

OGRODY BOTANICZNE I ARBORETA BOTANICAL GARDENS AND ARBORETA

DZIAŁALNOŚĆ MIKOLOGICZNA NARODOWEGO BELGIJSKIEGO OGRODU BOTANICZNEGO W MEISE

The mycological activity of National Botanic Garden of Belgium in Meise

Ogród Botaniczny w Meise pod Brukselą (Jardin Botanique National de Belgique) powstał oficjalnie w 1967 roku. W skład jego zbiorów weszła wcześniejsza kolekcja dawnego Ogrodu Botanicznego utworzonego w centrum Brukseli przez Królewskie Belgijskie Towarzystwo Ogrodnicze (Société Royale d'Horticulture de Belgique) jeszcze w XIX wieku. Obecnie teren Ogrodu Botanicznego w Meise obejmuje 93 ha. Poza funkcjami jakie spełniają wszystkie ogrody botaniczne jest on aktywnie działającą placówką naukową, która zatrudnia na stałe 20 naukowców oraz współpracuje z 12 pracownikami naukowymi z zewnątrz (doktoranci, naukowcy kontraktowi i inni). Ogród posiada bogate zielniki roślin naczyniowych (1 670 000 okazów), glonów (40 000 okazów), porostów (38 000 okazów), grzybów (145 000 okazów) i mszaków (175 000 okazów). Ma również imponującą bibliotekę zawierającą obecnie około 70 000 książek i 3 500 periodyków o tematyce botanicznej.

Działalność mikologiczna Ogrodu od początków jego istnienia rozwijała się bardzo intensywnie. Aktu-

alnie prowadzone są tu prace nad różnymi grupami grzybów zarówno z terenu Europy jak i Afryki.

BADANIA GRZYBÓW W EUROPIE

W drugiej połowie ubiegłego wieku pracownicy Ogrodu i jego współpracownicy zainteresowali się mikoflorą Belgii. E. Bommer (1832–1910) [12] i E. Rousseau (1845–1926) [1] zgromadziły bogaty materiał zielnikowy grzybów Belgii i opublikowały kilka katalogów florystycznych. Mimo to pierwszym oficjalnym mikologiem Ogrodu Botanicznego był Elie Marchal (1839–1923). Od 1882 r. poświęcił część swych badań mikologii, zwłaszcza koprofilnym *Ascomycetes*, których liczne gatunki opisał [7]. Grzybami zajmował się także Emile de Wildeman (1866–1947), który zredagował część dotyczącą roślin zarodnikowych w pracy *Wstęp do flory Belgii (Prodrome de la flore de Belgique)* [3, 4]. W pierwszej połowie naszego wieku M. Beeli opublikował kilka prac i liczne notatki na temat mikoflory Belgii. W latach 1960. R. L. Steyaert zredagował kilka artykułów poświęconych rodzajowi *Ganoderma* we florze Europy.

BADANIA GRZYBÓW W AFRYCE

Ogród Botaniczny w Meise prowadził i nadal kontynuuje badania w Afryce, zwłaszcza dawnym Kongo belgijskim. Zielnik Ogrodu posiada prawdopodobnie najbogatszą na świecie kolekcję roślin z Afryki centralnej.

Pierwsze prace mikologiczne dotyczące grzybów afrykańskich opublikowane przez Ogród zostały napisane przez E. De Wildemana i Th. Duranda, dyrektorów dawnego Ogrodu Botanicznego w Brukseli [2, 4, 5, 6]. Zbiory tych grzybów oznaczane były w znacznym stopniu przez J. Bresadola, P. Hennings, P. A. Saccardo, P. Sydow i C. Torrend. Uwzględniono w nich materiał obejmujący ponad 450 taksonów, w tym prawie 400 nowych dla nauki. Pierwszym mikologiem pracującym systematycznie nad kolekcjami grzybów afrykańskich w Ogrodzie był Maurice Beeli (1879–1957). Współpracował on z Ogrodem ponad 30 lat [9]. Mimo, że nie był nigdy w Afryce przyczynił się w dużym stopniu do rozwoju badań mikoflory tego kontynentu. Gossens-Fontana (1889–1957) zebrała dla Ogrodu Botanicznego w 1919 r. liczne gatunki afrykańskie. Dołączone do nich notatki i akwarele (ponad 900) przez nią wykonane stanowią znakomite źródło do poznania grzybów afrykańskich, zwłaszcza makroskopowych. W tej epoce mikologia afry-

kańska koncentrowała się wokół pasożytniczych grzybów roślin [8].

Od 1920 do 1940 roku M. Beeli opublikował prawie 30 prac na temat grzybów afrykańskich przechowywanych w Ogrodzie Botanicznym. Wysiłki M. Beeli aby nadać tej kolekcji właściwy walor doprowadziły do powstania pracy *Flora ikonograficzna grzybów Kongo (Flore iconographique des champignons du Congo)*, której 17 tomów zostało opublikowane w latach 1935–1970. Praca ta jest kontynuowana we *Ilustrowanej florze grzybów Afryki centralnej (Flore illustrée des champignons d'Afrique centrale)*, której 17 tom jest w trakcie publikacji. Zawiera ona klucze do oznaczania, opisy i kolorowe rysunki różnych grup grzybów (*Myxomycetes*, *Ascomycetes*, *Basidiomycetes*). Przy pisaniu tej pracy brało udział kilku mikologów belgijskich (P. Heinemann, M. Beeli, B. Buyck, J. Rammeloo, D. Thoen). Wśród nich przewodnią rolę odgrywał profesor Heinemann.

Bogaty materiał zielnikowy pozostawił w Ogrodzie R. L. Steyaert (1905–1978), który spędził wiele czasu w Afryce studiując pasożytnicze rodzaje *Pestalotia*, *Monochaetia* i *Ganoderma*.

Studia nad grzybami Afryki trwają nadal w Ogrodzie Botanicznym w Meise. Są one prowadzone przez pracowników Ogrodu (J. Rammeloo, J. Schreurs, J. Degreef). Dobrze rozwinięta jest współpraca z naukowcami spoza Ogrodu, belgijskimi i zagranicznymi, pracującymi nad mikoflorą Afryki tropikalnej (np. B. Buyck: *Russula*, M. Verbeken: *Lactarius*, V. Antonin: *Marasmius* i pokrewne rodzaje) [8].

Ilustrowaną florę grzybów Afryki centralnej kontynuują dwie prace, które niedawno się ukazały. Są to syntezy bibliograficzne grzybów afrykańskich [11, 13]. Syntetyczna prezentacja prac realizowanych w Ogrodzie Botanicznym na temat grzybów Afryki została opublikowana przez Rammeloo (1994). Zawiera ona informacje na temat mikologów studiujących te grzyby oraz bibliografię prawie 200 prac.

ZIELNIK GRZYBÓW

Zielnik grzybów Ogrodu Botanicznego w Meise jest bogaty i zawiera obecnie około 145 000 okazów (A. Fraiture, informacja ustna). Jest on podzielony na 3 części:

- zielnik europejski gromadzący grzyby z terenu Europy i Afryki północnej (ponad 100 000 okazów)
- zielnik afrykański zawierający grzyby zebrane na południu Sahary (około 26 000 okazów)

— zielnik ogólny zawierający eksykaty zbiorów z różnych regionów świata (15 000 okazów).

Od 1989 roku dane z zielnika mikologicznego są wprowadzane do informatycznego banku danych.

Zielnik mikologiczny zawiera także zbiór akwareli grzybów, wykonanych przez artystów – mikologów oraz kolekcję około 6000 przezroczny na temat grzybów.

BIBLIOTEKA MIKOLOGICZNA

Biblioteka Ogrodu Botanicznego posiada prawie 2000 książek mikologicznych, wśród których są oryginały dzieł takich autorów jak, np: Ch. D. Badham, J. B. Barla, M. J. Berkeley, E. Boudier, J. Bresadola, J. B.F. Bulliard, E. M. Fries, P. Kummer, E. Lambotte, N. Patouillard, C. H. Person i wielu innych.

Biblioteka dysponuje też kolekcją 100 periodyków typowo mikologicznych, jak również czasopismami sporadycznie publikującymi artykuły mikologiczne.

PRACOWNIA MIKOLOGII

Pracownia Mikologii Ogrodu Botanicznego w Meise prowadzi ożywioną działalność naukową. Kieruje nią Joan Rammeloo będący od 1992 r. dyrektorem Ogrodu Botanicznego. Nadal zajmuje się czynnie mikologią. Przedmiotem jego badań są śluzowce (*Myxomycetes*), afrykańskie grzyby z rodziny *Boletales* oraz grzyby atakujące drewno w budynkach.

Odpowiedzialny za pracownię jest André Fraiture. Aktualnie zajmuje się on socjologią i chorologią grzybów Europy oraz systematyką niektórych rodzajów, np. *Amanita*, *Lactarius*, jak również oznaczaniem grzybów atakujących drewno w budynkach.

Alain Drège jest odpowiedzialny za sprawy techniczne związane z zielnikiem grzybów. Rozwija on program informatyczny banku danych dotyczących wszystkich informacji na temat okazów zielnikowych. Pomaga mu w tym jego asystent Lieve Lanin.

Z Pracownią współpracują naukowcy z zewnątrz. Przez wiele lat nieżyjący już profesor Paul Heinemann współpracował z Ogiemdem, zajmując się głównie studiami nad rodzajem *Agaricus* w skali światowej oraz rodziną *Boletaceae* z Afryki. Obecnie z Ogiemdem współpracuje André de Kresel, wykonujący doktorat na temat ekologii różnych gatunków z rzędu *Laboulbeniales* i pracujący nad inwentaryzacją grzybów regionu Brukseli, oraz Ruben Walley, zajmujący się zbieraniem literatury dotyczącej grzybów Afryki i badaniami niektórych grup grzybów europejskich (np. *Lactarius*).

Pracownia Mikologii poza pracami badawczymi prowadzi działalność doradczą dla ludności. Zajmuje się oznaczaniem grzybów rozwijających się w budynkach. Współpracuje też z Centrum Zatruc w Brukseli, udzielając konsultacji w sprawach zatruc grzybami.

PODZIĘKOWANIA:

Serdecznie dziękuję inż. André Fraiture z Jardin Botanique National de Belgique za udostępnienie danych zawartych w tym artykule.

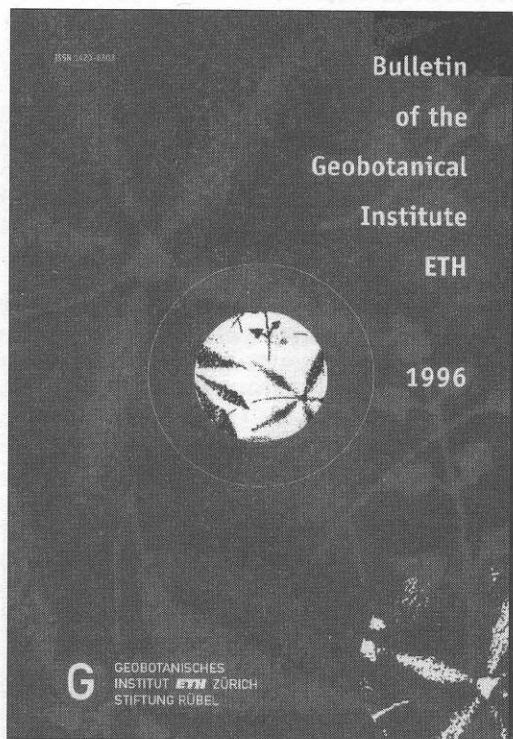
LITERATURA

- [1] BEELI M. 1926. Madame Rousseau. *Natural. belges* 7: 18–20.
- [2] BRESADOLA J., SACCARDO P. A. 1988. Fungi congoenses. *Bull. Soc. r. Bot. Belg.* 38: 152–168.
- [3] DE WILDEMAN E. 1898. Prodrôme de la flore belges. T. I, fasc.1–3, T. II, fasc.4 Castaigne. Bruxelles.
- [4] DE WILDEMAN E. 1899. Prodrôme de la flore belges. T. II, fasc.5–6. Castaigne. Bruxelles.
- [4] DE WILDEMAN E. 1905–1907. [Troisième] Mission Emile Laurent 1903–1904, 2 vol., ss. 617. Bruxelles.
- [5] DE WILDEMAN E. 1903–1912. Études de systématique et de géographie botaniques sur la flore du Bas et du Moyen-Congo. *Annales du Musée du Congo, Botanique, Série 5*, vol. 1–3.
- [6] DE WILDEMAN E. 1914. Addition à la flore du Congo. *Bull. Jard. Bot. État, Bruxelles* 4(1): 1–241.
- [7] DE WILDEMAN E. 1923. Elie Marchal. Conservateur honoraire du Jardin Botanique de l'État, Professeur honoraire des écoles normales de l'État et de la ville de Bruxelles-1839–1923. *Bull. Jard. Bot. État, Bruxelles* 9(1): 1–20.
- [8] FRAITURE A. 1996. L'activité et les collections mycologiques du Jardin Botanique National de Belgique (BR). *Les Naturalistes belges* 77(3): 74–79.
- [9] HEINEMANN P. 1959. Maurice Beeli (1879–1957). *Bull. Jard. Bot. État, Bruxelles* 29(1): 1–6.
- [10] RAMMELOO J. 1992. La mérule et autres champignons nuisibles dans les bâtiments, une approche multidisciplinaire (2 ed.) ss. 64.
- [11] RAMMELOO J., WALLEYN R. 1993. The edible fungi of Africa south of the Sahara. *Scripta Botanica Belgica* 5: 1–65.
- [12] ROUSSEAU E. 1910. Madame J. E. Bommer, née Elisa Destrée. *Bull. Jard. Bot. Belgique* 47(2): 256–261.
- [13] WALLEYN R., RAMMELOO J. 1994. The poisonous and useful fungi of Africa south of the Sahara. *Scripta Botanica Belgica* 10: 1–56.

Jolanta ADAMCZYK

NOWE PERIODYKI I SERIE NEW PERIODICALS AND SERIES

BULLETIN OF THE GEOBOTANICAL INSTITUTE ETH

Poczynając od 1996 roku, Instytut Geobotaniki ETH w Zurichu rozpoczął wydawanie rocznika *Bulletin of the Geobotanical Institute ETH* (ISSN 1420-6803). Aby podkreślić jego ścisły związek z wydawanym przez Instytut od 1928 roku rocznikiem *Berichte des Geobotanischen Institutes der Eidgen. Hochschule, Stiftung Rübel, Zürich* (ISSN 0254-9433), w nowym czasopiśmie zachowana została ciągłość numeracji; tak więc pierwszy tom posiada numer 62. Nie zmienił się format pisma, co jest dość istotne dla bibliotek gromadzących ciągi czasopism, a także zakres publikowanych prac. Zmieniła się natomiast jego szata graficzna i edytorska, a także układ zawartości. Każdy z dwóch tomów, jakie ukazały się dotychczas, rozpoczyna przedmowa pióra Prof. P. J. Edwardsa, obecnego dyrektora Instytutu i redaktora naczelnego pisma, poczem następuje zasadnicza część z artykułami naukowymi; redakcja przewiduje druk prac z za-

kresu ekologii i systematyki roślin i grzybów, a także wzajemnych relacji rośliny – zwierzęta. W następnym bloku „Research projects and notes” publikowane są doniesienia o wstępnych wynikach „prac w toku”, czym *Bulletin* wyróżnia się spośród innych naukowych czasopism botanicznych, a także krótkie doniesienia. W dwóch kolejnych blokach przedstawione są odpowiednio streszczenia prac dyplomowych i doktorskich oraz sprawozdanie z rocznej działalności Instytutu. Na końcu każdego tomu drukowana jest pełna lista tomów innego czasopisma wydawanego przez Instytut, *Veröffentlichungen des Geobotanischen Institutes der ETH, Stiftung Rübel, Zürich* (wydawane od 1924 roku; do połowy 1997 roku ukazało się 128 tomów). Rocznik *Bulletin of the Geobotanical Institute ETH* redagowany jest w układzie dwutomowym, pozwalającym na bardziej ekonomiczne wykorzystanie miejsca, preferowanym językiem jest język angielski, chociaż prace w języku niemieckim są również akceptowane, drukowany na wysokiej klasy półmatowym papierze kredowym, pozwalającym na odpowiednią reprodukcję rycin i fotografii, szczególnie barwnych. Jakkolwiek czasopismo jest organem Instytutu Geobotaniki i publikuje prace swoich pracowników, jest jednak otwarte na publikacje autorów spoza Instytutu. Cena za pojedynczy rocznik wynosi 40 SFr, która, jak na warunki szwajcarskie, jest ceną umiarkowaną za tej klasy publikację. Czasopismo *Bulletin of the Geobotanical Institute ETH* jest godne polecenia wszystkim bibliotekom, które gromadzą specjalistyczne zbiory botaniczne.

Redaktor: Dr. Johannes Kollmann
Geobotanisches Institut ETH
Zürichbergstrasse 38
CH – 8044 Zürich, Switzerland
E-mail: kollmann@geobot.umnw.ethz.ch

Jan J. WÓJCICKI

HARVARD PAPERS IN BOTANY

Poczynając od 1989 roku Harvard University Herbaria, instytucja z pierwszej światowej dziesiątki pod względem zgromadzonych zbiorów zielnikowych, rozpoczęła wydawanie czasopisma *Harvard Papers in Botany* (ISSN 1043-4534). Według informacji zamieszczonej na stronie redakcyjnej, nowe pismo ma skonsolidować wydawane dotychczas przez Harvard University Herbaria periodyki, jak: *Botanical Museum Leaflets. Harvard University* (1932–1986), *Bulletin of the Bussey Institution* (1874–1906), *Bussey Institution of Applied Biology. Contributions from the*

Harvard Papers in Botany

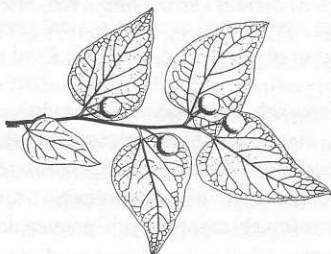
No. 5 January 1994

Harvard University Herbaria, Cambridge, MA

Walter S. Judd, Roger W. Sanders, & Michael J. Donoghue
Angiosperm Family Pairs: Preliminary Phylogenetic Analyses

Richard Evans Schultes & Robert F. Raffauf
De Plantis Toxicariis e Mundo Novo Tropicales Commentationes XXXIX:
Fefrífuges of northwest Amazonia

Richard A. Howard
Eighteenth Century West Indian Pharmaceuticals

Edited by: Donald H. Pfister
Elizabeth A. Shaw

ISSN: 1043-4534

Laboratory of Plant Genetics (1909–1928), *Contributions from the Cryptogamic Laboratory of the Museum of Harvard University* (1883–1944), *Contributions from the Gray Herbarium of Harvard University* N. S. (1891–1984), *Ethnomycological Studies. Botanical Museum of Harvard University* (1968–1982), *Farlowia, a Journal of Cryptogamic Botany* (1943–1953), *Harvard Botanical Memoirs* (1880–1908), *Memoirs of the Gray Herbarium of Harvard University* (1917–1940), *Occasional Papers of the Farlow Herbarium of Cryptogamic Botany* (1969–1987), a poczynając od numeru 8 (1996) także *Journal of the Arnold Arboretum* (1920–1990) i *Journal of the Arnold Arboretum Supplementary Series* (1991). W niektórych wymienionych periodykach publikowane były często przedruki z innych czasopism botanicznych (szczególnie w pierwszych latach ich istnienia); przedrukowi towarzyszyły niekiedy prace oryginalne. Więcej szczegółów o poszczególnych seriach znaleźć można w krótkim artykule zamieszczonym w pierwszym numerze nowego czasopisma, pióra Donalda H. Pfistera, jednego z dwóch redaktorów; drugim redaktorem jest Elizabeth Shaw.

W *Harvard Papers in Botany* drukowane są oryginalne prace naukowe, szczególnie z dość szerokiego

zakresu botaniki systematycznej i stosowanej. Nowe pismo ukazuje się dwa razy do roku; drukowane jest na wysokiej klasy półmatowym papierze kredowym; redagowane podobnie, jak szereg innych renomowanych botanicznych pism amerykańskich.

Ceny *Harvard Papers in Botany* ustalane są oddzielnie dla każdego numeru i dotychczas kształtowały się w granicach od 8 do 20 USD (bez porto). Istnieje też możliwość otrzymywania czasopisma w drodze wymiany wydawnictw, co szczególnie powinno zainteresować borykające się z kłopotami finansowymi, od wielu już lat, krajowe biblioteki gromadzące zbiory botaniczne. W celu ustalenia zasad wymiany, zainteresowane instytucje powinny skontaktować się z: Harvard University Botany Libraries, att. Serials Manager, 22 Divinity Avenue, Cambridge, MA 02138, U.S.A. lub drogą elektroniczną: e-mail: botref@oeb.harvard.edu.

Redakcja: Editor

Harvard Papers in Botany
22 Divinity Avenue
Cambridge

MA 02138, U.S.A.

E-mail: papers@oeb.harvard.edu

Jan J. WÓJCICKI

RECENZJE BOOK REVIEWS

AGAPOVA N. D. (red.) *Czísła chromosom cwetkowych rastenij flory SSSR. Aceraceae – Menyanthaceae*. Autorzy: N. D. AGAPOVA, K. B. ARKHAROVA, Ł. I. VAKHTINA, E. A. ZEMSKOVA, Ł. W. TARVIS. Izdatel'stvo „Nauka”. Leningrad, 1990 ss. 508. ISBN 5-02-026556-X

Omawiana książka jest dziełem pięcioosobowej spółki autorskiej, w której po raz pierwszy podjęto próbę zestawienia liczb chromosomów roślin kwiatowych, a ściślej biorąc okrytozależkowych. W odniesieniu do obszaru byłego Związku Radzieckiego jest to istotnie pierwsza próba, jeśli nie liczyć wydanego w 1969 r. atlasu, który zawierał światowy przegląd gatunków pod tym względem. Według zapowiedzi autorów, prezentowana monografia jest pierwszą częścią opracowania dwutomowego. Na 508 stronach zestawili oni liczby chromosomów ponad 3500 gatunków reprezentujących 89 rodzin okrytozależkowych. Zestawienie zawiera dane z literatury do 1985 r., choć zdarzają się cytaty późniejsze.

Sekwencja taksonów (rodziny, rodzaje, gatunki, podgatunki, odmiany) jest wprawdzie całkowicie sztuczna, ale zważywszy brak skorowidza – bardzo przejrzysta, wygodna i łatwa w korzystaniu. Zastosowano tu konsekwentnie zasadę, że układ alfabetyczny dotyczy wszystkich jednostek, tj. rodzin, rodzajów w obrębie rodzin, gatunków wewnątrz rodzajów, a także jednostek wewnątrzgatunkowych (podgatunki, odmiany i formy). Natomiast granice rodzin są w pełnej zgodzie z koncepcją systemu okrytozalążkowych przedstawioną przez Tachtadźjana w 1987 r. Epitety rodzajowe sprawdzono z opracowaniem Stafleu (1979) – *Index nominum genericorum*, a nazewnictwo gatunkowe przeniesiono z cytowanych źródeł.

Podstawową informacją dla każdego przytoczonego w monografii gatunku lub jednostki niższej rangi jest podanie somatycznej liczby chromosomów ($2n$) niezależnie od tego, czy ustalona została w badaniach komórek wegetatywnych, czy też generatywnych. Jedynym odstępstwem od tej zasady jest uwzględnienie haploidalnych liczb chromosomów, jeśli w komórkach rozrodczych pojawiają się chromosomy dodatkowe (B-chromosomy).

Za liczbą chromosomów następuje geograficzny opis stanowiska, z którego pobrano materiał do badań kariologicznych, a dalej – powtarzalny w sensie konstrukcji – cytat literatury. Spora grupa gatunków posiada więcej jednakowych danych kariologicznych. W takich przypadkach wykaz autorów umieszczony jest w porządku chronologicznym. Bywają przypadki, kiedy informacje na temat pochodzenia materiału badawczego są niejasne, wątpliwe lub zgoła nieznanne – wówczas każdorazowo stosowano formułę *sine loco*.

Omawiane opracowanie nosi znamiona solidnego i zarazem wnikliwego, a jego krytyczny charakter tkwi m.in. w korygowaniu błędnie podanych liczb chromosomów, ale tylko wtedy, kiedy ponowne badania prowadzono na tym samym materiale i zostały one opublikowane. Dla zwiększenia czytelności i wiarygodności takich informacji, pomyłkowe dane są również przytaczane; przy czym ujęto je w nawiasach.

Niezwykle ważna dla różnorodnych analiz porównawczych wydaje się zastosowana przez autorów „norma” przytaczania zbadanych kariologicznie taksonów przez opis przechowywanych materiałów zielnikowych (indeks zielnika i numer arkusza), a wszelkie odchylenia od tej zasady są w publikacji szczegółowo omówione.

Poza oryginalnymi pracami kariologicznymi autorzy posiłkują się liczbami chromosomów zaczerpniętymi z opracowań monograficznych bądź flor, ale

tylko wtedy, kiedy dane kariologiczne zostały wcześniej opublikowane.

W zapowiadanej drugiej części opracowania zestawione będą liczby chromosomów *Moraceae* do *Zygophyllaceae*, a także planowany jest pełny zestaw bibliografii oraz indeks taksonów.

Ze względu na swoją specyfikę, omawiana publikacja stanowi cenne źródło informacji dla wszystkich zainteresowanych, a więc szerokiego kręgu botaników.

Karol LATOWSKI

TERYOKHIN E. S. *Siemia i siemienneje razmnoszenije*. Mir i siemia – 95, St. Petersburg, 1996, ss. 376, ryc. 44, fot. 9, tab. 9. ISBN 5–87445–052–1.

Wiedza o diasporach, a o nasionach i zarodnikach w szczególności, ma ogromne znaczenie dla wyjaśnienia szeregu prawidłowości biologicznych, fitogeograficznych i ekologicznych, nie wspominając o aplikacyjnych możliwościach drzemających potencjalnie w tej problematyce.

Książka, którą przedstawiam, zrodziła się z dostrzeżonych niedostatków dotychczasowego dorobku publikacyjnego. Autor doszedł bowiem do przekonania, że istnieje potrzeba kompleksowego przedstawiania zagadnień z tytułowego zakresu. Podjęcie rozważań na temat diaspor generatywnych wyniknęło ponadto z uzasadnionego przeświadczenia o ich wysokiej randze dla ekologii ewolucyjnej, czy podstawowej roli jaką odgrywają one w rozwijającej się intensywnie populacjologii roślin.

Prezentowana książka omawia szereg problemów z tego obszaru merytorycznego. Jej autor – wielki znawca biologii i ewolucji roślin pasożytniczych – postawił przed sobą zadanie niełatwe. Za najważniejszy cel uznał w przystępnej formie przybliżyć czytelnikowi bieżącą wiedzę na temat zjawisk zachodzących w czasie fazy reproduktywnej i odniesienie jej do procesów adaptatywnej ewolucji.

Książka podzielona jest na 11 części. Otwiera ją rozdział przedstawiający ewolucyjne tło pochodzenia nasion, status morfologiczny nasion i ich rolę biologiczną, w powiązaniu z głównymi etapami rozwoju roślin osiowych. Rozdział 2 zajmuje się opisem systemów rekombinacyjnych i systemów krzyżowania. Według autora są to właśnie systemy, a nie „formy”, „sposoby” czy „typy”. Przedstawiona jest także analiza dwóch kategorii powstawania nasion (gamospermia i agamospermia). Rozdział 3 przedstawia rozwój zarodka u roślin nasiennych. Autor zwraca przy tym uwagę, że dla pełnego zrozumienia wszystkich procesów jego powstawania należy wydzielić 6 stanów –

stopni strukturalno-funkcjonalnych. Interesująco prezentuje się typologiczna charakterystyka i klasyfikacja zalążków wraz z licznymi przykładami na poziomie rodzin.

Rozdziały następne (4, 5 i 6) omawiają nowe trendy w interpretacji wzajemnego oddziaływania ziaren pyłkowych z komórkami słupka, zapłodnienie wraz z wyszczególnieniem problemów „czekających” na wyjaśnienie, problemy i alternatywną interpretację adaptatywnej ewolucji gametofitu żeńskiego.

Obszerny rozdział 7 poświęcono zarodkowi, jego rozwojowi, ultrastrukturze i cytochemii, a także nad wyraz interesującemu zagadnieniu redukcji zarodków i zarodków o zredukowanych organach, zarodków nie zróżnicowanych oraz ewolucyjnym tendencjom zarodka u roślin nasiennych. Oryginalne i zarazem nie pozbawione argumentów są wskazania tendencji rozwojowych zarodka u okrytozalążkowych.

Kolejna część omawia podstawowe typy i warianty bielma roślin okrytozalążkowych wraz z analizą prawidłowości w jego składzie chemicznym. Ciekawie na tym tle przedstawia się próba klasyfikacji roślin przy uwzględnieniu relacji „zarodek-bielmo”.

Rozdział 9 zajmuje się niezwykle interesującym, choć dotąd słabo rozpoznanym – bo trudnym – zagadnieniem wykorzystania łupiny nasiennej w systematyce. Po bardzo zwartej charakterystyce łupiny nasiennej i jej elementów strukturalnych przedstawiony został schemat ekologicznego zróżnicowania nasion w rodzinie *Orobanchaceae*. Przykład ten ukazuje, że pomimo bardzo jednorodnego charakteru właściwości biologicznych w tej rodzinie, wykształcenie nasion odznacza się mozaikowością, wyrażoną niezależnym posiadaniem pewnych cech. Pogłębiona analiza porównawcza umożliwia wydzielenie w jej obrębie aż czterech ekologiczno-morfologicznych typów łupiny nasiennej. Pod względem zróżnicowania łupiny nasiennej i możliwości wykorzystania jej dla celów systematyki, autor deklaruje się jako zwolennik poglądów Cornera (1976) omawiając kryteria i dając przykłady dla poszczególnych typów nasion.

Rozdział 10 przedstawia w niekonwencjonalny sposób dojrzale nasiona. Są one scharakteryzowane zarówno ze względu na budowę, system waskularny, typy nasion ze względu na rodzaje zalążków jak i adaptacje disseminacyjne.

W ostatnim rozdziale autor przedstawia swoje hipotezy dotyczące wzorów i modeli kierunków rozwoju nasion. Książkę zamyka pożyteczny słowniczek zawierający ponad 200 terminów oraz skorowidz nazw łacińskich roślin.

Bardzo udanym zabiegiem jest umieszczanie lite-

ratury w końcu każdego rozdziału co, przy uwzględnieniu najnowszego światowego dorobku, pozwala na lepszą orientację omawianych kwestii. Strona ilustracyjna pod względem jakości zróżnicowana – od dobrych i czytelnych rysunków po kiepskiej jakości reprodukcje fotograficzne. Opracowanie spełnić może pożyteczną rolę w pogłębianiu wiedzy o powstawaniu nasion i rozmnażaniu. Przybliża znakomicie do współczesnych osiągnięć i może pobudzić do podejmowania nowych badań. W moim przekonaniu założony przez autora cel został osiągnięty.

Karol LATOWSKI

TATARENKO I. W. *Orchidnyje Rossii – žizniennyje formy, biologija woprosy ochrany*. Argus, Moskva. 1996, ss. 206, tab. 45, ryc. 71. ISBN 5–85549–155–2

Storczykowate (*Orchidaceae*) traktowane są jako najbogatsza rodzina w obrębie okrytozalążkowych, jakkolwiek w literaturze spotyka się znaczne rozbieżności w ocenie liczby gatunków. W nowszych źródłach zróżnicowanie *Orchidaceae* ocenia się na 20–30 tysięcy gatunków. W wydanej ostatnio monografii *Storczyki Polski* jej autor D. Szlachetko – świetny znawca tej grupy, ocenia światowe zasoby nawet na 35 tys. gatunków.

Prezentowana książka jest bardzo interesującą próbą opisaną najważniejszych właściwości związanych z ontogenezą storczykowatych Rosji.

Publikacja podzielona jest na kilka rozdziałów. We wstępie podano krótką historię badań storczykowatych na olbrzymim obszarze Rosji oraz stwierdzenie, że zamieszczone wyniki opierają się na 13-letnich badaniach terenowych i studiach kameralnych w największych herbariach Rosji. Rozdział 2 zawiera ogólną charakterystykę storczykowatych. Autor ustalił, że na terytorium Rosji storczykowate reprezentuje 136 gatunków należących do 43 rodzajów, choć wspomina o zrozumiałych trudnościach precyzyjnego zestawienia listy inwentarzowej.

Z przeglądu chorologicznego czytelnik dowiaduje się m.in. o centrach zróżnicowania gatunkowego (a może tylko stopnia zbadania?!), obejmujących Kaukaz i Daleki Wschód oraz o braku na obszarze Rosji form endemicznych za wyjątkiem *Liparis sachalinensis*.

Charakterystykę zasobów storczykowatych przedstawiono w syntetycznej tabeli, która informuje o typie zasięgowym każdego z 136 gatunków, a także: grupie siedliskowej (wyróżniono 9 grup), formie życiowej (ustalono 20 typów), rytmice rozwojowej, fenologii kwitnienia, sposobach zapylania, intensywno-

ści mikoryzowych infekcji, dynamicznych parametrów wzrostu w fitocenozach, zdolności przechodzenia i utrzymywania się fazy spoczynkowej, stopniu zagrożenia każdego gatunku wg klasyfikacji międzynarodowej.

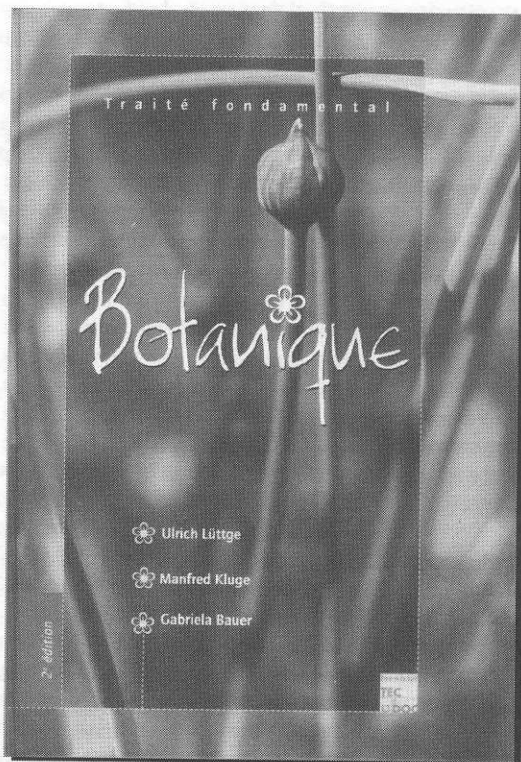
Rozdział 3 omawia formy życiowe (biomorfy) storczykowatych Rosji, których łącznie wyróżniono 20. Typy te posiadają rozległe diagnozy, opisane przez 11 właściwości głównych i 35 cech szczegółowych. Kolejny, 4 rozdział stanowi najbardziej rozbudowany fragment książki, ponieważ przedstawia szczegółowe opisy gatunków przypisanych wyróżnionym formom życiowym. Część ta zawiera opisy blisko 60 gatunków, przy czym gatunki zaliczane do typów omawiane są zawsze na początku i opatrzone schematycznym rysunkiem danej biomorfy. Schemat każdej biomorfy zawarty jest w ramce, gdzie widnieją trzy „postaci storczyka”, z których dwie prezentują graficzny zapis stanu generatywnego, a trzecia wegetatywnego. Formuła tych schematów jest niezwykle oryginalna, stanowiąc swoiste „logo” stwierdzonych na terenie Rosji form życiowych storczykowatych. Z całą pewnością zapisy takie mogą być użyteczne w dyskusji nad problemami ekologicznymi i ewolucyjnymi, które zarysowane są w rozdziale 5, a także w odniesieniu do wypracowania skutecznej strategii ochrony dla tej wysoce wyspecjalizowanej grupy roślin (rozdział 6).

Zakończenie książki stanowi słowniczek terminów, pojęć, a także wzorów matematycznych i objaśnienia użytych w schematach znaków graficznych. Literatura obejmuje ponad 200 pozycji, z czego sporą część, stanowią najnowsze publikacje obcojęzyczne.

Karol LATOWSKI

LÜTTGE U., KLUGE M., BAUER G. *Botanique*. La-voisier-Technique & Documentation Paris, Londres, New York. drugie wydanie 1996, bardzo liczne ryciny i kilka tablic; razem około 400 ilustracji, format 16 x 24 cm, 608 str. Cena 680 FF., ISBN 2-7430-0141-0

Książka ta jest opracowana w ujęciu odmiennym od tych, do których jesteśmy przyzwyczajeni, z podziałem na klasyczne dyscypliny: morfologia, fizjologia, systematyka, ekologia, fitogeografia. W książce dokonano krzyżowego połączenia różnych elementów: molekuł, komórek, organów, organizmów, zbiorowisk, środowiska, a szczególną uwagę zwrócono na adaptacje roślin do ich środowisk, tak pod względem budowy, jak i metabolizmu. Ostatnia część poświęcona jest oddziaływaniu człowieka na roślinność, zarówno pozytywnego jak i negatywnego.

Pierwsze wydanie rozeszło się bardzo szybko i cieszyło się żywym odbiorem. W drugim wydaniu wprowadzono pewne zmiany (bez specjalnego zwiększenia objętości) obejmujące poprawienie zauważonych błędów, precyzyjniejsze sformułowania, czyniące tekst łatwiej dostępnym, zmiany uwzględniające postęp nauki, a tym samym uaktualniające treść książki.

Omawiana książka podzielona jest na pięć działów: 1° Pochodzenie – Ewolucja od najprymitywniejszych roślin: bakterie samożywne, cyjanobakterie, wiciowce, bioenergetyka; 2° Struktura i funkcje komórki roślinnej: plasmolemma i tonoplast; wakuola; cytozol i glikoliza; mitochondria i oddychanie; plastidy i fotosynteza; cytosomy; ściana komórkowa; regulacja metabolizmu; centrum kontroli komórki: jądro komórkowe i chromosomy; regulacja genetyczna; aminokwasy i białka; substancje naturalne: rośliny jako wszechstronni producenci; 3° Filogeneza roślin i zasiedlanie środowiska: glony; przejście do życia lądowego; śluzowce i grzyby; przemiana pokoleń u paprotników, nagonasiennych i okrytonasiennych oraz ewolucja kwiatów, nasion, owoców; rośliny i ich biotypy; 4° Podział pracy pomiędzy organy u Organow-

ców: korzeń, pęd, liść – ich struktury i funkcje; gospodarka mineralna roślin; szczególne odżywianie: symbioza, pasożytnictwo, trawienie u roślin mięsożernych; wzrost, rozwój, starzenie się i śmierć; zajmowanie przestrzeni: ruchy, rytmy endogenne i zegar biologiczny; 5° Roślinność i kryzys aktualny: środowisko – odżywianie – energia.

Ten krótki przegląd treści wskazuje, że naczelną zasadą, którą autorzy przyjęli, jest realizowana poprzez rozpatrywanie botaniki pod kątem budowy i funkcji roślin z uwzględnianiem ich adaptacji do warunków siedliskowych. Dla przybliżenia oryginalnego sposobu uporządkowania szczegółowej treści książki można przytoczyć choćby rozdział odnoszący się do liścia, który omówiony został według następującego schematu: budowa i funkcje – rozwój liścia, typy liści; liścienie i pierwsze liście właściwe, morfologia liści i budowa wewnętrzna liścia, skórka, miękisz, ustawienie liści, przekształcanie liści; krzywa świetlna fotosyntezy, rośliny światło- i cieniolubne, wpływ temperatury i stężenia CO₂ na fotosyntezę, wymiana gazowa i opory dyfuzyjne; adaptacje anatomiczne i morfologiczne u kserofitów, adaptacje fizjologiczne w postaci tolerancji na odwodnienie; adaptacje biochemiczne z metabolizmem gruboszowatych i fotosyntezą typu C₄, hygrofity i hydrofity.

Botanique jest napisana żywo i bardzo przystępnie. Zrozumienie tekstu ułatwiają bardzo liczne ilustracje. Zamieszczone zdjęcia i schematy są traktowane komplementarnie, toteż bardzo często schematy umieszczane są wraz ze zdjęciami jako ich uzupełnienie ułatwiające czytelnikowi zarówno zrozumienie, jak i zapamiętanie wiadomości. Po każdym podrozdziale znajduje się wykaz literatury uzupełniającej, a na końcu książki znajduje się bardzo szczegółowy indeks rzeczowy, obejmujący 32 strony.

Książka jest przeznaczona głównie dla studentów, ale adresowana jest także do nauczycieli, naukowców, biologów, rolników, a także dla osób innych zawodów mających kontakt z roślinami. Bardzo piękna szata graficzna jest doskonałym dopełnieniem waleń merytorycznych książki.

Jan PILARSKI

BROUNETON J. *Plantes toxiques. Végétaux dangereux pour l'homme et les animaux*. Technique & Documentation – Lavoisier, Londres, New York, Paris, 1996. ss. 529, liczne ryciny. Twarda opr., format 16 × 24,5 cm. Cena 640 Fr, ISBN: 2-7430-169-0.

Każdego roku tysiące osób ulega zatruciom spowodowanym przypadkowym spożyciem roślin. Oko-

ło 85% tych przypadków dotyczy dzieci, z których większość jest poniżej 5 roku życia. Zjadają one, najczęściej z ciekawości, części roślin z najbliższego otoczenia. Ozdobne rośliny doniczkowe mogą być w tym przypadku niebezpieczne, czy jak np. modne ostatnio krotony czy różaneczniki.

Prezentowana książka „Rośliny toksyczne. Rośliny niebezpieczne dla człowieka i zwierząt” stanowi opis roślin niebezpiecznych dla zdrowia czy nawet życia. Książka poprzedzona wstępem, podzielona jest na dwie części: ogólną i monograficzną.

W części ogólnej podano statystyczne dane ilości zatruc spowodowanych roślinami w Europie i w USA. Poza pojedynczymi przypadkami może dochodzić do zatruc zbiorowych, jakie miało miejsce w 1992 r. w Tadżykistanie i było spowodowane zanieczyszczeniem ziaren zbóż nasionami heliotropu. Innym przykładem zbiorowego zatrucia było zanieczyszczenie mąki prosa nasionami bielunia.

Zatrucie następuje przez kontakt dotykowy lub przez spożycie. Do kontaktowego zatrucia dochodzi najczęściej u osób zajmujących się zawodowo roślinami – botaników, ogrodników, kwiaciarzy. Mogą to być pokrzywy wywoływane przez rośliny z rodzin: *Urticaceae*, *Euphorbiaceae*, *Hydrophyllaceae*; podrażnienia mechaniczne – wywoływane przez rośliny z rodzin *Roseaceae*, *Cactaceae*, lub podrażnienia chemiczne wywoływane przez mleko *Ranunculus* i *Clematis* spp.; fototoksyczność występująca w połączeniu z ekspozycją na działanie światła słonecznego wywołwana przez rośliny z rodziny *Apiaceae* i *Rutaceae*, czy też dermatologiczne zmiany pochodzenia alergicznego powodowane przez różne rośliny. Zatrucia spowodowane spożyciem są często wynikiem pomyłki, np. po zjedzeniu cebuli tulipana jako cebuli jadalnej lub złego zidentyfikowania rośliny – użyciu zamiast *Symphytum officinale* – *Digitalis purpurea*. W tej części opisano również niepożądane reakcje na rośliny lecznicze, ryzyko związane z fitoterapią oraz w przypadku zatrucia spowodowanego roślinami – identyfikacją rośliny i metody odtruć.

Część monograficzna poświęcona jest roślinom toksycznym.

Z paprotników opisano szczegółowo – *Pteridium aquilinum*.

Nagonasienne – podzielono na cztery grupy z opisem szkodliwych przedstawicieli: Cycadopsida – *Cycas revoluta*, Gnetopsida – *Ephedra sinica*, pinopsida – *Thuja* spp, *Pinus ponderosa*, Taxacopsida – *Taxus baccata*.

Z okrytonasiennych – opisano 48 rodzin. Zasadą stosowaną przy omawianiu okrytonasiennych jest

alfabetyczny układ rodzin zawierających trujące gatunki roślin, przy czym w części wstępnej każdej rodziny podano przykłady gatunków jadalnych, przyprawowych i leczniczych.

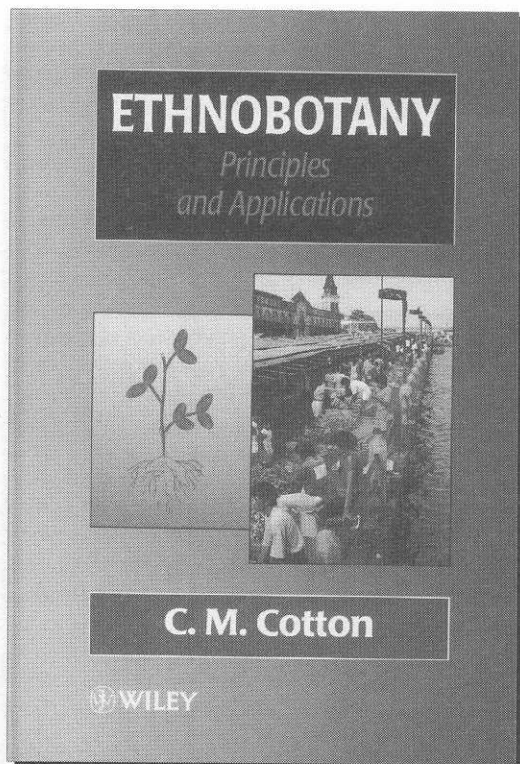
W części monograficznej autor stosuje schemat – opis morfologiczny gatunku z ryciną, występowanie gatunku w naturalnym środowisku, związki szkodliwe i ich pochodne występujące często u gatunków pokrewnych, objawy zatrucia u ludzi i zwierząt, identyfikacja toksyn przy diagnozowaniu. W książce zacytowano ponad 350 gatunków potencjalnie toksycznych, z których 100 gatunków opisano szczegółowo. Każda rodzina omówiona została w oddzielnym rozdziale, który kończy się bibliografią. Bibliografia obejmuje ponad 1300 pozycji. Na końcu książki znajduje się słownik terminów botanicznych – bardzo przydatny dla niebotaników oraz słownik terminów fitochemicznych, który może być bardzo przydatny dla botaników.

Publikacja Jean Brouneta – specjalisty w dziedzinie fitochemii – może być w najwyższym stopniu użyteczna. Jest ona przeznaczona dla lekarzy, farmaceutów i weterynarzy. Jednak może ona być bardzo przydatna również dla biochemików, botaników, fizjologów oraz dla osób zainteresowanych tematem – nie tylko jako źródło wskazówek o konieczności przestrzegania ostrożności przy kontaktach z roślinami niebezpiecznymi, ale także jako źródło informacji i bardzo bogatej literatury. Obecnie w ogrodach przydomowych, w parkach i w domach jest duża ilość gatunków obcych naszej florce, o których często nie mamy żadnej wiedzy na temat niebezpieczeństw zagrażających nam z ich strony. Książka wydana jest bardzo starannie, w estetycznej szacie zewnętrznej. Stanowić będzie bogate i rzetelne źródło informacji.

Jan PILARSKI

COTTON C. M. *Ethnobotany. Principles and Applications*. John Wiley & Sons, Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore, 1996. ss. 424, 25 ryc., 86 tab., 65 ramek tekstowych (boksów). ISBN 0 471 95537 X.

Opublikowanie podręcznika etnobotaniki jest odpowiedzią na niezwykle wzrost zainteresowania tą nauką, jaki miał miejsce w ostatnich latach, zarówno od strony teoretycznej jak i praktycznej. Ogromnie zwiększyła się liczba publikacji naukowych, powstały czasopisma specjalistyczne poświęcone etnobotanice, etnobiologii, czy etnofarmakologii, utworzono międzynarodowe towarzystwa naukowe oraz, na niektórych uniwersytetach amerykańskich i brytyjskich, wprowadzono specjalizację z zakresu etnobotaniki.

Upowszechniła się także świadomość znaczenia badań nad tradycyjnymi sposobami korzystania z zasobów roślinnych dla zachowania ich biologicznej różnorodności.

Pośród wielu definicji etnobotaniki, istniejących w literaturze, C. M. Cotton wybrał jej najszerze ujęcie, w myśl którego jest to nauka o wzajemnych stosunkach między światem roślin a tradycyjnymi społecznościami ludzkimi. Obejmuje ona zarówno znajomość roślin i ich faktycznej lub potencjalnej użyteczności, jak i wiedzę o postrzeganiu roślin przez człowieka, decydującą o sposobach ich użytkowania. Mając na uwadze usytuowanie etnobotaniki na pograniczu dziedzin humanistycznych i przyrodniczych, autor przedstawił omawiane zagadnienia w taki sposób, aby badaczom z przygotowaniem humanistycznym umożliwić zrozumienie podstaw botaniki, a botanikom ułatwić wejście w problematykę etnologii.

W rozdziale zatytułowanym „Wprowadzenie do etnobotaniki” przedstawiony jest krótki zarys jej rozwoju w Nowym Świecie, gdzie narodziła się nazwa, oraz w Europie, Azji, Australazji i Afryce. Rozważania te autor doprowadza do czasów współczesnych, zaznajamiając czytelnika z dominującymi obecnie kierunkami badań. Kolejne rozdziały poświęcone są

wyjaśnieniu podstawowych pojęć z zakresu budowy i funkcji organów roślinnych, opisowi tradycyjnej wiedzy botanicznej u różnych społeczności ludzkich i przedstawieniu metod stosowanych w badaniach etnobotanicznych. W dalszej części książki omówione są niektóre wyniki badań, dotyczące znaczenia roślin dzikich jako podstawy utrzymania oraz roślin uprawnych i tradycyjnych form rolnictwa, a także roli roślin w tradycyjnej sztuce, technice i w ludowym leśnictwie. Osobny rozdział dotyczy zależności między tradycyjnym pojmowaniem świata przyrody przez ludzi, a ich działaniami ukierunkowanymi na wykorzystanie roślin. Wiele uwagi poświęca autor paleoetnobotanice, przez którą rozumie badanie wzajemnych zależności między roślinami a człowiekiem w czasach prehistorycznych i historycznych, na podstawie źródeł archeologicznych, archeobotanicznych, pisanych, ikonograficznych i in. Książkę kończą dwa rozdziały omawiające praktyczne znaczenie badań etnobotanicznych dla zaspokojenia potrzeb obecnego rynku i dla przyszłej ochrony zasobów genetycznych i środowiska. Bardzo cennym uzupełnieniem jest obszerna bibliografia.

Autor dołożył starań, by ułatwić korzystanie z książki. Zawiera ona indeks rzeczowy, a brak objaśnień terminów specjalistycznych rekompensuje, do pewnego stopnia, wyróżnienie ich w tekście kursywą, ułatwiające wyszukanie ich w słownikach encyklopedycznych. Tekst ilustrują ryciny i nieliczne czarnobiałe fotografie. Przejrzysty układ treści umożliwia wielopoziomowe czytanie książki. Podstawowe kwestie omówione są w tekście, natomiast bardziej szczegółowe informacje, w formie całościowych, wyodrębnionych zagadnień, ujęte są w ramki („boksy”), które mogą być wykorzystywane niezależnie od głównego tekstu; zawierają one także odniesienia do dalszej lektury. Podobnie wyczerpujące są objaśnienia do tabel i rycin. Książka jest bardzo ładnie wydana i przyjemna w korzystaniu. Może być użyteczna dla botaników, archeobotaników, etnologów i archeologów, a także dla innych czytelników interesujących się tradycyjnym użytkowaniem roślin.

Krystyna WASYLIKOWA

Paleontological Journal. A translation of Paleontologicheskij Zhurnal. Vol. 29, No. 1A, Scripta Technica, Inc. A subsidiary of John Wiley & Sons, Inc. 1995, str. 212. ISSN0031-0301.

Podjęta inicjatywa tłumaczenia na język angielski i wydawania w osobnym czasopiśmie *Paleontological Journal* prac rosyjskich paleontologów, publiko-

wanych w kwartalniku *Paleontologicheskij Zhurnal*, przyczyni się niewątpliwie do przybliżenia wyników ich badań nauce światowej. Pierwszy z zeszytów tego nowego czasopisma, a mianowicie zeszyt nr 1A z tomu 29 (1995), zawiera jednak prace, które nie ukazały się ani wcześniej, ani równocześnie w języku rosyjskim. Co więcej, są to wyłącznie prace paleobotaniczne, podczas gdy większość publikacji zamieszczanych w kwartalniku *Paleontologicheskij Zhurnal* poświęcona jest paleozoologii. Ze względu na wyjątkowość tego numeru czasopisma, które nie będzie zapewne dostępne w polskich bibliotekach z uwagi na wysoką cenę, zdecydowano się przedstawić jego zawartość. Cały numer obejmuje czternaście artykułów i pięć krótkich doniesień.

Z górnego prekambriu Ukrainy opisano kilka taksonów spiralnie skręconych nitkowatych mikrofosyliów (M. B. Burcin). Rośliny z górnego dewonu Syberii, poprzednio zaliczane do *Moresnetia*, zostały wydzielone w nowy rodzaj *Lenlogia*, bliższy, zdaniem V. A. Krassilova, raczej paprotnikom niż *Progymnospermae*. W dolnym permie Uralu znaleziono nowy rodzaj paproci *Ptychocarpus* (S. V. Naugolnykh). Rozważania o ewolucyjnych zmianach cech morfologicznych liści na podstawie kopalnych liści *Scytosphyllum* z górnego triasu Uralu są tematem artykułu V. A. Krassilova. E. L. Lebedev opisał dwa nowe kredowe rodzaje liści *Angiospermae*, a to *Paratrochodendroides* i *Protoquereuxia*, z prowincji Chabarowskiej. W paleogenie Kamczatki znaleziono kwiatostany i owocostany *Itelantha* – nowego rodzaju w obrębie hamameliiowatych, ponadto zamieszczono uwagi dotyczące pozycji taksonomicznej *Nordenskioldia* Heer i *Trochodendrocarpus* Krysztoforowich (V. A. Krassilov, L. I. Fotyanova). Z paleogenu Mongolii N. M. Makulbekov opisał nowy rodzaj *Gobiostrobus*, charakteryzujący się heterofilią i osobliwymi szyszkowatymi „kwiatostanami”. Rodzaj ten zajmuje izolowaną pozycję w grupie roślin szpilkowych. N. I. Blokhina wyróżniła na podstawie badań anatomicznych drewna nowy gatunek *Metasequoia* z miocenu Kamczatki. L. I. Fotyanova przedstawiła historię rodzaju *Nyssa* we florach kopalnych północnej Azji na podstawie szczątków liści, a badaniom anatomicznym endokarpów *Nyssa sibirica* z dolnego miocenu północnego Kazachstanu poświęcony jest oddzielny artykuł O. N. Arbuzova i S. G. Zhilina. W morskich osadach górnego eocenu Kamczatki znaleziono doskonałe zachowane liście nowego gatunku *Firmiana kovateschensis* z rodziny *Sterculiaceae*. Diagnoza gatunku uwzględnia także budowę kutikuli. Jest to jak dotąd najstarsze i najbardziej na północ wysunięte stanowi-

ska występowania tego rodzaju (L. J. Budancev, M. A. Baranova). Dalekowschodnie występowanie szczątków makro i mikroskopowych rodzaju *Liquidambar* jest przedmiotem publikacji N. P. Maslovej. Z tego obszaru znane są liście dwóch gatunków *Liquidambar*, których zasięg stratygraficzny obejmuje późny paleocen po miocen, natomiast ziarna pyłku pojawiają się dopiero od dolnego eocenu. Opisana została budowa epidermy *Liquidambar pachyphylla*. Publikacja O. V. Yakovleviej i S. G. Zhilina jest poświęcona wynikom badań struktury komórkowej liści miocenijskiego gatunku *Eucommia palaeoulmoides* wydobytego z osadów diatomitowych Niziny Turgajskiej w północnym Kazachstanie. W materiale kopalnym zachowały się wszystkie elementy składowe komórki liścia, które zilustrowano na fotografiach z mikroskopu elektronowego. Publikacja M. A. Akhmieteva porusza temat geologicznego wieku Wielkiego Kaukazu na podstawie danych paleobotanicznych i zawiera rozważania dotyczące paleogeografii tego obszaru w trzeciorzędzie.

W krótkich doniesieniach zawarto ponadto informacje o nowym gatunku *Pseutorrellia* z dolnokredowych osadów węglonośnych na obszarze Transbajkału (E. V. Bugdaeva), o pędach *Cupressaceae* z kredy Kazachstanu (S. V. Vikulin, S. G. Zhilin, Y. Y. Potapova), nasionach *Alapaja* (*Taxodiaceae*) z kredy Kazachstanu (S. I. Frumina, S. G. Zhilin), nowym taksonie ziarn pyłku *Aquilapollenites* z kredy Dalekiego Wschodu (V. S. Markevich) oraz rodzajach połączeń w koloniach okrzemek (S. S. Barinova).

Autorami prac zamieszczonych w omawianym zeszycie są głównie paleobotanicy z Instytutu Geologicznego (3), Instytutu Paleontologicznego w Moskwie (5), Instytutu Biologii i Pedologii we Władywostoku (3), Instytutu Botaniki im. Komarova w St. Petersburga (9), Tomskiego Uniwersytetu (1), oraz Instytutu Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych w Moskwie (1).

Tekst poszczególnych artykułów i doniesień jest opatrzone tabelami oraz licznymi rycinami lub bardzo dobrymi fotografiami.

Ewa ZASTAWNIAK

KREUTZ C. A. J. *Orchideen in Zuid-Limburg*. Dti-chting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht 1995. str.320, 95 rys. 4 mapy, 6 tab., 246 fot. Twarda opr. Cena: 89 guldenów hol. ISBN 90-5011-029.

Pojawiające się w ostatnich latach regionalne, w różnej skali, bądź nawet lokalne monografie storczy-

ków na różnym poziomie, od ściśle naukowych studiów taksonomiczno-ekologicznych po opracowania popularno-naukowe, są odpowiedzią na coraz częściej postulowaną czynną ochronę gatunkową tych roślin. Na ogół są potrzebą chwili, zważywszy iż storczyki to rośliny powszechnie zanikające.

Monografia storczyków Południowej Limburgii (Zuid-Limburg) w Holandii Carela A. J. Kreutza posiada wysoką rangę naukową na tle innych lokalnych czy regionalnych monografii storczyków. We wstępie autor wprowadza nas w istotne aktualne zagadnienia taksonomii, ekologii i ochrony storczyków w bezpośrednim nawiązaniu do storczyków występujących w Południowej Limburgii. Region ten wyróżnia się w Holandii największą liczbą gatunków storczyków, a także liczbą występujących tu innych chronionych i rzadkich gatunków roślin, z których część podano w opisie stanowisk i biotopów storczyków. Mimo emocjonalnego zaangażowania autora na rzecz storczyków i przyrody regionu, nie ma tu gadulstwa i komunałów. Treść podana jest zwięźle, językiem prostym. Rys fizjograficzny jest krótki, a informacje w nim zawarte są funkcjonalne w przedstawionej kartografii stanowisk i biotopów. Metody kartografii gatunków odpowiadają ogólnym zasadom przyjętym w Europie w podanej skali. Każdy z 38 opisanych tu gatunków wraz z podgatunkami, odmianami, oraz oddzielnie każdy z 16 mieszańców jest udokumentowany graficznie w blokach odpowiednio numerowanych kwadratów. Opracowanie kartograficzne obejmuje 45 stanowisk, w większości określonych nazwą miejscowości, które z łatwością można odszukać na mapie „Toeristenkaart Zuid Limburg” w skali 1: 50'000.

Opis gatunków i innych jednostek taksonomicznych jest szczegółowy. Każdy z gatunków przedstawiony jest na czterech fotografiach w różnych ujęciach. Mają one duże walory artystyczne, a przy tym nie utraciły pełnej wartości fotografii przyrodniczej. Pokazują to, co najdokładniej określa obiekt, czyli cechy diagnostyczne rośliny. Oprócz kolorowych portretów roślin, autor zamieścił w książce czarno-białe fotografie zielnikowych okazów zebranych w poprzednim wieku, głównie tych storczyków, które zanikły na podanych przed stu laty stanowiskach, reprezentujących przede wszystkim niższe wewnątrzgatunkowe jednostki taksonomiczne.

Opisom poszczególnych taksonów towarzyszą szczegółowe opisy ich biotopów i stanowisk. Charakter zbiorowisk roślinnych, w których rosną storczyki, oddają zdjęcia fytosocjologiczne zebrane w tabelach. Charakterystyka siedlisk jest jednak ogólna, ograniczona do informacji o warunkach biotycznych

i do bardzo ogólnych informacji o warunkach mikroklimatycznych i edaficznych. Autor podaje ponadto fenologię gatunków, nie odnotowuje jednak fluktuacji w pojawach różnych gatunków. Margines w opisach stanowią informacje o ekologii populacji. Autor podaje również kategorie zagrożenia różnych gatunków storczyków przyjęte według „czerwonej listy” (*FLO-RON-Rode Lijst*, 1990), komentuje ich zagrożenie wskazując na związek z charakterem degradacji siedliska, dokumentując poszczególne biotopy barwnymi fotografiami. Czarno-białe fotografie przedstawiają stanowiska niektórych gatunków storczyków sprzed wielu lat, na których dzisiaj już nie rosną. Stanowią one jednocześnie smutny akcent tej barwnej i pięknej książki.

Jan SAROSIEK

ZULOAGA F. O., MORRONE O. (red.) *Catálogo de las plantas vasculares de la República Argentina. I. Pteridophyta, Gymnospermae y Angiospermae (Monocotyledoneae)*. Monographs in Systematic Botany from the Missouri Botanical Garden. Volume 60, 1996, ss. 323. ISBN 0-915279-40-1.

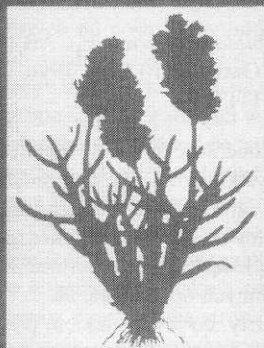
Przedstawiany tom jest drugim z kolei z zamierzonej serii opracowań flory roślin naczyniowych Argentyny. W pierwszym znalazły się trawy, w drugim opublikowano listę paprotników, nagonasiennych i jednoliściennych (bez *Poaceae*). Do opracowania pozostały rośliny dwuliściennne. Opublikowanie krytycznej listy roślin naczyniowych Argentyny nie jest przedsięwzięciem łatwym, jeśli weźmie się pod uwagę obszar kraju (ok. 2800 km). Poza tym, na bogactwo florystyczne Argentyny ma wpływ nie tylko jej rozległość, ale także różnorodność typów klimatów i gleb oraz duże zróżnicowanie wysokości nad poziom morza.

Udział w tworzeniu omawianego tomu miało 26 osób. Zawiera on listę 354 gatunków paprotników z 84 rodzajów i 28 rodzin, 21 gatunków nagonasiennych z 9 rodzajów i 4 rodzin oraz 1138 gatunków jednoliściennych z 251 rodzajów i 39 rodzin; warto przypomnieć, że w Argentynie występują 1152 gatunki samych traw. Łatwo więc policzyć, że w dwóch dotychczas opublikowanych tomach na krytycznych listach znalazło się 2665 gatunków!

We wszystkich trzech dużych grupach rodziny są ułożone alfabetycznie. W ich obrębie, również według alfabetu, uszeregowane są rodzaje, gatunki i niższe taksony (na formach kończąc).

W katalogu umieszczono wszystkie nazwy taksonów cytowane poprzednio w literaturze argentyńskiej.

Catálogo de la Familia Poaceae en la República Argentina

Fernando O. Zuloaga
Elisa G. Nicora
Zulma E. Rúgolo de Agrasar
Osvaldo Morrone
José Pensiero
Ana M. Cialdella

Missouri
Botanical
Garden

Jeśli takson nie rośnie obecnie w Argentynie lub jego cytowanie jest wątpliwe, został umieszczony w odrębnym zestawieniu, na końcu danej grupy. Czcionką pogrubioną wydrukowano nazwę każdego taksonu, a poniżej kursywą jego synonimy. Dalej, zacytowano literaturę odnoszącą się do danego taksonu, prowincje, w których występuje oraz jego ewentualną obecność w sąsiednich krajach. Podano również jeden wybrany egzemplarz zielnikowy wraz z symbolem zielnika. Przy każdym rodzaju umieszczono liczbę występujących w nim gatunków. Właściwy wykaz poprzedza tabela z listą rodzin (wraz z liczbami rodzajów) i rodzajów (z liczbami gatunków, przy czym w nawiasach podano liczbę gatunków endemicznych).

Zwięzły wstęp, napisany po hiszpańsku i angielsku, zajmuje niespełna 6 stron, ale zawiera wszystkie niezbędne informacje ułatwiające posługiwanie się katalogiem. Bardzo obszerny jest natomiast wykaz literatury, liczący około 800 pozycji. Z przyjemnością zauważa się dwa polskie nazwiska (K. Urbańska-Worytkiewicz i D. Szlachetko).

Na końcu tomu znajduje się dodatek z kompletną listą (czyli uwzględniającą wcześniej opublikowane *Poaceae*) rodzajów i rodzin *Pteridophyta*, *Gymno-*

spermae i *Monocotyledoneae*, które można znaleźć w Argentynie.

Z omawianej pozycji będą zapewne nie raz korzystać osoby zajmujące się chorologią i systematyką, zwłaszcza, że w naszym kraju wciąż pojawiają się nowi, egzotyczni przybysze, których identyfikacja napotyka na trudności z powodu braku odpowiedniej literatury.

Ludwik FREY

CHAPMAN G. P. *The biology of grasses*. CAB International, Wallingford, Oxon OX10 0DE, 1996, ss. IX + 273. ISBN 0 85199 111 4.

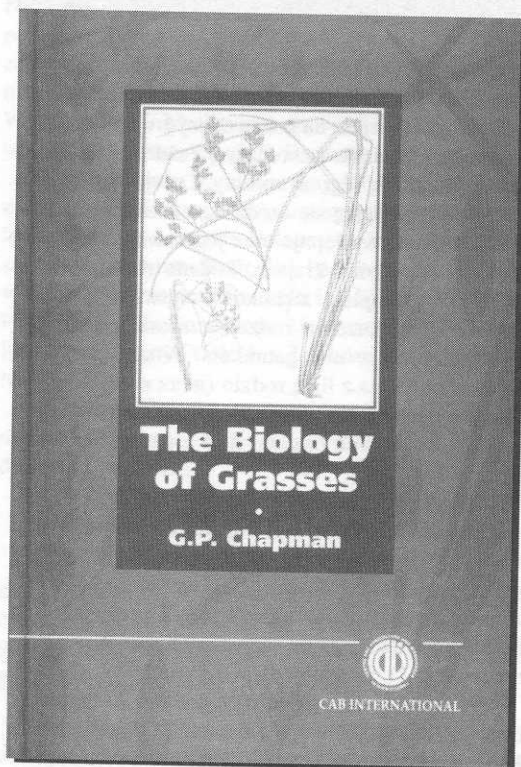
Jeśli ktoś zapragnie obcować z dobrą literaturą botaniczną, w której wszystkie problemy są przedstawione nie tylko w sposób zajmujący, ale bardzo ładny (odpowiednie to chyba słowo), powinien koniecznie zapoznać się z omawianą książką. Autor porusza zagadnienia znane z wielu innych opracowań, ale czyni to w sposób bardzo osobisty, co jest wynikiem przestudiowania i przemyślenia obszernej literatury.

Chapman jest wytrawnym znawcą omawianych przezeń zagadnień, ponieważ był autorem lub współautorem kilku innych pozycji traktujących o trawach. Jednakże biologia traw jest tematem obszernym, a

książka stosunkowo szczupłej objętości, dlatego autor nie rości sobie pretensji, aby określać ją mianem kompendium. Nie ogranicza się do opisywania taksonów podrodziny *Pooideae*, jak czynią to zwłaszcza badacze flory półkuli północnej, ale dobiera przykłady spośród egzotycznych dla nas grup traw. Zdaje sobie sprawę, że wskutek tego zadanie staje się trudniejsze, jednak podejmuje tę próbę z całą świadomością. I chwala mu za to! Czytelnicy otrzymali bowiem książkę niezwykle interesującą.

Na zasadniczą jej treść składa się 12 rozdziałów (podzielonych na podrozdziały). Na wstępie autor charakteryzuje trawy jako składnik zmieniającego się świata oraz ich wielką różnorodność. Dalej pisze o indywidualnym rozwoju traw, poczynając od tworzenia się ich niezwyklego zarodka po zakwitanie dojrzałych roślin, a następnie omawia rodzaje kwiatostanów oraz budowę i ewolucję kłosek i kwiatów (rozdziały 1–4). O zapyleniu i zapłodnieniu, powstawaniu mieszańców, tworzeniu się zygoty i jej rozwoju oraz o rozsiewaniu się traw, pisze w rozdziale 5. Rozdział 6 dotyczy taksonomii i chorologii traw, a rozdział 7 – historii i pochodzenia tej grupy roślin. Znajduje się tu zestawienie najstarszych znalezisk szczątków traw, co pozwala na umiejscowienie początków *Poaceae* na skali czasowej. Rozdział 8 poświęcił autor fotosyntezie u traw, omawiając dość szczegółowo obydwie jej typy (C3 i C4) oraz ich występowanie w poszczególnych podrodzinach, zastanawiając się czy – a jeśli tak, to w jakim stopniu – sposób fotosyntezy reprezentowany przez daną grupę może znaleźć odzwierciedlenie w jej dotychczasowych ujęciach taksonomicznych i ewolucyjnych. Różnym sposobom życia wybranych przedstawicieli poszczególnych podrodzin, ekologii traw oraz ich umiejętnościom przystosowania się do warunków środowiska zmienionego przez człowieka poświęcone są rozdziały 9 i 10. Udomowienie traw i związane z tym problemy przedstawione zostały w rozdziale 11. Rozdział ostatni dotyczy wyłącznie kukurydzy, określanej przez Chapmana mianem „niezwykłej” i „dziwnej” trawy. Spis literatury liczy blisko 400 pozycji. Bardzo interesujący, pożyteczny i zmuszający do przemyślenia pewnych zagadnień (o czym sam autor pisze we wstępie) jest krytyczny słowniczek terminów botanicznych. Trzy indeksy: autorów, taksonów i przedmiotowy dopełniają całości. Na szatę ilustracyjną książki składają się dość liczne, starannie wykonane ryciny, głównie kreskowe. Całość oprawiona jest w twardą, barwną i lakierowaną okładkę. Naprawdę, warto przeczytać tę książkę!

Ludwik FREY

GLEDHILL G., *The names of plants*. Wyd. 2. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne, 1996, ss. vi + 202, ryc. 7. Miękka opr., format 12,3 × 18,6 cm. Cena: 11,95 £ ang. ISBN 0–521–36675–5.

Zaniechanie powszechnego nauczania języków klasycznych, a zwłaszcza łaciny, która stanowi oficjalny język botaniki systematycznej sprawia, że coraz mniej młodych botaników rozumie znaczenie nazw gatunkowych i rodzajowych roślin i grzybów. Stąd też dużym powodzeniem cieszą się wśród botaników rozmaite słowniki etymologiczne objaśniające ich znaczenie i pochodzenie. Jednym z najpopularniejszych z nich jest omawiany tu słownik nazw roślin D. Gledhilla, wykładowcy i kustosa ogrodu botanicznego Uniwersytetu w Bristolu. Pierwsze wydanie tej książeczki ukazało się w 1985 r. i jej błyskawiczne zniknięcie z półek księgarskich skłoniło autora do przygotowania drugiego, poszerzonego wydania, które zostało opublikowane w 1989 r. Miarą popularności i zapotrzebowania na tego typu wydawnictwa jest fakt, że drugie wydanie tego słownika doczekało się w krótkim czasie aż czterech dodruków.

Obecne nazewnictwo botaniczne jest wynikiem długotrwałej ewolucji, której korzenie sięgają czasów starożytnych. Autor w części wstępnej przedstawia krótki rys historyczny rozwoju nowożytnej nomenklatury botanicznej. Uwypuklone tu zostały oczywiście ogromne zasługi Karola Linneusza, ale jednocześnie podkreślony został również znaczący dorobek jego poprzedników w tej dziedzinie, który w genialny sposób został wykorzystany przez wielkiego Szweda w systemie klasyfikacyjnym roślin i będącym jego odbiciem nazewnictwie. Poruszone tu zostały również istotne i niestety czasami mało znane reguły i zasady jakimi kieruje się nomenklatura botaniczna, które również przeszły długą i ciekawą ewolucję i ciągle są udoskonalane. Szczególną uwagę zwraca autor na nazwy geograficzne i eponimowe, które bardzo często wykorzystywane są przez botaników oraz na nazwy roślin mieszańcowego pochodzenia. Sporo miejsca zajmuje tu również sprawa nazewnictwa roślin uprawnych, które reguluje „Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Roślin Uprawnych”.

Zasadniczą część książki, obejmującą prawie 3/4 jej objętości, jest alfabetycznym słownikiem nazw. Zawiera on ponad 5200 haseł, na które składają się epitety gatunkowe i nazwy rodzajowe dla dziko rosnących lub częściej hodowanych roślin na Wyspach Brytyjskich. Niestety etymologia nazw rodzajowych odnosi się prawie wyłącznie do roślin naczyniowych

i paprotników, więc specjaliści od innych grup roślin mogą czuć się zawiedzeni brakiem wyjaśnienia znaczeń nazw nawet pospolitych rodzajów mszaków, glonów, porostów czy grzybów. Trzeba jednak sobie zdać sprawę, że uwzględnienie tych grup rozszerzyłoby niepomniernie rozmiary tego słownika. Jednak wiele nazw złożonych każdy może sobie łatwo objaśnić znajdując tu znaczenie etymologicznych elementów składowych. Dotyczy to w szczególności nazw urobionych od cech taksonomicznych takich jak kształt liści i ich szczytów, typy kwiatostanów czy formy brzegu liści. Ze względu na ich powszechność i jednocześnie na duże trudności w ich rozumieniu i interpretacji autor zilustrował podstawowe cechy liści i kwiatostanów, co winno ułatwić użytkownikom właściwe rozumienie określonych terminów.

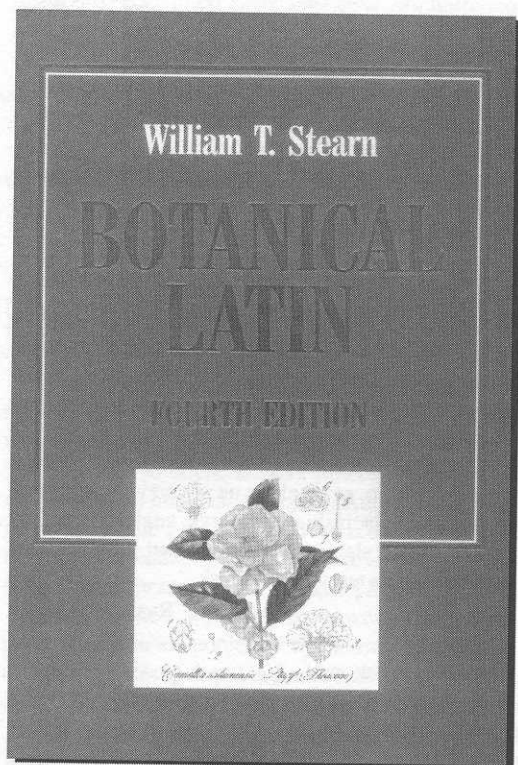
Omawiany słownik jest godny polecenia polskim botanikom, m.in. ze względu na precyzyjne tłumaczenie terminów łacińskich na język angielski, co jest niestety często słabą stroną tłumaczeń prac polskich taksonomów na ten właśnie język.

Ryszard OCHYRA

STEARN W. T. *Botanical Latin. History, grammar, syntax, terminology and vocabulary*. Wyd. 4. David & Charles Publishers, Brunel House, Newton Abbot, Devon, 1996, ss. XIV + 546, ryc. 41. Opr., format 17,5 × 25,0 cm. Cena: 25,00 £ ang. ISBN 0 7153 0052 2.

Niewiele jest dzieł, które już za życia autora stały się klasyką o fundamentalnym znaczeniu dla danej dziedziny wiedzy. W botanice jest nim ponad wszelką wątpliwość *Botanical Latin* W. T. Stearna. Książka ta, opublikowana po raz pierwszy w 1966 r., doczekała się czterech poprawionych i rozszerzonych wydań, nie licząc licznych reprintów każdego z nich, zaś drugie wydanie zostało nawet przełożone na język chiński. Omawiana tu książka jest drugim reprintem wydania czwartego, które ukazało się po raz pierwszy drukiem w 1992 r.

Jak przystało na dzieło klasyczne, o *Botanical Latin* napisano praktycznie wszystko w setkach pochlebnych lub wręcz entuzjastycznych recenzji, w których z reguły podkreślano perfekcyjnie i przystępnie napisany tekst, odślaniający ogromną erudycję autora, który umiejętnie i z wdziękiem, a czasami i z dużym poczuciem humoru, prezentuje wszystkie elementy języka łacińskiego, które mogą być użyteczne w praktycznym posługiwaniu się nim przez botaników. Jest swoistym paradoksem, że książka Stearna ukazała się w czasie, kiedy w międzynarodowych kręgach botanicznych toczy się ożywiona dyskusja na temat sensu

dalszego stosowania języka łacińskiego w botanice. Helleńsko-łacińska tradycja kultury europejskiej sprawiła, że botaniczna „łacina” już bardzo dawno została uznana za oficjalny język botaniki systematycznej. Zapoczątkowana w dziełach Pliniusza i innych przyrodników rzymskich, od samego już początku jako dziwaczna mieszanina zlatynizowanych słów greckich i wyrazów rdzennie łacińskich, przetrwała ona zwycięsko przez z górą dwa tysiąclecia i uznana została przez międzynarodowe konwencje za oficjalny język botaniki systematycznej. Jej szczególny rozwój datuje się od połowy XVIII w., kiedy położone zostały podwaliny pod nowoczesną botanikę. W tym czasie rozwinęło się m.in. bogate słownictwo łacińskie służące do precyzyjnego opisywania rozmaitych struktur, co sprawia, że łacina stanowi dzisiaj integralny i niezastąpiony składnik wiedzy botanicznej (i przyrodniczej w ogóle) i opiera się skutecznie nawet groźnej konkurencji języków „kongresowych”. Co prawda coraz częściej rozlegają się głosy, aby łacinę zastąpić językiem angielskim, lecz radość i nadzieje młodych adeptów systematyki roślin, że można uniknąć uczenia się tego języka, mogą okazać się przedwczesne. W języku łacińskim bowiem napisana jest ogromna większość

klasycznych dzieł botanicznych, a bez umiejętności ich czytania i rozumienia nie można mówić o poważnym zajmowaniu się systematyką roślin, chyba że uprawia się kompilatorstwo, które z prawdziwą sztuką jaką jest systematyka niestety niewiele ma wspólnego.

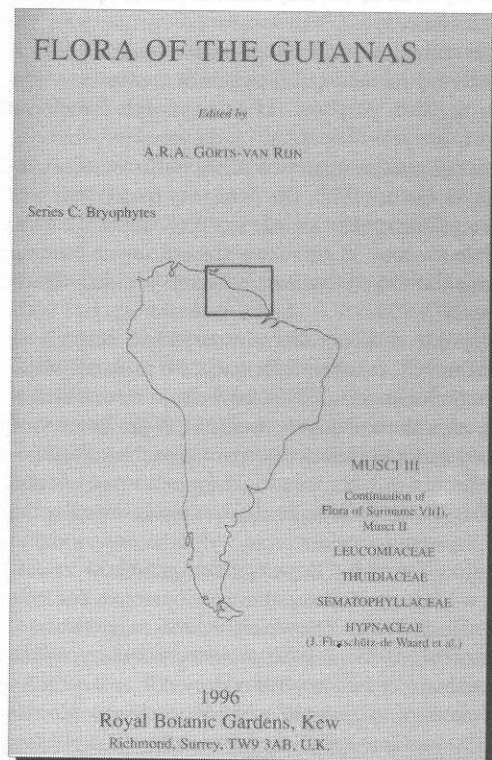
Książka Stearna nie jest podręcznikiem do nauki języka łacińskiego, chociaż zostały w niej przedstawione podstawowe elementy gramatyki i składni. Autor koncentruje się głównie na zagadnieniach praktycznych, które ułatwiają tworzenie nazw nowych taksonów oraz ich opis. Podane są tu więc przykłady opisów gatunków z różnych grup systematycznych, praktyczne informacje co do sposobów opisywania różnych typów siedlisk czy tworzenia nazw geograficznych i eponimowych. Sporo miejsca zajmuje tu ważne w badaniach systematycznych określanie barw, a także bogato ilustrowany, szczegółowy słownik terminologiczny struktur i cech używanych w opisach taksonów. Ponieważ ogromna liczba nazw roślin oraz określonych struktur wywodzi się z języka greckiego, autor poświęca osobny rozdział elementom greckim w botanicznej łacinie, zwracając specjalną uwagę na słowotwórstwo. Prawie jedną czwartą całej książki zajmuje słownik łacińsko-angielski i angielsko-łaciński, który jest bardzo wartościowym i pomocnym narzędziem przy tłumaczeniu diagnoz dla botaników nie znających dobrze łaciny.

Książka jest niezwykle starannie i efektownie wydana, a od wszystkich poprzednich wydań różni się większym formatem. Być może jest przez to mniej poręczna w użyciu, ale za to łatwiejsza do czytania dzięki zastosowaniu większych czcionek w druku. W samym tekście autor wprowadził, wzorem poprzednich wydań, szereg drobnych poprawek i uzupełnień bibliograficznych, a co najważniejsze, rozszerzył wydanie słownik zamieszczając w nim ponad 400 nowych haseł.

Każdemu, kto wcześniej zetknął się i korzystał z książki Stearna nie trzeba jej specjalnie polecać. Tym, którzy *Botanical Latin* dotąd nie znali lub nie używali można tylko doradzić jak najszybsze jej zakupienie. Cena książki jest wprawdzie dość wysoka, ale ten jednorazowy wydatek na pewno się opłaci, gdyż jest to pozycja, która winna znaleźć się obowiązkowo w podręcznej bibliotece każdego botanika parającego się poważnie systematyką roślin.

Ryszard OCHYRA

GÖRTS-VAN RIJN A. R. A. (red.), *Flora of the Guianas. Series C: Bryophytes. Musci III; continuation of Flora of Suriname VI(1), Musci II; Leucomiaceae,*

Thuidiaceae, Sematophyllaceae, Hypnaceae (opracowali J. Florschütz-de Waard, K. Veling & H. R. Zielman), 1996, ss. 363–490, ryc. 142–176, 1 mapka na wklejce. Miękka opr., format 15 × 32 cm. Royal Botanic Gardens, Kew. Cena: 24.00 £ ang. ISBN 1 900347 02 4.

Wraz z opublikowaniem trzeciego i ostatniego razem tomu ukończona została wreszcie Flora mchów Surinamu, czyli dawnej Gujany Holenderskiej. To ważne przedsięwzięcie naukowe zostało zainicjowane 32 lata temu przez zmarłego w międzyczasie P. Florschütza, a rozmaite tytuły każdego z tomów najlepiej ilustrują skomplikowaną historię powstawania tego dzieła. Wydany w 1964 r. tom pierwszy nosił tytuł *The mosses of Suriname* i stanowił całkowicie odrębną pozycję, ale już tom drugi opublikowany został w 1986 r. w ramach projektu badawczego *Flora of Suriname*. Natomiast tom ostatni wydany jest jako część *Flora of the Guianas*, międzynarodowego projektu realizowanego pod auspicjami największych instytucji botanicznych świata z Kew Botanic Gardens na czele i stawiającego sobie za cel opracowanie Flor opisowych wszystkich grup roślin trzech Gujan: Brytyj-

skiej, Holenderskiej i Francuskiej. Na szczęście autorom udało się zachować jednolity styl całego opracowania, a kolejne zmiany tytułu nie miały większego wpływu na treść, gdyż faktycznie od samego początku Flora obejmowała swym zasięgiem wszystkie Gujany.

Omawiany tom zawiera cztery ostatnie rodziny mchów plagiotropowych: *Sematophyllaceae* (20 gatunków z 8 rodzajów), *Hypnaceae* (8 gatunków z 7 rodzajów), *Thuidiaceae* (2 rodzaje z 7 gatunkami) oraz monotypowe *Leucomiaceae* (2 gatunki). Ogółem więc w tomie znalazły się 32 gatunki należące do 18 rodzajów. Nowości systematycznych jest tu w sumie bardzo niewiele. Składają się na nie opisanie jednej nowej odmiany *Trichosteleum hornschuchii* (Hampe) Jaeg. var. *subglabrum* J. Flor. oraz 11 redukcji nazw do synonimów, wśród których na uwagę zasługują 4 nowe synonimy wspomnianego wyżej *T. hornschuchii* i 3 polimorficznego pantropikalnego *Sematophyllum subpinnatum* (Brid.) Britt.

Flora opracowana jest wzorowo pod względem warsztatowym. Opisy taksonów są wyczerpujące, wszystkie nazwy są typizowane, cechy ważne pod względem diagnostycznym zilustrowane dobrymi rycinami kreskowymi, a rozmieszczenie w Gujanach przedstawione w oparciu o zrewidowane okazy zielnikowe, których pełne zestawienie znajduje się na końcu książki w formie aneksu. W wielu wypadkach dodatkowe wyjaśnienia prezentowane są w formie dyskusji taksonomicznych. Drobnym uchybieniem jest pisownia nazw rodzajowych: *Cyrto-hypnum* (Hampe) Hampe i *Chryso-hypnum* Hampe. W obu wypadkach opuszczone zostały łączniki, co jest niedopuszczalne w świetle obecnie obowiązujących przepisów Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej. Książkę zamyka wykaz synonimów oraz klucz do wszystkich rodzajów mchów znanych z Gujan. Szkoda również, że nie został tu zamieszczony wykaz wszystkich gujańskich mchów, który uwzględniałby wszystkie zmiany taksonomiczne i nomenklatoryczne jakie dokonały się od czasu opublikowania tomu pierwszego. Lista taka została, co prawda, opublikowana przez J. Florschütz-de Waard w 1990 r. w czasopiśmie *Tropical Bryology*, ale zamieszczenie jej również w ostatnim tomie Flory byłoby na pewno dobrym zwieńczeniem całego dzieła.

Surinam oraz obie sąsiadujące z nim Gujany są pierwszymi krajami w Ameryce Południowej, które doczekały się pełnej Flory opisowej mchów. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że nie jest to flora, która imponowałaby swym bogactwem. Na całym tym obszarze, który jest półtora raza większy od Polski, rośnie zaledwie 240 gatunków mchów należących do

około dziewięćdziesięciu rodzajów. Są to w większości pospolite gatunki pantropikalne lub neotropikalne. Z tego też względu niniejszą Florę będzie można z powodzeniem wykorzystywać do oznaczania mchów z nizinnych lasów tropikalnych Ameryki Południowej i Środkowej, a w szczególności z olbrzymiego dorzecza Amazonki.

Ryszard OCHYRA

KONDRATYUK S. YA., NAVROTSKAYA I. L., ZELENIKO S. D., WASSER S. P., NEVO E. *The First Checklist of Lichen-forming and Lichenicolous Fungi of Israel*. Eds. E. NEVO & S. P. WASSER, Kyiv, Haifa: M. G. Kholodny Institute of Botany, International Centre for Cryptogamic Plants and Fungi, 1996, ss. 136.

Pośród krajów Bliskiego Wschodu Izrael posiada najlepiej poznaną lichenoflorę, do czego przyczyniła się głównie prof. Margalith Galun z Uniwersytetu w Tel-Avivie. W uznaniu jej zasług w dziedzinie badań nad biologią, ekologią i taksonomią porostów, dedykowana jest zresztą recenzowana książka.

Dokonujący się, zwłaszcza w ostatnich latach, duży postęp w dziedzinie taksonomii i nomenklatury po-

rostów powoduje szybką dezaktualizację opracowań lichenologicznych. Stąd też bardzo ważne stają się często publikowane listy porostów poszczególnych krajów, czy regionów. Omawiane tu opracowanie jest pierwszą listą grzybów lichenizowanych i grzybów naporostowych stwierdzonych dotychczas w Izraelu. Wykaz powstał w oparciu o dane publikowane (zwłaszcza M. Galun, 1970, *The lichens of Israel*) oraz weryfikację materiałów zielnikowych (KW i HAD); uwzględnia również 38 gatunków stwierdzonych ostatnio w Izraelu, których lista zamieszczona jest dodatkowo na str. 107–108.

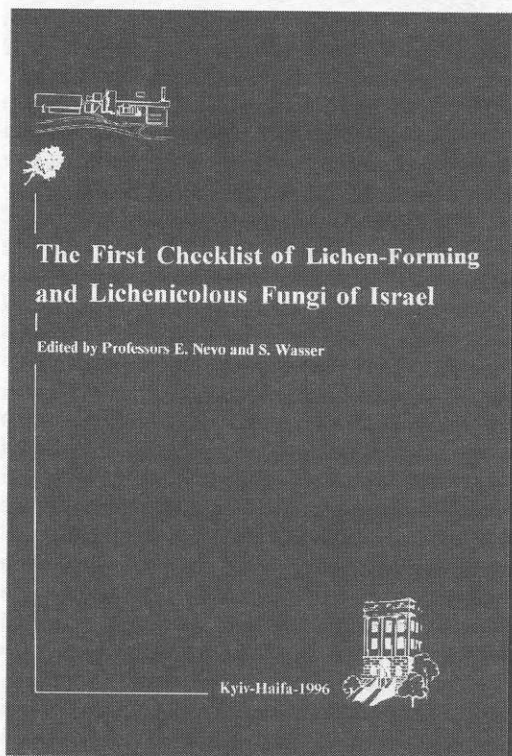
Oprócz wykazu taksonów, czytelnik znajdzie tu wiele innych, cennych informacji. Po rozdziale wstępnym (autorstwa D. L. Hawkswortha) i wprowadzającym, na kilku kolejnych stronach (9–18) omówione zostały warunki środowiskowe oraz zdefiniowane pojęcie grzybów lichenizowanych i grzybów naporostowych. Współcześnie porosty stanowią nieodłączną część systemu grzybów, stąd wykaz rzędów, rodzin i rodzajów (str. 19–21) wszystkich gatunków zawartych w liście powstał zasadniczo w oparciu o *The Ainsworth & Bisby's Dictionary of the fungi* (Hawksworth et al., 1995). Rozdziały wstępne kończy wykaz najważniejszej światowej literatury dotyczącej biologii, ekologii, fizjologii grzybów lichenizowanych (str. 22) i osobno, grzybów naporostowych (str. 23).

Główna część opracowania (str. 25–99), to alfabetyczna lista taksonów stwierdzonych na obszarze Izraela i częściowo Egiptu (Synaj), obejmująca 229 gatunków z 81 rodzajów (222 gatunki to grzyby lichenizowane, 6 gatunków grzyby naporostowe i 1 gatunek to grzyb nielichenizowany). Dla większości taksonów wskazane zostały ważniejsze synonimy, natomiast przy każdym gatunku zamieszczone są informacje o jego ekologii, rozmieszczeniu w Izraelu i na świecie oraz dane bibliograficzne. Obszerny wykaz literatury wykorzystanej w liście zestawiony został na str. 101–106, zaś całość kończy indeks taksonów łączony z synonimami.

Omawiana pozycja stanowi niezwykle ważne i potrzebne źródło informacji o rozmieszczeniu grzybów lichenizowanych i grzybów naporostowych z obszaru Bliskiego Wschodu, dostarcza wielu cennych danych do ogólnej wiedzy o zasięgach tych taksonów. Powinna znaleźć się w ręku każdego lichenologa, a zwłaszcza chorologa.

Urszula BIELCZYK

VINOGRADOVA O. N., KOVALENKO O. V., WASSER S. P., NEVO E. *Cyanophyta: Checklist of continental*

Cyanophyta: Checklist of Continental Species from Israel

O.N.Vinogradova, O.V.Kovalenko, S.P.Wasser, E.Nevo

species from Israel (Ed. E. NEVO). Haifa-Kyiv 1996, ss 105.

Opracowanie jest rezultatem współpracy Ukrainko-Izraelskiej, oprócz badaczy ukraińskich z Instytutu Botaniki w Kijowie jest też jeden autor E. Nevo z Międzynarodowego Centrum Kryptogamów Roślin i Grzybów w Haifie.

Lista zawiera informacje o współczesnych gatunkach sinic (*Cyanophyta*) odnotowanych w kontynentalnej części Izraela do 1996 roku. Jest więc aktualna.

Poza wstępem, w opracowaniu zamieszczono interesujący rozdział stanowiący charakterystykę środowiska naturalnego Izraela. Podano w nim najważniejsze informacje o geomorfologii, strukturze geologicznej, glebach, klimacie i panujących warunkach hydrologicznych. Są tu także wiadomości o rozmieszczeniu geograficznym roślin. Te wszystkie informacje przybliżają w sposób bardzo dostępny dla korzystających dane o panujących warunkach przyrodniczo-geograficznych w Izraelu.

Część taksonomiczna bazuje na założeniach klasycznych systemów opracowanych jeszcze przez Geitlera (1925, 1932) i Elenkina (1936, 1938, 1949).

Odnotowane gatunki zaszeregowano do trzech gromad *Chroococcophyceae*, *Chamaesiphonophyceae* i *Hormogoniophyceae*. Znaczy to, że nie wyodrębniło gromady *Pleurocapsophyceae* (Geitler 1932) a włączono ją w randze rzędu do gromady *Chamaesiphonophyceae*.

Ogółem, do 1996 roku, odnotowano na terenie kontynentalnej części Izraela tylko 229 gatunków należących do 48 rodzajów, w tym 88 taksonów pierwszy raz odnotowanych na tym terenie. Dla nich też podano skrócone opisy. Jest więc tu jeszcze wiele do zrobienia w dziedzinie poznania flory sinic.

Recenzowana książka jest czymś więcej niż listą, bowiem poza spisem gatunków znaleźć tu można wiele innych informacji. Gatunki ułożono alfabetycznie w obrębie rzędów i rodzajów. Po nazwie gatunku podano jego synonimy, dalej informacje o środowisku, występowaniu na terenie Izraela i w świecie oraz informacje bibliograficzne. Te ostatnie dotyczą tylko danych o występowaniu sinic na terenie Izraela.

Autorzy opracowania nie cytują w zasadzie opracowań taksonomicznych. Mimo to z przyjemnością stwierdziłem, że są wśród nich nazwiska polskich badaczy Starmacha czy Wołoszyńskiej. Przy tej okazji warto przypomnieć, że w 1995 roku Siemińska opublikowała listę nazw łacińskich sinic odnotowanych w Polsce do 1980 roku, w której zamieściła informacje o 1646 taksonach, a dalsza jej część jest przygotowywana do druku.

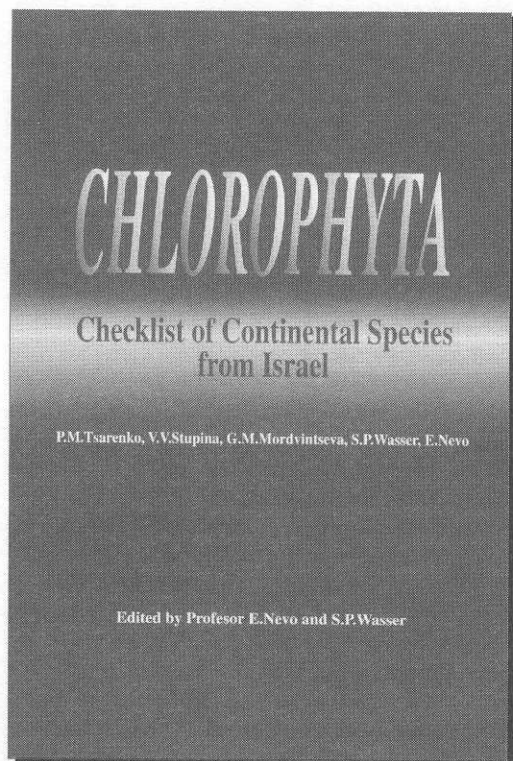
Lista sinic współczesnych Izraela jest opracowana bardzo starannie, w języku angielskim, a więc przewidziana dla szerokiego grona odbiorców. Zgromadzone w niej informacje z pewnością będą wykorzystywane przez fykologów na całym świecie oraz wszystkich zajmujących się badaniem flory słodkowodnej.

Wydanie tej listy jest kolejnym dowodem konieczności ich sporządzania dla poznania geograficznego rozprzestrzenienia poszczególnych gatunków na świecie i dla odnotowywania zmian zachodzących w otaczającej nas przyrodzie.

Konrad WOŁOWSKI

TSARENKO P. M., STUPINA V. V., MORDVINTSEVA G. M., WASSER S. P., NEVO E. *Chlorophyta: Checklist of continental species from Israel*. (eds. E. NEVO, S. P. WASSER). Haifa-Kyiv, 1997, ss.150.

Zielenice (*Chlorophyta*), są największą i najbardziej zróżnicowaną grupą glonów eukariotycznych, wśród których znanych jest obecnie około 20 tysięcy taksonów. Im to właśnie poświęcono kolejną listę informującą o stopniu ich zbadania na terenie Izraela.

Podobnie jak w przypadku opublikowanej w 1996 roku listy sinic, ta także jest wynikiem współpracy Ukraino-Izraelskiej, gdzie przewagę ma grupa znanych taksonomów z Instytutu Botaniki Ukraińskiej Akademii Nauk, zaś przedstawicielem Międzynarodowego Centrum Kryptogamów z Hajfy jest E. Nevo. To bardzo budujące, że coraz częściej do badań taksonomicznych zapraszani są specjaliści ze starej, uznanej europejskiej szkoły taksonomicznej.

Ten doskonały zespół opracował spis gatunków współczesnych zielenic odnotowanych do 1997 roku. Ogółem podano w spisie zaledwie 248 gatunków przynależnych do 94 rodzajów, w tym 66 taksonów (56 gatunków, 10 odmian i form) zostało tu podanych po raz pierwszy z terenu Izraela; dla tych ostatnich podano skrócone opisy. Świadczy to o jeszcze słabym stopniu poznania zielenic na tym terenie. Znajdują się tu informacje o gatunkach przynależących do gromad: *Chlorophyceae*, *Ulvophyceae*, *Zygnemaphyceae*, *Pleurostrophyceae* i *Charophyceae*. Listę ułożono alfabetycznie według rzędów i rodzajów opierając się na systemie opracowanym przez Mattoxa i Stewarta (1984), wprowadzając także uwagi innych autorów dla poszczególnych grup.

Informacje nomenklatoryczne, synonimy, ekologia, a także bibliografia zostały podane dla każdego umieszczonego w spisie taksonu. Informacje o rozmieszczeniu taksonów w Izraelu oparto na publikowanych pracach i nowych informacjach. Przy każdym taksonie zamieszczono także wiadomości o rozprzestrzenieniu w świecie.

Śledząc cytowaną literaturę łatwo można się zorientować, że informacje o zielenicach występujących na terenie Izraela pochodzą głównie z lat 50 naszego stulecia i dużo tu prac zespołu autorskiego. Tylko jedno opracowanie pochodzi z końca XIX wieku (Brun 1883). Autorzy cytują także szereg prac polskich badaczy – Gutwińskiego (1890), Raciborskiego (1890) i Wołoszyńskiej (1914).

Takie opracowania uzupełniają nasze wiadomości o kosmopolityzmie szeregu taksonów, zakresach geograficznego rozprzestrzenienia i ewentualnych endemitach. Coraz częściej pojawiające się tego typu opracowania z różnych dziedzin naukowych, przypominają o kończącym się stuleciu, o konieczności dokonywania podsumowań dotychczasowych osiągnięć, w tym też w fykologii.

Konrad WOŁOWSKI

ERWIN D. C., RIBEIRO O. K. *Phytophthora Diseases Worldwide*. American Phytopathological Society, St. Paul, Minnesota, 1996. str. 562.

W 150-lecie znanej epidemii zarazy ziemniaka (*Phytophthora infestans* deBary), która w 1847 r. spowodowała niemal całkowite zniszczenie plantacji ziemniaka w Irlandii – co było przyczyną śmierci głodowej wielu jej mieszkańców i masowej emigracji do USA – Amerykańskie Towarzystwo Fitopatologiczne wydało doskonałą monografię rodzaju *Phytophthora*, zawierającą szczegółowe omówienie 64 gatunków.

Na podkreślenie zasługuje, że zaraza ziemniaka została po raz pierwszy opisana w literaturze w 1842 roku z terenu Prus (obecna Polska) przez Martiusa pod nazwą *Gangrena tuberosum solani*, której nazwę *Botrytis infestans* nadał w 1945 r. Montagne, a wreszcie w 1876 r. de Bary utworzył rodzaj *Phytophthora*.

Książka zawiera 67 rozdziałów, z których pierwsze siedem dotyczy następujących ogólnych zagadnień świetnie przedstawionych i doskonale zilustrowanych: 1 – Wstęp do *Phytophthora*, 2 – Izolacja i wykrywanie *Phytophthora*, 3 – Hodowla, fizjologia i genetyka *Phytophthora*, 4 – Morfologia i identyfikacja gatunków *Phytophthora*, 5 – Agrotechniczne i biologiczne zwalczanie, 6 – Zwalczanie za pomocą roślin odpornych, 7 – Chemiczne zwalczanie.

Rozdziały 8–66 dotyczą 64 gatunków i podgatunków *Phytophthora*. Każdy gatunek został omówiony według układu: historia odkrycia i synonimy, charakterystyka (sporangia, chlamydospory, organy płciowe), temperatura wzrostu; charakterystyka wzrostu na pożywcze; cechy odróżniające i choroby wywoływane. Przy każdym gatunku jest podana obszerna tabela zawierająca wykaz roślin żywicielskich, charakter choroby, kraj występowania wraz z odsyłaczami do literatury.

Rozdział 67 pt. „Rośliny żywicielskie wrażliwe na więcej niż jeden gatunek *Phytophthora*” to bardzo obszerna tabela według układu kolumn: roślina żywicielska, notowane gatunki *Phytophthora*, rodzaje wywołanych chorób, kraj występowania choroby, literatura.

Rozdział „Cytowana literatura” liczy 86 stron i obejmuje blisko 4000 pozycji piśmiennictwa. Piśmiennictwo polskie jest cytowane, ale niezbyt licznie; m.in. cytowana jest klasyczna praca Garbowskiego z 1913 r., Walerycha, Wojciechowskiego i Borysa z 1970 r., szereg prac Sujkowskiego z lat 1990–95, Bielenin z lat 1977–88 oraz Orlikowskiego z lat 1980–86.

Na szczególne podkreślenie zasługują doskonałe technicznie i merytorycznie rysunki i fotografie stadiów rozwojowych grzybów oraz objawów chorobowych, w tym fotografie barwne. Książkę kończy słownik terminów oraz skorowidz.

Monografia ta powinna znaleźć się w każdej specjalistycznej bibliotece z zakresu ochrony roślin.

Jerzy J. LIPA

JANKIEWICZ L. S. (red.) *Regulatory wzrostu i rozwoju roślin. Właściwości i działanie*. Praca zbiorowa. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, ss. 282, ISBN 83–01–12141–6.

Nie ma potrzeby podkreślać znaczenia regulatorów rozwoju roślin tak dla zrozumienia mechanizmów ontogenezy i funkcjonowania tych organizmów, jak i dla praktyki uprawowej, przechowalnicztwa, hodowli itp. Jednak jedyną dotąd książką poświęconą w całości tym regulatorom, jaka ukazała się w języku polskim, były *Substancje wzrostowe roślin* W. Maciejewskiej-Potapczykowej z roku 1962. Od tego czasu dokonał się w tej dziedzinie ogromny postęp, toteż pojawienie się zbiorowej pracy pod redakcją Leszka S. Jankiewicza wypełnia w polskiej literaturze botanicznej ważną lukę. Szczegółowy przegląd roślinnych regulatorów poprzedzony jest omówieniem pojęć ogólnych i terminologii dotyczących rozwoju

roślin (L. Jankiewicz). Sam przegląd zajmuje znaczną część książki. Omówione są auksyny, brasinosteroidy, retardanty, mniej znane inhibitory i inne regulatory (L. Jankiewicz), gibereliny (M. Grochowska), cytokininy (B. Borkowska), kwas abscysynowy (M. Kubik), jasmoniany (M. Saniewski), etylen (H. Plich) i poliaminy (I. Sińska). Przegląd zakończony jest przedstawieniem współczesnych metod oznaczania kwasu indolilo-3-octowego, które zresztą w ich podstawach stosowane są i dla innych regulatorów rozwoju roślin (L. Michalczyk). Druga dość obszerna część książki poświęcona jest mechanizmom działania regulatorów. Omówione są podstawowe procesy związane z miejscem działania tych substancji na poziomie molekularnym i komórkowym oraz kwestie przekazywania pochodzących od nich sygnałów (J. Legocka). Kolejne dwa rozdziały poświęcone są roli wapnia w kontroli wzrostu przez auksyny (A. Tretyn) oraz ogólnemu udziałowi jonów wapniowych w przekazywaniu informacji pochodzących od regulatorów rozwoju do dalszych etapów łańcucha transdukcji prowadzącego do ostatecznej odpowiedzi rośliny na hormonalny sygnał (D. Kubowicz i L. Jankiewicz). Zakończenie książki stanowi rozdział, w którym omówiona jest rola fitoaleksyn (i substancji o podobnym działaniu) w odporności roślin na patogeny (L. Jankiewicz i P. Sobiczewski). Na końcu każdego rozdziału znajduje się obszerny wykaz cytowanej literatury.

Zainteresowany czytelnik znajdzie w książce aktualną wiedzę na temat hormonalnych i niehormonalnych regulatorów rozwoju roślin. Dotyczy to nie tylko regulatorów od dawna znanych, ale także poznanych w ostatnich latach. Znajdzie też wiele informacji o praktycznym ich zastosowaniu. Bardzo cenne, interesujące i przydatne są też rozdziały poświęcone molekularnym i komórkowym mechanizmom działania regulatorów. Omówione są zagadnienia drogi sygnału hormonalnego do aparatu genetycznego komórki, kwestie białkowych receptorów, wtórnych przekaźników (transduktorów), roli aktywacji pompy protonowej w stymulacji wzrostu objętościowego komórki. Cenny jest opis technik doświadczalnych opartych na metodach biologii molekularnej, których zastosowanie pozwoliło wyjaśnić wiele zagadnień z dziedziny mechanizmów działania regulatorów. Modny w ostatnich latach problem znaczenia poziomu wapnia w cytosolu w regulacji metabolizmu i rozwoju komórki został przedstawiony w dwóch artykułach, w których uwzględnione zostały również kwestie funkcjonowania kanałów wapniowych w błonach komórkowych. Książka ilustrowana jest wieloma rycinami, wykresami, tabelami, zawiera liczne wzory omawia-

nich substancji. Można mieć pewność, że znajdzie się w każdej bibliotece zakładów, zajmujących się bezpośrednio lub pośrednio fizjologią roślin, a także w prywatnych bibliotekach fizjologów, jako podręczne kompendium o hormonach roślinnych i ich różnych analogach.

Alicja SZWEYKOWSKA

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- PALAEOBIOGEOGRAPHY OF AUSTRALASIAN FAUNAS AND FLORAS, 8–11 XII 1997

Informacja: Tony Wright, School of Geosciences, University of Wollongong, Wollongong NSW 2525, AUSTRALIA

Tel. +6142213329

Fax: +6142214250

E-mail: t.wright@uow.edu.au

- IX RPP REUNIO DE PALEOBOTNICOS E PALINÓLOGOS, 9–12 XII 1997

Informacja: Maria Judite Garcia, Universidade de Guarulhos, Depto. de Geociencias, Praa Tereza Cristina, 01.Centro, Guarulhos, CEP 07023–070, Guarulhos, SP, BRAZIL

E-mail: ung@eu.ansp.br

- INTERNATIONAL PLANT AND ANIMAL GENOME VI CONFERENCE (PAGVI), 18–22 I 1998

Informacja: <http://probe.nalusda.gov:8000/>

E-mail: pag@scherago.com

- GORDON CONFERENCE IN MOLECULAR EVOLUTION, 25–30 I 1998

Informacja: <http://santorini.bio.uci.edu/gordon/>

- THIRD INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE TAXONOMY OF CULTIVATED PLANTS, 20–26 VI 1998

Informacja: Dr. Crinan Alexander, Royal Botanic Garden, Inverleith Row, Edinburgh EH3 5LR Scotland, U.K.

Tel: +[44 131] 522 7171

Fax: +[44 131] 522 0382

- 5TH EUROPEAN PALAEOBOTANICAL-PALYNOLOGICAL CONFERENCE, 26–30 V 1998

Informacja: Mgr Grzegorz Worobiec, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Lubicz 46, 31–512 Kraków

Fax: +[48 12] 21 97 90

E-mail: worobi@ib-pan.krakow.pl

- PALEODIVERSIFICATIONS, LAND AND SEA COMPARED, 6–8 VII 1998

Informacja: Mireille Gayet, UFR des Sciences de la Terre,

Universite' Claude Bernard–Lyon 1, 27–43 Bd du 11 Novembre 1918, F-69622 Villeurbanne Cedex, FRANCE

Tel. +33 472448398

Fax: +33 472448436

E-mail: gayet@univ-lyon1.fr

- POLLEN AND SPORES MORPHOLOGY AND BIOLOGY, 6–9 VII 1998

Informacja: Lisa von Schlippe, Conference Administrator, Royal Botanic Gardens, Kew, Richmond, Surrey, TW9 3AB, UNITED KINGDOM

Tel. +44 181 3325198

Fax: +44 181 3325176 lub 3325278

E-mail: l.von.schlippe@rbgkew.org.uk

- 41st INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR VEGETATION SCIENCE (IAVAS), 26 VII–1 VIII 1998

Informacja: 41st IAVAS Symposium Secretariat, Department of Ecological Botany, Uppsala University, Villavägen 14, S-752 36 Uppsala, SWEDEN

Fax: +46 18 553419

E-mail: 41.IAVAS@vaxtbio.uu.se

- INTERNATIONAL ORGANIZATION OF PLANT BIOSYSTEMATICS VIIth INTERNATIONAL SYMPOSIUM „EVOLUTION IN MAN-MADE HABITATS”, 10–15 VIII 1998

Informacja: Dr. Hans den Nijs, VIIth IOPB Symposium, ISP-Hugo de Vries Laboratory, Kruislaan 318, NL-1098 SM Amsterdam, THE NETHERLANDS

Tel. +31 20 5257660

Fax: +31 20 5257715

E-mail: IOPB98@bio.uva.nl

<http://www.bio.uva.nl/conferences/iopb98.htm>

- SIXTH INTERNATIONAL MYCOLOGICAL CONGRESS, 23–28 VIII 1998

Informacja: Congress Secretariat, P. O. Box 50006,

Tel Aviv 61500, ISRAEL

Tel. +972 3 5140014

Fax: +972 3 5175674

<http://Isb380.plbio.lsu.edu/index.html>

- III SYMPOSIUM ON THE FAUNA AND FLORA OF THE ATLANTIC ISLANDS 21–25 IX 1998

Informacja: Departamento de Biologia, Universidade dos Aores, Rua da Me de Deus, 58, PT-9500 Ponta Delgada, PORTUGAL

Tel. +315 96 652692

Fax: +315 96 653455

<http://www.uac.pt/congres.htm>

- VII INTERNATIONAL CONGRESS OF ECOLOGY, INTECOL, 19–25 VII 1998

Informacja: Almo Farina – Vice President INTECOL, Secretariat VII International Congress of Ecology, Lunigiana Museum of Natural History, Fortezza della Brunella, I-54011 Aulla, ITALY

Tel. +39 187 400252

Fax: +39 187 420727

E-mail: afarina@tamnet.it
<http://www.tamnet.it/intecol.98>

● INTERNATIONAL POPLAR SYMPOSIUM II, 14–18 IX 1998

Informacja: Marc Villar, IPS II, INRA, Station d'Amélioration des Arbres Forestiers, F-45160 Ardon, FRANCE
Fax: +33 2 38417879
E-mail: villar@orleans.inra.fr

● 51 ZJAZD POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO, 15–19 IX 1998

Informacja: Mgr Magdalena Jakalska, Katedra Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański, Al. Legionów 9, 80–441 Gdańsk
Tel./Fax: +[58] 412016

● III SYMPOSIUM „FAUNA AND FLORA OF THE ATLANTIC ISLANDS”, 21–25 IX 1998

Informacja: Secedariado, Departamento de Biologia, Universidade dos Acores, Rua da Mae de Deus, 58, PT-9500 Ponta Delgada, PORTUGAL
Tel: +[315 96] 652692
Fax: +[315 96] 653455
E-mail: simposio@alf.uac.pt
<http://www.uac.pt/congres.htm>

● MONOCOTS II & 3RD INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GRASS SYSTEMATICS AND EVOLUTION, 28 IX – 4 X 1998

Informacja: Mrs. Karen Wilson, Monocots II, Royal Botanic Gardens Sydney, Mrs. Macquaires Rd., Sydney, SW 2000, AUSTRALIA
Tel. +[61 2] 23 18 111
Fax: +[61 2] 25 17 231
E-mail: karen@rbgsyd.gov.au

● INTERNATIONAL ELM CONFERENCE, 2–4 X 1998

Informacja: Dr. Christopher P. Dunn, Director of Research, The Morton Arboretum, 4100 Illinois Route 53, Lisle, Illinois 60532, U.S.A.
Tel. +1 630 719 2423
Fax: +1 630 719 2433

E-mail: cdunn@mortonarb.org
<http://www.mortonarb.org>

● III OGÓLNOPOLSKIE SPOTKANIE NAUKOWE „TAKSONOMIA, KARIOLOGIA I ROZMIESZCZENIE TRAW W POLSCE”, 17–18 XI 1998

Informacja: Doc. dr hab. Ludwik Frey, Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, ul. Lubicz 46, 31–512 Kraków
Tel. +[12] 421 51 44
Fax: +[12] 421 97 90
E-mail: L. Frey@ib-pan.krakow.pl

● XVI INTERNATIONAL BOTANICAL CONGRESS (IBC), 1–7 VIII 1999

Informacja: Secretariat, XVI International Botanical Congress, Missouri Botanical Garden, P. O. Box 299, St. Louis, MO 63166–0299, U.S.A.
Tel. +[314] 577–5175
Fax: +[314] 577–9596
E-mail: ibc16@mobot.org
<http://www.mobot.org/MOBOT/Research/congress.html>
<http://www.ibc99.org>

● INTERNATIONAL CONGRESS OF THE INTERNATIONAL UNION FOR QUATERNARY RESEARCH (INQUA): „THE ENVIRONMENTAL BACKGROUND TO HOMINID EVOLUTION IN AFRICA”, 3–12 VIII 1999

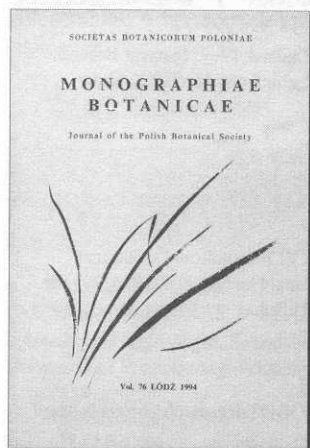
Informacja: Dr D. Margaret Avery, INQUA XV Congress, P. O. Box 6, South Africa Museum, Cape Town 8000, SOUTH AFRICA
Tel: +27 21 243330
Fax: +27 21 246716
E-mail: mavery@samuseum.ac.za

● VII INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MESOZOIC TERRESTRIAL ECOSYSTEMS, IX 1999

Informacja: Secretary of the VII International Symposium on Terrestrial Mesozoic Ecosystems, Division Paleontology, Museo Argentino de Ciencias Naturales „B. Rivadavia” Avda, Angel Gallardo 470, 1405 Buenos Aires, ARGENTINA

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

LITERATURA BOTANICZNA • BOTANICAL LITERATURE

J. HERBICH 1994. *Przestrzenno-dynamiczne zróżnicowanie roślinności dolin w krajobrazie młodoglacjalnym na przykładzie Pojezierza Kaszubskiego*. Monographiae Botanicae, Vol. 76, Societas Botanicorum Poloniae, Łódź, ss. 175 + Aneks. ISSN 0077-0655; ISBN 83-86292-01-6. Cena 9.00 zł

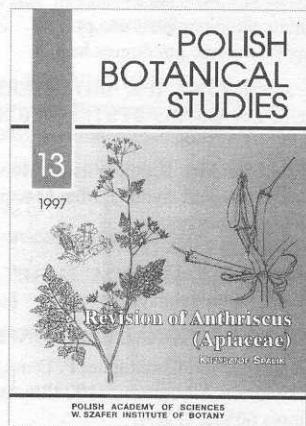
W pracy określono związki roślinności z genetycznym zróżnicowaniem dolin i krajobrazu, naturalnej roślinności leśnej dolin rzecznych i dolin suchych z wiekiem i stopniem rozwoju gleb oraz z procesami denudacyjnymi i erozyjnymi, roślinności stoków dolin ze zróżnicowaniem zachodzących w nich procesów. Ponadto przedstawiono występowanie i dynamikę grądów i buczyn w dolinach, a także współczesne antropogeniczne przemiany i zagrożenia roślinności dolin. Uwagę zwraca bogactwo metod, zastosowanych po raz pierwszy kompleksowo; użyto mianowicie metod geobotanicznych, fotointerpretacyjnych, kartograficznych i edaficznych. Wszystkie omówione w syntezie zagadnienia zilustrowano starannie dobranymi rycinami, fotografiami i tabelami, z których część zamieszczono w oddzielnie wydany Aneksie.

Dystrybucja: Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa; tel. +(22) 6213669 – Mgr Maria Bucka (czwartek, godz. 10.00–14.00) lub Mgr Barbara Hon (w inne dni)

K. SPALIK 1997. *Revision of Anthriscus (Apiaceae)*. Polish Botanical Studies, Vol. 13, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, ss. 69. ISSN 0867-0730; ISBN 83-85444-51-3. Cena 8.00 zł

Pierwsza nowoczesna monografia rodzaju *Anthriscus*, w której przedstawiono dziewięć spośród 14 uznanych obecnie gatunków (*A. caucalis*, *A. tenerima*, *A. cerefolium*, *A. kotschyi*, *A. ruprechtii*, *A. nitida*, *A. schmalhauseni*, *A. lamprocarpa*, *A. sylvestris*), potwierdzonych przez Autora na podstawie prowadzonej wcześniej analizy fenetycznej i filogenetycznej zmienności morfologicznej. Charakterystyki poszczególnych taksonów przedstawiono według najlepszych wzorów współczesnych opracowań taksonomicznych. Monografia ilustrowana licznymi fotografiami szczegółów morfologicznych i anatomicznych oraz kreskowymi rycinami wszystkich omówionych taksonów.

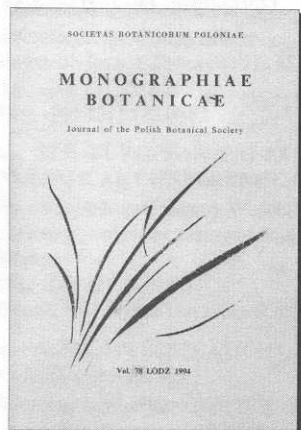
Dystrybucja: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. +(12) 4215144, fax: +(12) 4219790

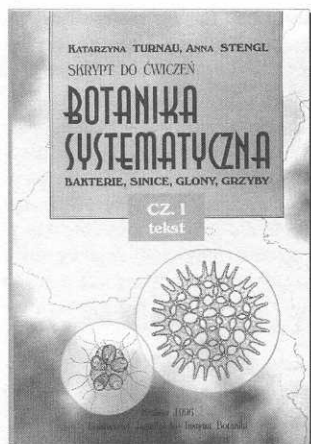

A. JUTRZENKA-TRZEBIATOWSKI 1995. *Zboczowe lasy klonowo-lipowe Aceri-Tilietum Faber 1936 w Polsce Północno-Wschodniej*. Monographiae Botanicae, Vol. 78, Societas Botanicorum Poloniae, Łódź, ss. 78. ISSN 0077-0655; ISBN 83-86292-03-2. Cena 7.00 zł

Zboczowe lasy klonowo-lipowe (*Aceri-Tilietum*), z udziałem kilku innych gatunków drzewiastych, są dość częste na obszarze Pojezierza Wschodniobałtyckich oraz mezoregionów z nimi sąsiadujących. Synteza przedstawia wyniki wieloletnich szczegółowych studiów składu florystycznego i struktury fitytosocjologicznej tego interesującego zbiorowiska. W obrębie *Aceri-Tilietum* wyróżniono odmiany geograficzne (pomorską i subborealną) z analogicznymi podzespołami: *A.-T. campanuletozum latifoliae* (z wariantami), *A.-T. typicum*, *A.-T. lathyretosum nigri* (z wariantami) oraz formy degeneracyjne zespołu. Liczne diagramy, tabele i mapy rozmieszczenia; bogata literatura i streszczenie w języku angielskim.

Dystrybucja: Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa; tel. +(22) 6213669 Mgr Maria Bucka (czwartek, godz. 10.00–14.00) lub Mgr Barbara Hon (w inne dni)

K. TURNAU, A. STENGL 1996. Skrypt do ćwiczeń Botanika Systematyczna. Bakterie, sinice, glony, grzyby. Cz. I – tekst, cz. II – ilustracje. Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 138 + 84. ISBN 83-233-1003-3. Cena 13.00 zł.

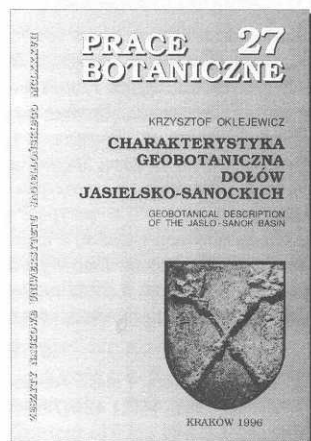
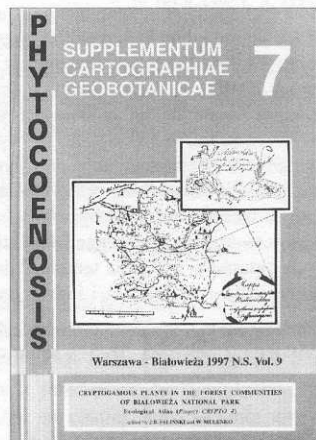
Skrypt przeznaczony jest dla studentów biologii, zarówno studiów uniwersyteckich jak i studiów pedagogicznych. W części systematycznej poza treścią zasadniczą, dotyczącą poszczególnych grup systematycznych, tj. przedstawicieli Procaryota – bezjądrowych oraz spośród Eucaryota – jądrowych – przedstawicieli roślin (glony) i grzybów, zamieszczono informacje dotyczące materiałów do ćwiczeń, a więc ich zbierania, konserwowania i hodowli. W każdym przypadku przedstawiono charakterystykę ogólną poszczególnych jednostek taksonomicznych do rzędu, niekiedy podrzędu włącznie, omówiono preparaty dotyczące danej grupy. Klasyfikację poszczególnych gromad wraz z przynależnością taksonomiczną poszczególnych przedstawicieli zestawiono w tabelach. Część II skryptu zawiera ilustracje pewnych zagadnień ogólnych, jak również wszystkich omawianych w części I preparatów wraz z opisem istotnych elementów struktury.

Dystrybucja: Mgr Małgorzata Matyjaszkiewicz, Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. (12) 4215144, w. 285, fax: (12) 4230949

J. B. FALIŃSKI, W. MUŁENKO (red.) 1997. Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park. Ecological Atlas (Project CRYPTO4). Phytocoenosis Vol. 9 (N.S.). Supplementum Cartographiae Geobotanicae 7, Białowieża Stacja Geobotaniczna UW, Warszawa-Białowieża, ss. 522. ISSN 0137-4702. Cena 50.00 zł

Przedstawiany „Atlas Ekologiczny”, autorstwa 14 specjalistów z różnych ośrodków naukowych Polski, jest czwartym tomem w ramach Projektu CRYPTO w Białowieżskim Parku Narodowym. Celem badań było poznanie możliwie pełnego bogactwa florystycznego ważniejszych grup roślin zarodnikowych w ich związku z wewnętrznym zróżnicowaniem środowiska leśnego. „Atlas” jest formą syntezy i prezentacji najważniejszych danych ekologicznych o 1992 gatunkach roślin kwiatowych i zarodnikowych, których obecność i warunki występowania w środowisku leśnym udało się ustalić w wyniku właściwych studiów terenowych. Dane naniesione są na mapę roślinności (barwny podkład w skali 1:15000) metodą kartogramu ilościowego o 144 polach. Indeks na końcu „Atlasu” pozwala na szybkie odnalezienie mapy i diagramów poszczególnych gatunków.

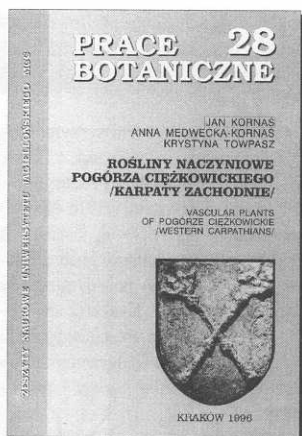
Dystrybucja: Białowieża Stacja Geobotaniczna UW, ul. Sportowa 19, 17-230 Białowieża; tel. +(835) 12548, fax: +(835) 12479

K. OKLEJEWICZ 1996. Charakterystyka geobotaniczna Dołów Jasielsko-Sanockich. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Botaniczne 27. Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 93. ISBN 83-233-0949-3. Cena 7.00 zł.

Praca fitogeograficzna, w której autor przeanalizował większość klasycznych zagadnień z problematyki geobotanicznej Karpat polskich, m. in. grupy gatunków górskich, kserotermicznych, niżowych; omawia także antropogeniczne przemiany flory i zbiorowisk roślinnych na badanym terenie. Istotnym, dyskutowanym w pracy zagadnieniem jest usytuowanie badanego obszaru w ramach geobotanicznego podziału Karpat. Opracowanie stosunków geobotanicznych Dołów Jasielsko-Sanockich oparte jest na wcześniej prowadzonych przez autora niniejszej monografii badaniach florystycznych, opublikowanych w 26 numerze *Prac Botanicznych*. Liczne tabele, ryciny, mapy rozmieszczenia gatunków, bogata literatura i streszczenie w języku angielskim.

Dystrybucja: Mgr Małgorzata Matyjaszkiewicz, Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. +(12) 4215144, w. 285, fax: (12) 4230949

J. KORNAŚ, A. MEDWECKA-KORNAŚ, K. TOWPAŚ 1996. *Rośliny naczyniowe Pogórza Cieżkowickiego (Karpaty Zachodnie)*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Botaniczne 28. Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss.170. ISBN 83-233-1001-7. Cena 9.00 zł.

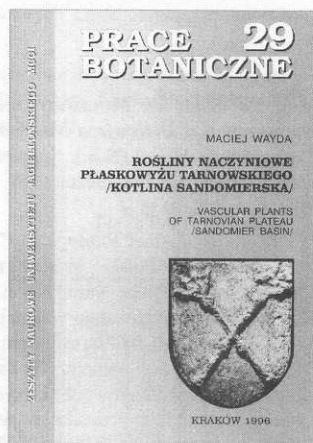
Opracowania florystyczne Karpat polskich obejmowały do niedawna głównie pasma górskie. Dane dotyczące flory Pogórza, poza Pogórzem Strzyżowskim, są dotychczas niepełne. Prezentowana publikacja, zawierająca listę gatunków roślin naczyniowych z obszaru Pogórza Cieżkowickiego wypełnia częściowo tę lukę. Poznanie flory całego Pogórza Karpackiego jest bardzo istotne dla szczegółowej charakterystyki stosunków geobotanicznych tego regionu, a omawiana publikacja stanowić będzie ważną podstawę przy opracowaniu tego zagadnienia. Praca zawiera ponadto bogatą literaturę, streszczenie w języku angielskim i indeks nazw rodzajowych roślin.

Dystrybucja: mgr Małgorzata Matyjaszkiewicz, Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. (12) 4215144, w. 285, fax: (12) 4230949

M. WAYDA 1996. *Rośliny naczyniowe Płaskowyżu Tarnowskiego (Kotlina Sandomierska)*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Botaniczne 29. Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 132. ISBN 83-233-1002-5. Cena 8.00 zł.

Praca jest rezultatem badań florystycznych, prowadzonych przez autora na Płaskowyżu Tarnowskim, usytuowanym w obrębie Kotliny Sandomierskiej. Poszczególne rejony Kotliny Sandomierskiej, w przeciwieństwie do Karpat polskich, były o wiele rzadziej obiektem badań botanicznych. Ze względu na szybkie przemiany antropogeniczne, tak w środowisku abiotycznym jak i w szacie roślinnej, zarejestrowanie aktualnie występującej flory na całym obszarze Kotliny jest niezwykle ważne. Jednocześnie prezentowana praca dostarcza danych z terenu pozornie nieatrakcyjnego, a więc terenu, który nie był obiektem zainteresowań botaników. Dane z takich terenów są szczególnie cenne, dopełniają bowiem obraz rozmieszczenia poszczególnych gatunków roślin na terenie Polski. Literatura przedmiotowa, krótkie streszczenie w języku angielskim i indeks nazw rodzajowych roślin.

Dystrybucja: mgr Małgorzata Matyjaszkiewicz, Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. (12) 4215144, w. 285, fax: (12) 4230949

J. STASZKIEWICZ (red.) 1997. *Zmienność wybranych gatunków krzewów i drzew*. Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica, Supplementum 2, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, ss. 313. ISSN 1233-0132; ISBN 83-85444-52-1. Cena 16.00 zł

Opracowanie zawiera wyniki badań nad zmiennością morfologiczną *Alnus viridis*, *Corylus avellana*, *Myrica gale*, *Berberis vulgaris*, *Ribes alpinum*, *R. spicatum*, *R. petraeum*, *R. nigrum*, *R. uva-crispa*, *Cotoneaster integerrimus*, *C. niger*, *Prunus padus*, *Sorbus aucuparia*, *S. aria*, *S. graeca*, *S. austriaca*, *S. intermedia*, *Daphne mezereum*, *Euonymus europaeus*, *E. verrucosus*, *Staphyllea pinnata*, *Rhamnus catharticus*, *Frangula alnus*, *Cornus sanguinea*, *C. mas*, *Ligustrum vulgare*, *Sambucus nigra*, *S. racemosa*, *Viburnum opulus*, *Lonicera nigra*, *L. xylosteum* i *L. periclymenum*. Badania przeprowadzono na materiale populacyjnym z Polski, w przypadku niektórych gatunków uwzględniono też materiał z terenu Słowacji i Czech, a także z innych, bardziej odległych krajów. Ponadto w opracowaniu przedstawiono wyniki badań chromatograficznych kilku spośród wymienionych gatunków. Liczne ryciny i tabele, bogata bibliografia, streszczenia w języku angielskim oraz indeks taksonów.

Dystrybucja: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. +(12) 4215144, fax: +(12) 4219790

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

